

ერნ თრენკელი

მონემის ჩვენების
ფსიქოლოგია

თბილისი
2007

საყოველთაოდ ცნობილი შვედი ავტორის ე. თრენკელის წინამდებარე ნაშრომი ეძღვნება იურიდიული ფსიქოლოგიის უმნიშვნელოვანეს სფეროს - მოწმის ჩვენების ექსპერტიზას. იგი ასახავს ავტორის ხანგრძლივ და მდიდარ გამოცდილებას ამ სფეროში.. გადმოცემულია ფსიქოლოგიური მეთოდების გამოყენების წესები და კულტურა; ორიგინალურ შეხედულებებს ავსებს მაგალითები ცხოვრებისეული შემთხვევებიდან.

წიგნი წარმოადგენს პრაქტიკული ფსიქოლოგიის სახელმძღვანელოს და განუთენილია იურისტების, ფსიქოლოგების, ფსიქიატრების და ყოველი მკითხველისათვის, ვინც ადამიანის ფსიქოლოგიითაა დაინტერესებული.

ინგლისურიდან თარგმნა გიორგი დოლიძემ

გამომცემელი: იურიდიული ფირმა

“ბონა კაუზა”

თბილისი, 2007 წ

ISBN 99928-983-7-2

ავტორის წინასიტყვაობა

ეს წიგნი ძირითადად განკუთვნილია იურისტებისა და პროფესიონალ ფსიქოლოგებისათვის; ასევე გამოსადეგი იქნება მეთოდოლოგიური საკითხებით დაინტერესებულ სოციოლოგებისა და ანთროპოლოგებისათვის. მისი მთავარი მიზანია შეხედულებათა სისტემის წარმოდგენა იმის შესახებ თუ როგორ შეიძლება მეცნიერული სიზუსტითა და ინტეგრაციით გაანალიზდეს ადამიანის ჩვენება, რომელიც მის მიერ აღქმულს ასახავს.

ამდენად, აღარ ვიმეორებთ ძველ გაკვეთილს, რომ მოწმის ჩვენებას ფრთხილი მოპყრობა ესაჭიროება. ჩვენთვის ამოსავალი დებულება იმაში მდგომარეობს, რომ როდესაც მოწმე ცვლის ან მცდარად აღწერს სინამდვილეს, შესაძლებელია მივაგნოთ ამ ცვლილებებისა და უზუსტობების წარმოშობას. ეს გულისხმობს, რომ მრავალ შემთხვევაში შესაძლებელია აღუადგინოთ მოვლენათა რეალური მიმდინარეობა შეცვლილი ჩვენებების მიღმა, იმ შემთხვევაში, თუ აღმოვაჩენთ და აესახავთ ფაქტორებს, რომელთა გამო ჩვენება დებულებს გარკვეულ ფორმასა და შინაარსს.

წიგნის პირველი ნაწილი ძირითადი დებულებები მკითხველს გააცნობს იმ შეხედულებებს, რომელთაც ფსიქოლოგიაში იყენებენ ადამიანის აღქმის, მეხსიერებისა და ვერბალური კომუნიკაციის ანალიზის დროს. შესაძლოა, წიგნის ეს ნაწილი ფსიქოლოგებს ძალიან ელემენტარულად მოეჩვენოთ.

წიგნის მეორე ნაწილი მოწმის ჩვენების ექსპერიმენტული ფსიქოლოგია ასახავს ორ ექსპერიმენტს, რომელიც მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიის ტრადიციების დაცვით ჩატარდა გოტენბერგის უნივერსიტეტში. მკვლელი კორიდორში არის კარგად ცნობილი მოწმეობის ექსპერიმენტის ჩვენებული ვარიანტი, რომელსაც სხვადასხვა პირობების დაცვით იმეორებენ მრავალი ქვეყნის პოლიციის სკოლებში. მისი ჩართვა ამ წიგნში მოტივირებულია იმ ფაქტით, რომ ჩვენი ექსპერიმენტული პირობები შესაძლებლობას გვაძლევს სტუდენტთა აუდიტორია დაეაყენოთ ემოციური შოკის წინაშე, რომლის ეფექტი მათ მიერ სიტუაციის ინტერპრეტაციაზე შეისწავლება ჯგუფის სოციო-ფსიქოლოგიური ურთიერთობების გაკვლეის ფონზე. ექსპერიმენტი შეფუთული ამანათების სქელი შეკვრა წარმოაჩენს იმ არსებითი ცვლილებების მექანიზმებს, რომელიც აქტიურად ერევა მეხსიერებისა და ვერბალური კომუნიკაციის პროცესებში.

წიგნის მესამე ნაწილში მოწმის ჩვენებების ანალიზის მეთოდები

წარმოდგენილია მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიური გამოკვლევის მეთოდოლოგია. წიგნის ეს ნაწილი მეტ ძალისხმევას მოითხოვს მკითხველისაგან, ვიდრე

წინა ორი. ქვეთავში ჩვენების რეალობის ანალიზი უნდოიჩის ორგინალური იდეა დაუმუშავებელი და გადმოცემულია რეალობის კრიტიკულების პრაქტიკული მეთოდის სახით. ქვეთავში ფორმალური სტრუქტურის ანალიზი ზოგადი მეცნიერული წესები სრული ინფორმაციის ინტერპრეტაციისათვის მისაღებებელია მოწმის ფსიქოლოგიის ამოცანებთან. ისევე, როგორც ამ წიგნის სხვა მეთოდოლოგიურ ნაწილებში, ამ ქვეთავებშიც ყოველი აბსტრაქტული მსჯელობა დაკონკრეტებულია მაგალითებით კრიმინალური შემთხვევებიდან, სადაც ავტორი მონაწილეობდა. მოწმის ჩვენების ექსპერტად. მათ შორისაა მ. იოჰანსონის საქმე, რომელიც ფართოდ განიხილებოდა სკანდინავიურ სასამართლო წრეებში 1959-60 წლებში; მაშინ საქმესთან დაკავშირებული მოწმეთა ჩვენებების გარკვეული ნაწილის ექსპერტად სასამართლომ ფსიქოლოგი მიიწვია.

შემთხვევებს შორის, რომელიც მაგალითებადაა შერჩეული მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიის პრაქტიკული ტექნოლოგიის გადმოსაცემად, არის აგრეთვე საქმე მკვლელობის შესახებ, რომელიც ჩაიდინა ცნობილმა შედმა მარათონელმა; ფართოდ ცნობილი ცრუმოწმობის შემთხვევა და ორი საინტერესო საქმე მცირეწლოვანთა მიმართ სექსუალური ძალადობის შესახებ მათგან ერთია „ლარსის შემთხვევა“ პირველად გამოქვეყნდა შედეგით, აშშ-სა და გერმანიაში ორმოცდაათიან წლებში. ეს საქმე რომელიც სოციალ-ფსიქოლოგიური მონაცემების შესახებ ქვეთავშია აღწერილი, მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიურ გამოკვლევაში წარმოაჩენს ფუნდამენტურ მეთოდოლოგიურ რეორიენტაციას: გავრცელებული მიდგომა გამოკვლევის კონცენტრაციისა „ჩვენების სიმართლის“ ირგვლივ იცვლება მეთოდური ანალიზითა და კონკრეტული ჩვენებების ეტიოლოგიის ანუ „ჩვენების განვითარების ისტორიის“ შემოწმებით.

წიგნის მესამე ნაწილში წარმოდგენილი გარკვეული შეხედულებები მეცნიერული დასაბუთების შესახებ (როგორიცაა ჰიპოთეზის ალბათური დასაბუთება) მეტ-ნაკლებად დაკავშირებულია მსჯელობის ფორმებთან, რომელთაც ცენტრალური ევროპის ეპისტემოლოგიის „ჰერმენევტიკულ“ (ასხნით, განმარტებით) ტრადიციებში ვხვდებით. ამდენად, *მოწმის ჩვენების ანალიზისა და შეფასების მეთოდები* შესაძლოა განიხილებოდეს როგორც ერთგვარი კვლევითი მეთოდის შესავალი, რომელიც გამოსადეგი იქნება ზოგადად ისტორიული და ქცევითმეცნიერებისათვის.

ამ წიგნის გერმანული ვერსია გამოიცა 1971 წელს, გოტინგენში. თარგმანი შედურიდან შესარულა ჩემმა მეგობარმა უნდოიჩმა, კელნის უნივერსიტეტიდან, რომელიც გერმანიაში მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიის საუკეთესო ექსპერტია. მანვე შემოგვთავაზა გარკვეული ცვლილებები და

დამატებები. წინამდებარე ვერსია გერმანულის შესატყვისია. მისი ინგლისური თარგმანი გააკონტროლა კიტ ლებმა, სინგაპურიდან.

ორივე თარგმანი დააფინანსა შვედეთის სოციალურ მეცნიერებათა გამოკვლევების საბჭომ. საბჭომ დააფინანსა აგრეთვე მნიშვნელოვანი ოდენობის ეგზემპლარების დაბეჭდვა და დისტრიბუცია იურისტებისა და ფსიქოლოგებისათვის მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში.

ერნ თრენკელი
სტოკჰოლმი, 1972 წელი

ალმა

ადამიანისთვის გარე სამყაროს სიგნალები შედგება სინათლის, ხმის, სუნის, ტემპერატურის ცვლილების, წნევისა და სხვათაგან. ისინი შეგრძნების ორგანოებიდან ნერვების საშუალებით თავის ტვინს გადაეცემა, სადაც ცნობიერი განცდები აღმოცენდება. მნიშვნელოვანი ფსიქოლოგიური კვლევა-ძიება ხანგრძლივად ეძღვნებოდა ამ პროცესს, რომელსაც, ჩვეულებრივ, ალქმას უწოდებენ.

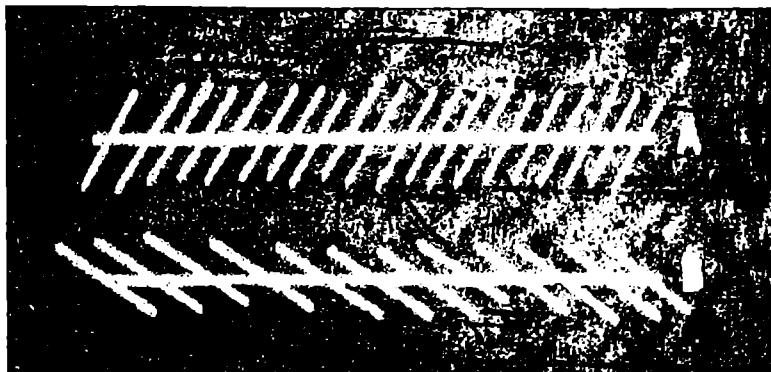
ყოველი შეგრძნების ორგანო მხოლოდ სპეციფიკურ სიგნალზე რეაგირებს. სმენის ორგანო ატმოსფეროში გავრცელებულ ხმის ტალღებს ღებულობს ყურის აკით. ამ ტალღებზე მხედველობის ორგანო არ რეაგირებს, ის სინათლის ტალღებისთვისაა განკუთვნილი და ა. შ.

მიუხედავად იმისა, რომ შეგრძნების ორგანოები სპეციფიკურ სიგნალებს ღებულობენ, თავის ტვინს მიღებული სიგნალები იმავე ფორმით არ გადაეცემა. თავის ტვინს აღწევს მხოლოდ ელექტრული და ქიმიური ბუნების იმპულსები.

მაშინ, როდესაც ამ იმპულსებით ცნობიერი განცდა აღმოცენდება, ადამიანს მიღებული სიგნალების ინტერპრეტაციის საშუალება ეძლევა.

სხვადასხვა ადამიანების მიერ გრძნობადი მონაცემების მსგავსი ინტერპრეტაცია ძირითადი პირობაა იმის დასაშვებად, რომ მათ ნორმალური შეგრძნების ორგანოები აქვთ. ადამიანი, რომელსაც დარღვეული აქვს ფერთა შეგრძნების უნარი, ისე არ რეაგირებს სხვადასხვა სიგრძის სინათლის ტალღებზე, როგორც ნორმალური მხედველობის მქონე პიროვნება. როგორც სუსტი მხედველობის მქონე პირმა შესაძლოა ვერ გაარჩიოს მწვანე და წითელი შუქი, ასევე მუსიკალურ სმენას მოკლებულმა ადამიანმა შესაძლოა ვერ გაარჩიოს სხვადასხვა სიხშირის ხმის ტალღები. ხმაურიან ადგილებზე მომუშავეებს, მაგ. არტილერიას ან რეაქტიული თვითმფრინავები, შესაძლოა განუყოფარდეთ სმენის სერიოზული დარღვევები, რის გამოც ვეღარ აღიქვან ჩვეულებრივი პირობებისათვის დამახასიათებელი სიხშირის ტალღები. ასეთი დარღვევები სმენის ნაწილობრივ დაქვეითებად მიიჩნევა. ცნობილია აგრეთვე გემოს შეგრძნების დაკარგვის ფორმებიც.

გარდა ამისა, შეგრძნებათა მრავალი მახასიათებელი არსებობს, რომელთა გამოც ინდივიდი გარე სამყაროს სხვებისაგან განსხვავებულად ღებულობს.

სურ. 1. პარალელობის ილუზია

როდესაც მოწმის ჩვენების სანდოობა ფასდება, ასეთი ურთიერთგანსხვავებების მნიშვნელობაც აშკარა ხდება. არ შეიძლება სანდოდ იქნეს მიღებული ახლომხედველი პიროვნებების დაკვირვებები დიდ მანძილზე ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რას ჩურჩულებდა ორი მეზობელი, არ შეიძლება დამაჯერებელი იყოს, თუ ის გადმოცემულია სმენადაქვეითებული ადამიანის მიერ და თუ ის მეზობლები მომდევნო ბაღში იმყოფებოდნენ.

სურ. 2. თასი და პროფილები

შეგრძნების ორგანოების ნორმალური ფუნქციონირება არ არის საკმარისი პირობა იმისათვის, რომ გარე სამყაროს შესახებ უშეცდომო წარმოდგენა შეგვექმნას ამის საილუსტრაციოდ ფსიქოლოგიის სახელმძღვანელოებში მრავალი სახის ოპტიკური ილუზიაა აღწერილი. №1 სურათზე ილუზია წარმოდგენილია A და B ხაზებით. ობიექტურად ხაზები პარალელურია, მაგრამ დახრილი ხაზების გავლენით ისინი აშკარად სხვაგვარად აღიქმება. სახელმძღვანელოებში წარმოდგენილია აგრეთვე სურათები, სადაც ზოგი ადამიანი აღიქვამს ერთ გამოსახულებას, ხოლო სხვები სრულიად განსხვავებულს ასეთი ორაზროვანი სურათების ერთ-ერთ ფართოდ ცნობილი მაგალითია რუბინი - ს „თასი და პროფილები“.

მათი საინტერესო ბუნებიდან გამომდინარე, მრავალ სახელმძღვანელოებში ოპტიკურ ილუზიებს მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა. ამ კონტექსტში ეს მაგალითები მოყვანილია ადამიანის დაკვირვებების ნაკლებად რეალურობის საილუსტრაციოდ.

დისტანცია შეიძლება უფრო დიდი იყოს, ვიდრე ჩვენ გვეჩვენება. ილუზორული ფაქტორების გამო მანქანა შეიძლება უფრო სწრაფად მოძრავი გვეჩვენოს, ვიდრე არის. ჩვენ თითქმის ყოველთვის ჩვენებურად და შეცდომით ვაფასებთ მანძილებსა და სიჩქარეებს.

მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგია ბევრ ფაქტორს ამხელს, რომელთაც ადამიანის ილუზორული აღქმის განპირობება შეუძლიათ. მაგალითად, გარეშე სამყაროს სიგნალები, იმდენად მრავალი და მრავალფეროვანია, რომ ჩვენ შეგვიძლია აღვიქვათ მხოლოდ მათი ნაწილი. ადამიანის თვალის მთელი რეტინა გრძობს სინათლეს, მაგრამ მხოლოდ ცენტრალური ნაწილით შეგვიძლია საგნები ცნობიერ აღქმამდე ავიყვანოთ, რადგან პერიფერიული ნაწილის შთაბეჭდილებანი ბუნდოვანია. ჩვენი რეცეპტორული სისტემის შეზღუდული უნარი გვაიძულებს აღვიქვათ მხოლოდ ნაწილი იმისა, რაც ხდება ჩვენს გარშემო.

აღქმითი პროცესების ბუნების მეორე დამახასიათებელი თავისებურება ისაა, რომ შეგრძნების ორგანოებიდან სიგნალი ცნობიერ დონემდე ასვლის დროს განიცდის პიროვნულ ინტერპრეტაციას. ადამიანს ინტერპრეტაციის უნარი უვითარდება ცხოვრების დასაწყისიდან, სწავლის პრიცესში. ახალდაბადებული ბავშვის აღქმა ალბათ შედგება ერთმანეთში არეული შეგრძნებებისაგან, რომელთაც არა აქვთ გარკვეული მნიშვნელობა. დროთა განმავლობაში ის თანდათანობით სწავლობს

სიგნალთა მნიშვნელობას, მას ესმის დედის ხმა და ხედავს მის სახეს, რაც ნიშნავს მისთვის, რომ მოუვლიან და აჭმევენ. შეზღუდვ ბავშვი უკვე სელექციურად აღიქვამს სამყაროს, ახერხებს ყურადღება მიაქციოს მისთვის საჭირო საგნებს როდესაც სამყაროს სტრუქტურირებას ახდენს, ბავშვი საგანთა მნიშვნელობებსაც წვდება.

ასეთი ორიენტაცია გარე სამყაროში გრძელდება მთელი ცხოვრების მანძილზე რაც უფრო კარგად ვიცნობთ აღამიანებსა და საგნებს, მით უფრო ნაკლები დაკვირება გვესაჭიროება მათ ამოსაცნობად. ჩვენ შეგვიძლია თვალის მოკვრით ან ნაბიჯების ხმით ვიცნოთ ჩვენი უახლოესი მეგობარი.

რამდენადაც შეგრძნების ორგანოების აღქმითი შესაძლებლობები შეზღუდულია, ჩვენი ინტერპრეტაცია გარეშე სამყაროს შესახებ ეყრდნობა არასრულ ინფორმაციას. ეს შეზღუდულობა რამდენადმე კომპენსირდება იმით, რომ ინტერპრეტაციის პროცესი ეყრდნობა აგრეთვე ადრეულ გამოცდილებას, მაგრამ ეს არ გვაძლევს იმის გარანტიას, რომ ჩვენ სამყაროს ადეკვატურად აღვიქვამთ. ჩვენი ნებისმიერი აღქმითი პროცესი აუცილებლად შეფერილია პიროვნული გამოცდილებით.

ავიღოთ მაგალითად, მეტყვევ, არტილერიის ოფიცერი და პოეტი, რომელთაც ზაფხულის დღეს გადაწყვიტეს ერთად გაესეირნათ ახლომდებარე ტყეში. პრაქტიკულად მათ სეირნობის გარდა არავითარი სხვა მიზანი არ აქვთ. სამივე ხედავს ერთი და იგივე მდელოებს, ბილიკებს და მზის ნათებას, მაგრამ ძალიან ცოტაა საერთო მათ მიერ ლანდშაფტის აღქმაში. მეტყვევ აკვირდება ტყის არეალის უსისტემო გავრცელებას, ლპობისაგან გაფუჭებულ ხეებს, ცხოველთა ნაკვალევს, რომელთაც ახალგაზრდა ხეები გათელეს, ან ამჩნევს ირმის კვალს. არტილერიის ოფიცერი, რომელიც იმავე ბილიკით მიდის, ამჩნევს ადგილებს, სადაც შეიძლება განლაგონ ზარბაზნები, მოხერხებულ პოზიციას ქვემეხების განლაგებისათვის ბრძოლაში და პოზიციას მოწინააღმდეგისათვის. იმას, თუ რას ხედავს პოეტი, ძნელი წარმოსადგენია, მაგრამ ძალიან მცირეა იმის ალბათობა, რომ ის იგივეს ხედავდეს, რასაც მისი კომპანიონები. შეიძლება ის საერთოდ არ აღიქვამს ტყეს, შეიძლება ის ჩაფლულია იმ შთაბეჭდილებაში, რომელიც მიიღო მოხუც კაცთან შეხვედრის დროს რკინიგზის სადგურში. შეიძლება ის სიჩუმეს უსმენს ბუნების სიჩუმეს, საარტილერიო პოზიციებსა და ტყის გაშენების შესახებ მსჯელობასთან ერთად.

არავის შეუძლია თქვას, რომ რომელიმეს მიერ აღქმული სამყარო მცდარია, მიუხედავად იმისა, რომ ასე ცოტა აქვთ მათ საერთო. სამივე აგებულია სელექციურად და განპირობებულია განსხვავებული პიროვნული ინტერესებით, თავისებურებებით და გამოცდილებით. ეს ვლინდება პრაქტიკულად მოწმის ჩვენების დროს, როცა სხვადასხვა პიროვნება ერთსა და იმავე ფაქტს განსხვავებულად აღწერს, თუმცა ერთნაირ ვარემოში აკვირდებოდნენ მას. აღქმის პროცესში ყოველთვის მონაწილეობს პიროვნული გამოცდილება; დამკვირვებელი ვერ აცნობიერებს ამ გავლენას აღქმის დეტალებზე. ეს არის პიროვნებისათვის ერთგვარი „სარეგისტრაციო ინსტრუმენტი“.

ჩვენი აღქმის პიროვნულ ბუნებას მარტო ის არ განსაზღვრავს, რომ ჩვენი გამოცდილების შედეგად აღვიქვამთ ნაცნობ საგნებს. შეზღუდული ინფორმაციის მიღების უნარის გამო ჩვენ მოვლენებს ჩვენთვის მისაღებ, ჩვენთვის დამაჯერებელ ფორმას ვაძლევთ ინტერპრეტაციის პროცესში. როდესაც გვაქვს შერჩევითი დამოკიდებულება ფაქტისადმი, ჩვენ მათ მთლიანობაში ვაერთიანებთ ლოგიკური დამაჯერებლობის თვალსაზრისით. ასეთი მცდარი გაგება ფაქტებისა ყოველთვის მოითხოვს მათი ნამდვილი მიმდინარეობის აღდგენას.

საილუსტრაციოდ განვიხილოთ მაგალითი: ერთი იურისტი დღისით ტაქსით მგზავრობდა ქალაქში. მანქანა შეუქნიშანთან გაჩერდა. ამ დროს იურისტმა გვერდითი ფანჯრიდან ქუჩის მიპირდაპირე მხარეს დაინახა უხერხულად გაჩერებული მანქანა. მან დაინახა, რომ მანქანის უკანა მარცხენა კარები ბოლომდე ღია იყო, ხოლო კარებთან, ქუჩაში უგონოდ იწვა მანქანიდან გადმოვარდნილი ან გადმოგდებული მოხუცი კაცი. რადგან რამდენიმე გამკლავი თავს დასტრიალებდა მოხუცს, იურისტმა გზა განაგრძო. მეორე დღეს, როდესაც გაზეთში ამ შემთხვევის შესახებ წაიკითხა, ძალიან გაოცდა. ის მანქანა სინამდვილეში ცდილობდა არ დაჯახებოდა მოხუც კაცს, რომელიც უყურადღებოდ გადადიოდა ქუჩაზე. გარდაუვალმა ავარიამ ის წააქცია. იურისტმა სინამდვილეში დაინახა უგრძნობლად მწოლიარე კაცი ქუჩაში და გაჩერებული მანქანა ღია კარებით. ამ ფაქტების ლოგიკურად დაკავშირებამ მას გააკეთებინა დასკვნა, რომელსაც არაფერი ჰქონდა საერთო სინამდვილესთან.

ასეთი შეცდომები ადვილად ხდება, როცა ემოციურად აგზნებულ მდგომარეობაში ვართ. ამ მდგომარეობაში მოწმის ჩვენება გაუარესებულია, რადგან ფაქტიურად ის აღიქვამს ფაქტის დასაწყისს

და შემდეგ განაგრძობს მისეული ინტერპრეტაციით, რომელიც განიცდის აღნიშნული ფაქტორების ზეგავლენას.

ჩვენი განწყობები სხვა ადამიანების მიმართ ყოველთვის ახდენს გავლენას ფაქტების ინტერპრეტაციაზე. დაეუშვათ, ორი ერთნაირი ენერგისაა და შესაძლებლობის მქონე ბიჭი ჩხუბობს „დაჩაგრული“ აღმოჩნდება ის ბიჭი, რომლის დედაც პირველი მოუსწრებს ბრძოლის ველს. თუ ცნობილია, რომ ერთი ბიჭი კარგად იქცევა, სკოლის დავალებებს უფრო კარგად ასრულებს, ვიდრე მეორე, ადვილი დასაჯერებელია, რომ მასწავლებელმა და სხვა „ობიექტურმა“ პიროვნებებმა გამოიტანონ დასკვნა: „კარგი“ ბიჭი ჩხუბობდა თავდასაცავად, ხოლო „ცუდი“ თავს ესხმოდა. სინამდვილეში ეს არ არის გასაკვირი. ადამიანებს ყოველთვის აქვთ განსხვავებული განწყობები გარშემო მყოფ ხალხზე. ეს ურთიერთობა მუშავდება მათ ქცევაზე დაკვირვებით და აუცილებლად განიცდის პიროვნულ ფაქტორების, გარკვეული მოლოდინების ზეგავლენას. ამ მოლოდინების შესაბამისად ჩნდება პიროვნებისათვის სიმპათიური და უსიმპათიო ხალხი.

ჩვენი მოლოდინები ძირითადად ყალიბდება ოჯახის წევრებს შორის, მეგობრების, კოლეგების წრეში. ჩვენზე გავლენას ახდენს პრესა, რადიო და ტელევიზია. როდესაც მოხდება რაიმე სენსაციური დანაშაული, ამბავი სწრაფად მოედება ხოლმე მთელ ქვეყანას. ყველა, ვინც გაზეთს კითხულობს და ტელევიზორს უყურებს, დანტერესებულია იმით, თუ ვინ ჩაიდინა დანაშაული. პრესით ან ტელევიზიით გადმოცემული ინფორმაცია იმდენად ღიდ გავლენას ახდენს მოსახლეობაზე, რომელთაც ფაქტების შემოწმება არ შეუძლიათ, რომ ისინი ყოველგვარი კრიტიკული მიდგომის გარეშე იჯერებენ ეჭვმიტანილი პიროვნების დამნაშავეობას თუ უდანაშაულობას. ეს პროვოცირებული ხალხის განწყობა ღიდ გავლენას ახდენს შემდეგში მოწმეთა ჩვენების სანდოობაზე. თუ პიროვნების დაკვირვების შედეგი ემთხვევა სხვათა დაკვირვებებს, მას მიაჩნია, რომ მისი დაკვირვებანი სამართლიანია, ობიექტურია. სინამდვილეში კი ისინი პროვოცირებულია ხოლმე რაიმე ზოგადი აზრით თითქმის ყველა დამკვირვებლისათვის.

მაგრამ ხალხის აზრი არ არის ყოველთვის მცდარი; როდესაც ის ემყარება დამოუკიდებელ დაკვირვებას, მოწმეთა ჩვენებას შეუძლია აღადგინოს ნამდვილი ფაქტის მიმდინარეობა. ეს არ არის სადაო, ისე, როგორც ღიდი ნაწილი მოწმეებისა ძლიერ განიცდის არასწორად ინფორმირებული საზოგადოების გავლენას იმგვარად, რომ

ინტერპრეტაციის დროს ყოველთვის უშვებს შეცდომებს.

რომ შევაჯამოთ აღქმის შესახებ ჩვენი ნათქვამი, მივიღებთ შემდეგ სურათს: ინდივიდის ორიენტაცია გარე სამყაროში არის ბიოლოგიური პროცესი, რომლის დროსაც ინფორმაციის მიმღები აპარატის შეზღუდული უნარი კომპენსირდება ინტერპრეტაციის უნარით და ამგვარად წარმოდგება მთელი გარე სამყაროს სურათი. აღქმის პროცესში შესაძლებელია გადახრები რეალობიდან, რომელთაც განაპირობებს:

1 აღქმის სელექციური ხასიათი, რომელიც ზღუდავს გარეშე სიგნალების ინტერპრეტაციას და ემყარება ინდივიდის ადრეულ გამოცდილებას;

2. ლოგიკური შევსების მექანიზმი, რომელსაც ხშირად მიეყვართ მოვლენების არარეალური მსვლელობის აგებამდე;

3. განწყობები, პიროვნული ინტერესები და სიმპათიები, რომელიც წინ უსწრებს აღქმის მონაცემების ინტერპრეტაციას.

მეხსიერება

ადამიანს აქვს უნარი ცნობიერი ხატების წარმოდგენის საშუალებით აღადგინოს თავისი ადრეული დაკვირვებები ან მოვლენები, რომელშიც მას მონაწილეობა მიუღია. ასეთი ხატები ემყარება წარმოდგენებს, რომელთაც ინდივიდი ინახავს მოვლენის შესახებ. სალაპარაკო ენაში მათ აღნიშნავენ გამოთქმით „მეხსიერების ხატები“. აგრეთვე ცნობილია გამოთქმა „მეხსიერების ხატის სიზუსტე“. ტერმინით აღინიშნება ის ძირითადი, რის გადმოცემაც უნდა ადამიანს, ის, თუ რამდენად ზუსტად შეუძლია აღადგინოს ადამიანს თავისი ადრეული დაკვირვებანი. „მეხსიერების ხატის სიზუსტე“ შეიძლება აღნიშნავდეს დაჯერებულობის გრძნობას, როდესაც ინდივიდი რაიმეს იხსენებს. რამდენადაც ყველა ინდივიდი თავისებურად, სუბიექტური აქცენტით ლებულობს რეალობას, „მეხსიერების ხატებიც“ ძალიან ძნელი განსასაზღვრია. შემადგენლობის მიხედვით ისინი ცვალებადნი და არამდგრადნი არიან.

როგორც წესი, იმ მოვლენების მეხსიერების ხატები, რომელიც ჩვენს ინტერესს არ იპყრობენ, სწრაფწარმავალნი არიან. ბევრი ადამიანისთვის ძნელია გაიხსენოს, თუ რას აკეთებდა რამდენიმე დღის წინ, თუ ნაკითხ ღლეს არაფერი სპეციფიკური არ მოხდა.

პიროვნება ძნელად თუ გაიხსენებს რა მოხდა გარკვეულ დღეს რამოდენიმე წლის წინ, თუ მას შესაძლებლობა არ მიეცა სისტემატური რეკონსტრუქცია გაუკეთოს იმ დღეს დრო, რომლის განმავლობაშიც რაიმე მნიშვნელოვანი არ მომხდარა, ჩვენთვის არის დიფუზური, არადიფერენცირებული.

მაგრამ მოვლენების მნიშვნელობაც არ განსაზღვრავს მათ დიდხანს არსებობას მეხსიერების ხატებად. დროთა განმავლობაში ისინიც იცვლებიან, ან იკარგებიან. არც თუ ისე ბევრი დროა საჭირო, რომ ვერ გავიხსენოთ თარიღი, დღის დრო, კვირის დღე, ან მოვლენის ადგილი. დროთა განმავლობაში გვაეციწყლება მოვლენის მიმდევრობა, დეტალები გვერევა ან ახლებურად ვაკავშირებთ მათ. როდესაც დიდი დრო გადის, გვახსოვს მხოლოდ მოვლენის არსი, ძირითადი ნაწილი.

შემთხვევათა წყალობით ჩვენ შეგვიძლია „განვაახლოთ“ ჩვენი მეხსიერება. ამაში შეიძლება დაგვეხმაროს სხვა ადამიანები, არა მარტო პოლიცია, რომელიც დანაშაულის ფაქტის რეკონსტრუქციას მოითხოვს, არამედ ჩვენი მეგობრებიც, როცა ძველ დროზე საუბრისას შემთხვევით გვახსენდება მივიწყებული ამბები. ეს მეხსიერების „განახლების“ ფაქტი ემყარება იმ ასოციაციურ კავშირებს, რომელიც არსებობს ჩვენს ცნობიერებაში მივიწყებული ფაქტის დეტალებსა და აწმყოში მომდინარე ცნობიერ პროცესებს შორის. მეხსიერების „განახლების“ ყველაზე ჩვეულებრივი გზებია ფაქტის გასახსენებლად კალენდრის, სახალხო დღესასწაულების თარიღის, პოლიტიკური მოვლენის, ექსკურსიების და სხვათა გამოყენება.

გამოძიებისათვის მიცემულ ჩვენებებს ხშირად წინ უძღვის ამგვარი რეკონსტრუქცია, როდესაც მოწმე თავისი იურიდიული მოვალეობის შესაბამისად ფიქრობს შემთხვევის შესახებ. ასეთი რეკონსტრუქცია ხშირად ცვლის უშუალო მეხსიერების ხატს და ობიექტურობისა და სისწორის თვალსაზრისით, ამოიღ.

რეალობის სახეცვლა, რომელიც მეხსიერების ხატებს ახასიათებს ფაქტების რეკონსტრუქციის დროს; მრავალი ტიპისაა. ბევრი მათგანი ძალიან ჰგავს იმ სახეცვლებს, რომელიც აღქმის პროცესს ახლავს თან, მაგრამ მეხსიერების ხატებისათვის დროის ინტერვალის ფაქტორი უფრო მნიშვნელოვანია.

მეხსიერებისათვის სპეციფიკური ფენომენია რეტროაქტიური და პროაქტიური შეზღუდვები. ამ საკითხს სპეციფიკურად მეხსიერების

ფსიქოლოგია შეისწავლის. ჩვენთვის ისინი მნიშვნელოვანია, როცა ვცდილობთ გავიხსენოთ ისეთი რამ, რაც დამაკავშირებელი რგოლია მსგავსს მოვლენათა ჯაჭვში. მოვლენები, რომელიც მოვლენათა ჯაჭვში პირველნი არიან, ზღუდავენ მომდევნო მოვლენების ზუსტად რეკონსტრუქციის უნარს (პროაქტიური შეზღუდვა). ასევე ძნელი ხდება მოვლენის ზუსტად გახსენება, თუ მის შემდეგ ჩვენ აღვიქვით ბევრი მსგავსი მოვლენა (რეტროაქტიური შეზღუდვა) ეს შეზღუდვები (ცვლილებები) უნდა განვიხილოთ, როგორც გამარტივების მექანიზმები, რომელიც უადვილებს მუშაობას ჩვენს შთაბეჭდილების მიმღებ აპარატს. აქედან გამომდინარე ჩვენი მეხსიერების ხატები გამარტივებული ფორმით წარმოადგენენ, ამარტივებენ ნამდვილი მოვლენის სურათებს. ხშირად მრავალი მსგავსი მოვლენის ადგილს ერთი მათგანი იკავებს ხოლმე, სხვები კი ქრებიან.

ორივე პროცესი, უმნიშვნელო დეტალების თანდათანობითი მივიწყება და მეხსიერების ხატებისათვის ინდივიდუალური ხასიათის მიცემა, მეტად თუ ნაკლებად ავტომატურად ზორციელდება სელექციური მექანიზმი შეგვიძლია მივიჩნიოთ მეხსიერების პროცესის განუყრელ ნაწილად. ჩვენ ადვილად ვიხსენებთ იმას, რაც პერსონალურად გვადელებს; ან კიდევ ისეთ რაიმეს, რაც ჩვენი ადრეული გამოცდილების შედეგად აგებულ სამყაროს სურათს შეესაბამება. ამოტომ, ჩვენს მეხსიერებაში ძირითადად რჩება დაკვირვებები და მოვლენები, რომელთა დახმარებითაც ვაცნობიერებთ საკუთარ მოტივებსა და მისწრაფებებს, ზოლო უმნიშვნელო მოვლენები უკეალოდ ქრებიან.

როგორც გახსენება, ასევე დავიწყებაც სელექციურ პროცესად უნდა მივიჩნიოთ. ამ დროს საოცარი ძალის მქონეა ადამიანის მიკერძოება და პატივმოყვარეობა. რაც დრო გადის, მეხსიერების შინაარსი უფრო და უფრო დებულობს პიროვნულად სასურველ სახეს. ჩვენი დამოკიდებულება წარსულთან ხშირად მოგვაგონებს ჩვენსავე სიზმარს. იშვიათად ვაცნობიერებთ, რომ მეხსიერება გვატყუებს. დროის სვლასთან ერთად, რეალობის სურათს ცვლის ლოგიკურად შევსებული ნიღაბი, რომელსაც რეალობად მივიჩნევთ. ამასთან, თუ ჩვენი მეხსიერების სანდოობის საკითხი დაისვა, ღრმად შეურაცხყოფილად ვიგრძნობთ თავს.

აქამდე შევეხეთ მხოლოდ მეხსიერების ხატების ცვლილებებს, რაც ელინდება ჩვენი დაკვირვების ორიგინალური შინაარსის გაქრობაში, გადაადგილებასა თუ შემოკლებაში. როგორც აღქმის ხარვეზები

ივსება ადრეული გამოცდილების მასალით, ასევე მეხსიერების ხატებიც მარაგდება ისეთი მასალით, რომელიც აქტუალურ შინაარსს არ ეხება. ასეთი შვესების შინაარსი ზოგჯერ განპირობებულია ინდივიდუალური მოთხოვნილებებით, აგრეთვე შესაძლოა სხვამხრივ არასრული შინაარსის ლოგიკურად სრულყოფა. სპეციფიკური არახელსაყრელი პირობების გავლენით შეცვლილი მეხსიერების ხატი ხშირად იძენს სრულიად ახალ შინაარსს, რომლის გავლენა უმართავი ხდება.

ჩვეულებრივ პირობებში, დაკარგული ან ფრაგმენტარული მეხსიერების ხატი ივსება შთაბეჭდილებით, რომელიც ორიგინალურ დაკვირვებაზე უფრო ახალია. ასე იოლად ხდება, როდესაც დაკვირვების დროს არავინ იცის, რომ მოვლენა შემდეგში მნიშვნელოვანი გახდება. ხშირად სენსაციური დამნაშავეების მიმართ ადამიანები თავიანთ ჩვენებაში წარმატებით იყენებენ საქმის დეტალებს, რომელიც პოლიციამ თვითონ გამოაქვეყნა. განსაკუთრებით, თუ გამოქვეყნებულ ჩხრეკის შედეგებს თან დაერთო სურათები გაზეთებში, ინტერვიუ რადიოსა და ტელევიზიაში, ხალხი შემდეგ აცხადებს, რომ თვითონ ნახეს ბრალდებული სხვადასხვა ადგილზე ყალბი მოწმეები თითქმის ყოველთვის აღმოჩნდება ხოლმე. აქ კვლავაც საშიშია ადამიანთა მიდრეკილება, რომ გახმაურებულ ექვმიტანილ პიროვნებას მიაინჭონ დიდი ხნის წინათ ნანახი ადამიანის ნიშნები. ამ შემთხვევაში როგორი სიფრთხილაც არ უნდა გამოიჩინონ ამოცნობის ან დაპირისპირების დროს, მაინც დიდი რჩება ყალბი ამოცნობის რისკი. რომ შევაჯამოთ ის, რაც დამახასიათებელია მეხსიერებისათვის მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიის თვალსაზრისით, აღქმასა და მეხსიერებას შორის ბევრ საერთოს აღმოვაჩენთ:

1. მეხსიერება სელექციური პროცესია. მეხსიერების ხატები, რომელიც გარკვეული გზით განმტკიცდება პიროვნების ფსიქიკაში ხასიათდება მეტი სტაბილობით.

2. მეხსიერების ხატის დავიწყებული ნაწილის აღდგენა ხშირად ლოგიკურად მისაღები შინაარსით ხდება.

3. სხვადასხვა შემთხვევაში, მივიწყებული შინაარსის აღდგენა ხდება პიროვნების მოთხოვნილებებისა და ინტერესების შესაბამისად.

4. მეხსიერების ხატების სიზუსტე განიცდის მოსაზღვრე მასალის გავლენას. რაიმე მოვლენის გახსენების დროს შესაძლებელია დეტალური ან მთლიანი ჩანაცვლება უფრო გვიანდელი მოვლენით.

5. მეზსიერების ზატების ცვლილება გრძელდება მთელი ცხოვრების მანძილზე. ამ პროცესით გამოწვეული უზუსტობები უფრო მნიშვნელოვან ხასიათს იღებს ვიდრე აღქმის პროცესის თანმხლები შეცდომები.

გამოკითხვა (დაკითხვა)

მრავალ ასპექტში გამოკითხვა (დაკითხვა) ჰგავს ადამიანებს შორის აზრთა გაცვლა-გამოცვლას ყოველდღიურ ურთიერთობებში. განსხვავება ისაა, რომ ჩვეულებრივ ურთიერთობებში ხდება ინფორმაციის ორმხრივი გაცვლა. ჩვენ ვუზიარებთ ერთმანეთს შთაბეჭდილებებს, ახალ ამბებს, შეხედულებებს; როცა მნიშვნელოვანი სათქმელი არ არის და დუმილი ჩამოვარდება ხოლმე, ვცდილობთ რაღაც ვთქვათ დუმილის დასარღვევად.

უცნობებს შორის საუბარი იწყება რაიმე ტრივიალურ ამბავზე, მაგ. ამინდზე. ეს არის ერთგვარი შესავალი ფაზა მომავალი ნაცნობობისათვის. ამ დროს მოსაუბრენი კითხვა-პასუხში ამოწმებენ ერთმანეთს. უინტერესო ამბებს თანდათან ცვლის პიროვნულად საინტერესო და თუ აქ საერთო აზრი აღმოჩნდა, კონტაქტის გრძნობაც აღმოცენდება საორიენტაციო ფაზა გადაიზრდება მეგობრულ საუბარში. ასეთ მეგობრულ საუბარს სინამდვილეში ძალიან ცოტა აქვს საერთო დაკითხვასთან. რამდენიმე თავისებურებამ შეიძლება მიაშვასკოს მეგობრული საუბარი საპოლიციო დაკითხვას და მოწმეთა მოსმენას სასამართლოში. ერთი ასეთი თავისებურება მჭიდროდაა დაკავშირებული იმასთან, თუ რამდენადაა დაინტერესებული საუბრის მონაწილე სასაუბრო საგნით. რაც უფრო მეტადაა დაინტერესებული ადამიანი სასაუბრო საგნით, მით უფრო უყურადღებო ხდება ის სხვათა აზრის მიმართ. ეს ისეთი სიტუაციაა, როდესაც ერთის საუბარი არ აიძულებს მეორეს რაიმე სიახლე შეიტანოს თავის ადრინდელ მოსაზრებებში, გარკვეული კონსერვატიული განწყობის გამო. ეს კონსერვატიული განწყობა ამხსნელი მიზეზია იმ კარგად ცნობილი ფაქტისა, რომ ჩვენ სასაუბროდ ვირჩევთ ისეთ პიროვნებებს, რომლებიც საშუალებას გვაძლევენ დიდხანს ვილაპარაკოთ და არ გვაწყვეტინებენ.

თავისთავად ცხადია, რომ ამ ეგოცენტრულმა კონსერვატიზმმა არ უნდა მოახდინოს გავლენა დაკითხვის პროცესსზე, როდესაც

ერთი პიროვნება დაკითხავს მეორეს, მაგრამ ამის მიღწევა ძალიან ძნელია. დაკითხვის პროცესს წინ უძღვის ის, რომ დამკითხავმა იცის ყველა ხელმისაწვდომი ინფორმაცია მომხდარი ფაქტის შესახებ და აქვს თავისებური კონცეფცია იმ როლის შესახებ, რომელიც დასაკითხს შეეძლო შეესრულებინა მომხდარ ფაქტში. ეს ნიშნავს, რომ დამკითხავი სურს მას თუ არ სურს თავის კითხვებს აგებს საკუთარი კონცეფციის შესაბამისად, ტენდენციურად. ეს ტენდენციურობა თავს იჩენს იმ მხრივ, რომ დამკითხავი ისეთ ფაქტებს, რომელიც ამართლებს მის ჰიპოთეზას, უფრო ადვილად ღებულობს და იჯერებს, ვიდრე მათ, რომელიც ეწინააღმდეგება მას. როდესაც ის ინტერპრეტაციას უკეთებს მიღებულ მონაცემებს, ჰიპოთეზის საწინააღმდეგო დეტალებს მიიჩნევს ტყუილად ან შეცდომად, ხოლო ნეიტრალურ ფაქტებს მცირე მოდიფიკაციით ათავსებს ჰიპოთეზაში, მისთვისვე შეუმჩნეველად.

პოლიციის წესდების თანახმად, ექვმიტანილი პიროვნება არ შეიძლება ჩაითვალოს დამნაშავედ. ეს წესი ძნელად ხორციელდება არსებული ეჭვის პირობებში, აღნიშნული მიზეზების გამო. დამკითხვები ყოველთვის ჩვეულებრივი ადამიანები არიან და არა დაპროგრამებული მანქანები დიდი არბიტრაჟის უნარით. დამკითხავი სვამს კითხვას თავისი ჰიპოთეზის გამართლების სურვილით, ის მონდომებულია თავისი ჰიპოთეზის გამართლებაში და არა უარყოფაში გამართლების შემთხვევაში მას ელის ტრიუმფის გრძნობა, ხოლო უარყოფის შემთხვევაში კი ძიების გაგრძელება და იმედგაცრუება. ის პიროვნულად არის დაინტერესებული თავისი ჰიპოთეზის სისწორეში.

დაკითხვის რეზულტატის დამახინჯებაში არა მარტო დამკითხავია ზოლმე დამნაშავე. ამას ხშირად ხელს უწყობს დაკითხული პიროვნებაც. ამის ერთ-ერთ მიზეზია ის ფაქტი, რომ თითქმის ყველა ჩვენგანი ფრთხილია პასუხის გაცემის დროს თუ ვინმე გამოიჩენს უტაქტობას ან კრიტიკულობას სხვა პიროვნებასთან, ის მაშინვე მიხვდება თუ როგორ დამანგრეველ შედეგს მოიტანს ეს მათ ურთიერთობაში. როდესაც გვსურს შევამოწმოთ ჩვენი ნათქვამის ეფექტი სხვა ადამიანზე, უყურადღებოდ არ გვრჩება მისი ხმისა და მოძრაობების უმცირესი ცვლილებებიც კი ამ წესით ჩვენ ვამჯობინებთ გვერდი ავუაროთ უსიამოვნო პასუხებს და ყურადღებას ვამახვილებთ უფრო სასიამოვნო ფაქტებსა და დეტალებზე, როცა

ვინმეს ვპასუხობთ.

ეს აღწერა გამოხატულებაა იმ ზოგადი ფაქტისა, რომ ადამიანთა ურთიერთობების უმრავლესობა სიამოვნების პრინციპს ემყარება. ეს არის ერთგვარი ადაპტაციური მექანიზმი და ზორციელდება ავტომატურად, როდესაც ადამიანები დაკითხვის სიტუაციაში ხვდებიან, ისინი უპირატესად ამგვარად იქცევიან იმ პატივისცემის გრძნობის გამო, უმრავლესობას რომ გააჩნია პოლიციის და უფრო მეტად სასამართლოს მიმართ.

ნათქვამი რომ შეეჯამოთ, დაკითხვის სიტუაცია წარმოვიდგება შემდეგი სახით: ერთი მხრივ, დამკითხველი, რომელიც წარმართავს დაკითხვას თავისი ჰიპოთეზის გასამართლებლად. მეორეს მხრივ, მოწმე ნაკლები სტატუსით და მისთვის უჩვეულო სიტუაციაში ცდილობს თავაზიანობას და დამაჯერებელი პასუხების მიცემას. დამკითხველის ყოველ კითხვაში მოწმე ხედავს პირველის მიზნებს და ცდილობს არასაჭირო დეტალების მიმალვას. დამკითხველი თავის ჰიპოთეზაში რწმუნდება მის მიერვე დამახინჯებული ჩვენებით. თანდათანობით მოწმის მიერ სინამდვილეში ნანახი სურათი გადაიქცევა დამკითხველისათვის სასიამოვნო სურათად.

განმტკიცებელი წესის თანახმად, დაკითხვის შედეგები იწერება ქაღალდზე და მოწმეს ეძლევა წასაკითხად, რათა შესაძლო შეცდომები არ იქნას გამოტოვებული. სერიოზული შეცდომები ამ გზით არ სწორდება. პირველი: იმიტომ, რომ მოწმე ვერ შეამჩნევს ისეთ უზუსტობებს, რომელიც მისთვისაც გაუცნობიერებელი დარჩა. მეორე: მოწმემ შეიძლება ვერ გაარკვიოს პოლიციის ტერმინებში აღწერილი ფაქტი და მესამე: არ წაიკითხოს ნაწერი იმ მოსაზრებით, რომ თავდაჯერებულად არ გამოჩნდება, თუ წესრიგის დამცველთა ნაწერს შეამოწმებს.

გარდა ამ ცვლილებებისა, საპოლიციო დაკითხვის დროს შეიძლება შეიცვალოს მოწმის მეხსიერების ხატებიც. არასწორ წარმოდგენებს, რომელიც წინასწარ დაკითხვაზე აღმოცენდება, შეუძლიათ შეცვალონ და დაბინდონ სინამდვილის მეხსიერების ხატიც. თუ დაკითხვა განმეორდა, მოწმე პასუხობს წინა დაკითხვის შედეგად შეცვლილი წარმოდგენით. თანდათანობით წინასწარი დაკითხვის შედეგად მიღებული მცდარი წარმოდგენები ისე უერთდება ნამდვილ ხატს, რომ მოწმემ შეიძლება თვითონაც კელარ გაარჩიოს ისინი.

მოწმეთა ჩვენების გადამოწმების დროს, რასაც ახდენს სხვა იურისტი ან რწმუნებული, შესაძლო განსხვავებები წინასწარ და შემდგომ დაკითხვას შორის, ან დაკითხვის ოქმსა და მოწმის ზეპირსიტყვიერ ჩვენებებს შორის არ სწორდება რეალობის შესაბამისად. თუ იურისტი აღმოაჩენს განსხვავებას, ის სვამს მოწმისათვის უსიამოვნო კითხვას, დაახლოებით ასეთ სტილში: „რაც თქვენ ახლა თქვით, არ არის აღნიშნული თქვენს ჩვენებაში ადრე თქვენ მაშინ თქვით, რომ—“ ამ უსიამოვნო კითხვისაგან თავის დასაცავად მოწმეები ცდილობენ გაურკვევლობის დაფარვას დაახლოებით შემდეგნაირად: „დიახ, თუ მაშინ ასე ვთქვი, რა თქმა უნდა, მასეა, რადგან მაშინ არ იყო იმდენი დრო გასული, როგორც ეხლა“

ამდენად, დაკითხვის დროს არსებული ილუზიები თავს იყრის სამ ძირითად პუნქტში:

1. დაკითხვის მწარმოებლის პირადი ჰიპოთეზა, რომლის შესაბამისადაც ის აყალიბებს კითხვებს და მისი სელექციური აღქმა;

2. მოწმის ტენდენცია ადაპტურობისაკენ: გამოძიებლის კითხვებზე ტენდენციური პასუხების მოძებნა;

3. დაკითხვის შედეგად მეხსიერების ზატის ცვლილება, შეცვლილი მეხსიერების ზატის ავტომატური შერწყმა ორიგინალთან.

მოწმის ჩვენების ექსპერიმენტული ფსიქოლოგია

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

ამ წიგნის მეორე ნაწილი მოიცავს ორ ექსპერიმენტს, სადაც მოწმეთა ჩვენებებში უზუსტობებისა და შეცდომების წარმოშობაა ნაჩვენები.

პირველი ექსპერიმენტი, „მკვლელობა კორიდორში“ ეხება იმ სოციალურ და ფსიქოლოგიურ ფაქტორებს, რომელთაც ძირითადი როლი ეკისრება მოწმეთა მხრივ შეცდომების წარმოშობაში. ეს არის ერთგვარი „რეალური ექსპერიმენტი“, რომელიც მოიცავს კარგად დაგეგმილ ინციდენტს, რომლის შესახებ წინასწარ მოუშადადებელ ადამიანებს შემდგომში სთხოვენ საკუთარი შთაბეჭდილებების აღწერას. ჩვეულებრივ, ასეთი ექსპერიმენტები ეხება დაკვირვებებს, რომელთაც ადამიანები აწარმოებენ ყოველდღიურ სიტუაციაში; მაგალითად, ადამიანი შედის ოთახში ლექციის დროს, სვამს კითხვას და გადის. ექსპერიმენტი აჩვენებს თუ რამდენად ძნელია ზუსტი ინფორმაციის მიღება სხვა ადამიანებზე დაკვირვების დროს.

აქ წარმოდგენილი ექსპერიმენტი გამოირჩევა მსგავსთა შორის: მისი მიზანია მონაწილეთა დაკვირვების უნარის შესწავლა პანიკურ მდგომარეობაში.

მეორე ექსპერიმენტი, „შეფუთული ამანათების სქელი შეკვრა“ ეხება იმ მექანიზმებს, რომელთა გამო ზოგჯერ მოწმეთა ჩვენებებში ყალბი ინფორმაცია ჩნდება.

მკვლელობა კორიდორში

ექსპერიმენტის სცენა

შესავალში აღწერილი „რეალობის“ მსგავსად, ეს ექსპერიმენტი მიმდინარეობდა გოტენბერგის უნივერსიტეტის ფსიქოლოგიურ ლაბორატორიაში, 1952 წლის 3 აპრილს, იქ ავტორის პროფესურობის დროს.

დასაწყისში აქ მეგობრული ატმოსფერო სუფევდა. ლექციას, რომელიც ესთეტიკური შთაბეჭდილებების კანონზომიერებებს ეხებოდა, ესწრებოდა 32 ადამიანი, უპირატესად მაღალი კურსის სტუდენტები. კათედრის უკან, წიგნების კარადასთან მიკროფონი იყო დამონტაჟებული;

ხმის ჩამწერ მაგნიტოფონს მოსაზღვრე პატარა ოთახში ასისტენტი ემსახურებოდა. დასაწყისში ასისტენტი შემოსასვლელში მოჩანდა და როდესაც დარწმუნდა, რომ ჩაწერა წარმატებით მიმდინარეობდა, გაუჩინარდა. თხუთმეტი წუთის შემდეგ ლექციის სიმჟღეროვე დაირღვა. კარები ძლიერად გაიღო და ლაბორატორიაში შემოვიდა ყველასათვის კარგად ცნობილი ამერიკელი სტუდენტი, ჩვეული თავდაჯერებულობით, რაც იმით გამოავლინა, რომ ლექტორის წინ გააცურა სკამი და უდიერად დადგა, როდესაც ჯდებოდა. მისმა შემოსვლამ მცირე პაუზა შეიტანა ლექციაში და ოთახში ხმადაბალი გადალაპარაკება გაისმა. მან ნახევრად ჩურჩულით განაცხადა „მე მოვედი“.

უნდა ითქვას, რომ ეს სტუდენტი კარგად იყო ცნობილი უნივერსიტეტში. გოტენბერგში მისი ჩამოსვლა გაზეთებით იყო გახმაურებული, როგორც ცნობილი სპორტსმენისა და აშშ-ს ყოფილი სამხედრო პილოტისა, რომელიც ბერლინში დაფრინდა. შემდეგ კი გამოქვეყნდა, რომ ის ძალიან კარგი შეედურით ლაპარაკობდა და არც ამერიკელი იყო და არც პილოტი; არც ბავარიის ჩემპიონი უნდა ყოფილიყო სამთო-სათხილამურო სპორტში. გავრცელდა ჭორი რომ ის ყველაფერს ცრუობდა. ახალგაზრდა კაცი თვალშისაცემი მანერებითა და ტრაბახით ამ ჭორებს კიდევ უფრო აძლიერებდა.

ლექცია ჩვეულებრივად გაგრძელდა, თუ არ ჩავთვლით ხანმოკლე დიალოგს ლექტორსა და ლაბორატორიის ერთ-ერთ ასისტენტს შორის, რომელსაც საინჟინრო განათლება ჰქონდა მიღებული, ვიდრე ფსიქოლოგიით დაინტერესდებოდა. ამ ასისტენტმა კრიტიკული შენიშვნა გამოთქვა დაუახე დახაზული ფიგურების შესახებ, მაგრამ რამდენადმე სარკასტული ტონის პასუხი მიიღო. ამან წყნარად ჩაიარა, მაგრამ აუდიტორიაზე ოდნავი დაბნეულობის კვალი დატოვა. ხუთი წუთის შემდეგ ლექცია კვლავ შეწყვიტა ამერიკელმა სტუდენტმა. მან დასვა კითხვა, თუ რა მნიშვნელობა ჰქონდა კორელაციის კოეფიციენტის შემოტანას. ლექტორმა კითხვას ყურადღება არ მიაქცია. მაშინ სტუდენტმა ლექტორის კრიტიკა მეტი აგრესიულობით განაგრძო. ინციდენტი შემდეგ დიალოგში წარმოუდგა დამსწრეებს:

სტუდენტი: „რაში მდგომარეობს ასეთი გამოკვლევის პრაქტიკული ღირებულება?“

ლექტორი: „კარგით, ჩვენ დაეუბრუნდებით ამას სხვა ადგილზე“.

სტუდენტი: „მაგრამ, რატომ არ გვეხმარება ლექციები როგორც პრაქტიკოს ფსიქოლოგებს? უაზროდ ვტყეპნით 20 წლის უაზრო მასალას, რომელსაც უმცირესი ღირებულებაც კი არა აქვს“.

ლექტორი: „პირველ რიგში თქვენ ცოტა უნდა დაუწიოთ. მასეთი ლაპარაკი სახლში შეგვიძლია“.

სტუდენტი: „ეს ასევე ადვილად შეიძლება განვიხილოთ აქვე. ყველა ლექცია ერთნაირია“.

ლექტორი შებრუნდა სკამზე სტუდენტისაკენ და მამობრივი მზრუნველი ტონით უთხრა: „მართლა არ წახვალთ სახლში?“.

აუდიტორიას აღელვებამ გადაურბინა და გაისმა ქალების ჩურჩულით ნათქვამი: „წყნარად გადი!“

ლექტორი კვლავ მიუბრუნდა და უთხრა: „დიახ, მე ნამდვილად მგონია, რომ თქვენ სახლში უნდა წახვიდეთ“.

სტუდენტმა მტკიცე, მაგრამ წყნარი ხმით უპასუხა: „მაგრამ, რატომ?“

ლექტორმა, რომელიც ნელ-ნელა კარგავდა საკუთარ თავზე კონტროლს, ახლა ხმას აუწია: „ოჰ, დიახ, თქვენ ეს კურსი ადრე გაიარეთ, მე ვფიქრობ, თქვენ ეხლა წახვალთ სახლში, ცოტას დაფიქრდებით ამ სიტუაციაზე. მოხვალთ უნივერსიტეტში და –“

სტუდენტი: „ეს მთავარია იმისაგან დამოუკიდებლად, თუ რა გავიარე მე ადრე. ლექციები სასარგებლო უნდა იყოს სტუდენტებისათვის და არა ლექტორებისათვის“.

ლექტორი: „დიახ, დიახ. ჩვენც სწორედ მაგას ვცდილობთ. ნებისმიერ შემთხვევაში, მე დარწმუნებული ვარ, რომ თქვენ სახლში უნდა წახვიდეთ“.

როცა ლაპარაკობდა, ლექტორი ადგა, მივიდა სტუდენტთან და მკლავში მოკიდა ხელი. სტუდენტიც ადგა, შეეხო ლექტორის ხელს, მაგრამ წაჰყვა კარებისაკენ წყნარი პროტესტით: „მაგრამ რატომ. მე თვითონაც გავალ. დიქტატორულად ნუ მექცევით“.

ამასობაში ორივემ გაიარა ოთახი ზედმეტი გართულებების გარეშე. როცა გარეთ გავიდნენ, კარები ერთმა სტუდენტმა ქაღმა დახურა, მაგრამ მერე ისევ მოულოდნელად გაიღო და აუდიტორიაში მსხდომთ კვლავ შემოესმათ დიალოგი:

ლექტორი: „თქვენ იცით, რომ არა აქვს აზრი თქვენს ასეთ ქცევას. უმჯობესია შინ წახვიდეთ“.

სტუდენტი: „რატომ?“

ლექტორი: „თქვენ უნდა გაიგოთ, რომ არა გაქვთ უფლება ასეთი ქცევისა— ისიც უნივერსიტეტში— თუ თქვენ ამას სახლში გააკეთებთ, ეს სხვა ამბავია; მაგრამ უნივერსიტეტში ცოტა წყნარად უნდა მოიქცეთ“.

ამ დროს კარები მიჯახუნდა. ცოტა ხნის განმავლობაში კიდევ ისმოდა ხმამაღალი ლაპარაკი და უცებ გაისმა რევოლვერის ორი გასროლის ხმა, რომელსაც დაერთო კენესა და ყვირილი.

დანარჩენი აღარაა ცნობილი ექსპერიმენტის მონაწილეთათვის. ასისტენტი, რომელმაც ორი გასროლისა და ყვირილის ხმა გამოსცა, ცოტა ხნის შემდეგ პატარა ოთახში დაბრუნდა, მაგნიტოფონი გამორთო და წავიდა ახლომდებარე კაფეში ამერიკელ სტუდენტთან.

გასროლის შემდეგ აუდიტორია პარალიზებული იყო მაგნიტოფონმა დააფიქსირა აბსოლუტური სიწყნარე 35 წმ-ის განმავლობაში. შემდეგ ყველანი წამოხტნენ ადგილებიდან, შეგროვდნენ და რამდენიმე ენერგიულმა პირმა დაიწყო მსჯელობა იმის შესახებ, თუ რა მოხდა. ვიღაცამ ხმამაღლა დაიყვირა: „დაუძახეთ პოლიციას!“.

მოვლენათა განვითარების ანალიზი

დამსწრეთათვის ინციდენტი ნელ-ნელა ვითარდებოდა, იძაბებოდა და საფრთხეს უახლოვდებოდა. დაძაბულობა დაიწყო ამერიკელი სტუდენტის შემოსვლით. აუდიტორიის განწყობა მის მიმართ დაძაბული იყო. ეს დაძაბულობა გააძლიერა ლექტორსა და ასისტენტს შორის დიალოგმა. შემდგომი განწყობა გაურკვეველი იყო ჯგუფისთვის, მაგრამ დაძაბულობა უფრო და უფრო იზრდებოდა. ლექტორის უარმა, ანუ მისმა იგნორირებამ ამერიკელი სტუდენტის კითხვაზე, აუდიტორიას არ მისცა საშუალება ინციდენტის სტრუქტურირება მოეხდინა. კერძოდ, ვერ აღიქვა ვერც ერთი მოღავე მხარე როგორც სიმპათიური და არასიმპათიური. ლექტორმა კითხვის განზრახ იგნორირებით აუდიტორიის სიმპათია დაკარგა, გამართლების საშუალება მოისპო და ამიტომ, ბუნებრივია, რომ აუდიტორიის ვერც ერთი წევრი კონფლიქტში ვერ ჩაერია.

ყოველივე ამან, თავისთავად უმნიშვნელო ელემენტმა განაპირობა ის, რომ აუდიტორიამ ნახა ნამდვილი სკანდალი ტრაგიკული დასასრულით. სიტუაცია სასწავლო ოთახში სროლით გამოწვეული

პარალიზების შემდეგ პანიკური იყო. თითოეული პიროვნება ვერ არჩევდა თავის შინაგან განცდას და სხვათა ქცევას ამ ღებორგანიზებულ და პანიკურ სიტუაციაში რამდენიმე დაჯგუფება შეიქმნა ჯგუფის ლიდერების ირგვლივ. სიტუაცია რომ ასე პანიკური არ ყოფილიყო, მიზანშეწონილი იქნებოდა, რომ რამდენიმე მამაკაცი მაინც ჩარეულიყო ინციდენტში. მაგრამ ეს შეუძლებელი შექმნა პანიკის სიძლიერემ. ამაზე მეტყველებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ სროლის ხმის გაგონების შემდეგ 14,5 წამის განმავლობაში კარის გაღებაც კი არავის მოსვლია აზრად, იმ კარების, რომელიც კორიდორში გადიოდა. ამ დროს ლექტორი დაბრუნდა. კარები მიხურა და მძიმედ, თვითდაჯერებული ხმით თქვა: „უმჯობესია ადგილებზე დარჩეთ.“

იმის საილუსტრაციოდ, თუ როგორ აღიქვა აუდიტორიამ ინციდენტი, შეგვიძლია დავყვარდნოთ ერთ-ერთი დამსწრის ჩვენებას „როდესაც ორივენი (სტუდენტი და ლექტორი) თვალს მიეფარნენ, მე სერიოზულად შევშინდი და მაინტერესებდა, რით დამთავრდებოდა ყოველივე ეს. ერთი მომენტიტაც არ მჯეროდა, რომ სტუდენტი წყნარად წავიდოდა. როცა სროლის ხმა გაისმა, სრული პანიკა დამეფულა, არც ისეთი, რომ გარეთ გავვარდნილიყავი, მაგრამ მოგვიანებით იმდენად პარალიზებული ვიყავი, რომ არაფრის კეთება არ შემიძლო, თან ცივი ოფლი მასხამდა.

მიუხედავად ამისა, ეს გრძელდებოდა მხოლოდ მოკლე პერიოდის განმავლობაში. ერთი წამით გავიფიქრე, რომ ეს ყველაფერი ექსპერიმენტია, მაგრამ როდესაც ლექტორმა განცხადება გააკეთა მეტად თავისებურად, უცნაურად, მე ველარაფერი გავიგე, ჯერ ვიფიქრე, რომ ლექტორს ესროლეს, ის (ლექტორი) რომ მცირე ხნით გამოჩნდა, მერე ვიფიქრე, რომ სტუდენტმა თავი მოიკლა. შემდეგ ჩემი თავი გაეკიცხე სტუდენტისადმი ასეთი დამოკიდებულებისათვის და ახლა ძალიან ვწუხვარ მის შესახებ“.

ინციდენტის ექსპერიმენტად გამოცხადება

(ექსპერიმენტის ბოლო ფაზა)

ჩაფიქრებული გეგმის მიხედვით ლექტორი ოთახში დაბრუნდა. შემდეგში დამსწრე ჯგუფი მრავალმხრივ იქნა გამოკითხული და ფსიქოლოგიურად გამოკვლეული. ამჯერად, ჯგუფის რამდენიმე წევრის ძლიერი აღელვების გამო, ლექტორი იძულებული გახდა ექსპერიმენტის

ფინალური ფაზა რამდენადმე შეეკვეცა. ახლა კი მას მხოლოდ ერთი სცენა უნდა გაეთამაშა მან დარეკა ტელეფონით უნივერსიტეტის შევიცართან და სთხოვა მას ამოსულიყო და მიეხედა სტუდენტისათვის. ამის შემდეგ მას უნდა გამოეცხადებინა, რომ ინციდენტი ექსპერიმენტს წარმოადგენდა. ლექტორმა მძიმედ, ნაწყვეტ-ნაწყვეტ თქვა:

„ჩვენ ახლა ასე უნდა მოვიქცეთ... სინამდვილეში, რაც აქ მოხდა, ყველაფერი ექსპერიმენტი იყო... თქვენ ეხლა ჯგუფებად უნდა გაიყოთ...“

დამსწრეთა უმრავლესობას ამ ნათქვამმა დიდი შეება მისცა. ნაწილი უფრო დაეჭვდა და ლექტორის განცხადებას შეხედეს როგორც ექსპერიმენტის მომდევნო ფაზას.

ემოციური შოკის ეფექტები

ძირითადი ყურადღება მიექცა ემოციური შოკის ეფექტებს. ამ შოკის სიძლიერის საილუსტრაციოდ მოგვყავს ამონაწერები 3 დამსწრის ჩვენებებიდან, რომლებიც მათ წარმოადგინეს წერილობითი სახით.

UN /ქალი, 21 წლის/: „იმდენად შეშინებული ვიყავი, რომ დიდი ხნის განმავლობაში ადგილიდანაც ვერ ვიძროდი...“

ახლა, როცა ამ ანგარიშს ეწერ, ვახერხებ კარგად გავარჩიო დრო „გვირილებიდან“ ოთახში ლექტორის დაბრუნებამდე. მე მგონი, ეს პერიოდი ძალიან მოკლე იყო, ყოველ შემთხვევაში იმ ჩემი აზრების მიხედვით, რომელთაც მაშინ გამიარეს თავში. ნაწილს ამ ე.წ. „აზრებისას“ საერთოდ არ შეიძლება აზრები ეწოდოს, ეს უფრო ნერვული იმპულსები იყო თავის ტვინში... ეს რაღაც წამებში გრძელდებოდა. ამ წამებში შემდეგი მოხდა: როცა ყვირილი გაისმა, მე უკვე ძლიერი გასროლით ვიყავი შეშინებული, ამან მე გამაქვავა ადგილზე ისე, რომ სახის კუნთებიც კი გამიშეშდა...

ჩემი სკამი ცოტა უკან გავწიე და მეგობრებს ვუყურებდი, თან ვფიქრობდი: „ღმერთო, რა მოხდება ახლა? ნუთუ რომელიმე მათგანი მოკვდება?“ ერთი კაცი წამოხტა და კარებისაკენ გაქანდა... რამდენიმე მამაკაცი მძიმედ წამოდგა და შეშფოთებული უყურებდა ერთმანეთს. ქალებიც დაახლოებით ასე მოქმედებდნენ, რამდენიმე მათგანი ყვიროდა. ერთი მათგანი, ჩემს პირდაპირ რომ იჯდა, წამოხტა და მეზობელს მკლავი მოხვია“.

EV /მამაკაცი, 25 წლის/: „... როცა ლექტორმა შევიცარს დაურეკა, მე უეცრად ვიგრძენი, რომ ხელები ცივი ოფლით მქონდა სველი, გული გამალებით მიცემდა, მუცელი გამმაგრებოდა და ძალიან მინდოდა წყალი. მე ვგრძნობდი მხოლოდ ამ ფიზიკურ ეფექტებს, ხოლო რა ხდებოდა ჩემს ირგვლივ, ამის გასარკვევად კონცენტრირება არ შემეძლო. შემდეგ, როცა ანგარიშს ვწერდი, მე დარწმუნებული ვიყავი, რომ ეს ექსპერიმენტი იყო, მაგრამ სიცხეს და კანკალს მაინც ვგრძნობდი, ინტელექტის ტესტზე გამოცდის დროს დაღლილი ვიყავი და აზროვნების კონცენტრაციას ვეღარ ვახდენდი“.

POA /მამაკაცი, 26 წლის/: „როცა ლექტორი შევიცარს ელაპარაკა, მე დავინახე რამდენიმე დამსწრე ჩემს პირდაპირ, აკანკალებულ ხელებში სიგარეტი ეჭირათ. მეც მომინდა მოწევა და როცა ყუთს ჯიბიდან ვიღებდი, შევამჩნიე, რომ მეც მიკანკალებდა ხელი. მე სიგარეტი შევთავაზე LH - ს და როცა ის იღებდა, მისი ხელიც შესამჩნევად კანკალებდა“.

ამ ამონაწერებში საინტერესო ფაქტია ის, რომ ფიზიოლოგიური რეაქციები არ ცნობიერდებოდა იმ დრომდე, სანამ ინციდენტი დასასრულს არ მიუახლოვდა, ან არ დამთავრდა. კანკალი, წყურვილი, პირის სიმშრალე, ცივი ოფლი ხელებზე, შემლილივით სიარული ყველაფერი ეს ემოციური შოკის ეფექტებია. ამ ეფექტებს ემატება ფსიქოლოგიური რეაქციები, რაც ხელს უშლის მოწმის ჩვენების სანდოობას. ფსიქოლოგიურ ეფექტში აქ იგულისხმება შოკის ეფექტების გაცნობიერება, რაც თვით შოკის შემდეგ ხდება.

დამატებითი მონაცემების შეკრება

ექსპერიმენტთან დაკავშირებით რამდენიმე სახის მონაცემები იქნა შეკრებილი. სიმულანტური სატელეფონო საუბრის შემდეგ, 10 წუთის განმავლობაში ექსპერიმენტში მონაწილენი გაყვეს ორ, სქესობრივი და ასაკობრივი თვალსაზრისით თანაბარპროპორციულ ჯგუფებად. A ჯგუფი გაიყვანეს ცალკე ოთახში და მოთხოვეს ნახევარი საათის განმავლობაში დაეწერათ ანგარიში მომხდარის შესახებ. ანგარიშის წერის დროს მათ საშუალება არ ეძლეოდათ ერთმანეთთან საუბრისა. იმავე დროს B ჯგუფს ჩაუთარეს ინტელექტის ტესტი. ტესტის შემდეგ მათ საშუალება მისცეს 15 წუთის განმავლობაში

ზედამხედველის გარეშე ესაუბრათ ერთმანეთთან. ამის შემდეგ ჯგუფებმა ადგილები გაცვალეს. A ჯგუფს ჩაუტარეს ინტელექტის ტესტი, ხოლო B ჯგუფმა ანგარიში დაწერა. ეს გაკეთდა იმ მიზნით, რომ შედარებულიყო კომუნიკაციის ეფექტები; B ჯგუფის შედეგები, რომელთაც ჰქონდათ ინფორმაციის გაცვლის და ურთიერთზე ზეგავლენის მოხდენის საშუალება და A ჯგუფი, რომელსაც ეს საშუალება არ ჰქონია. როგორც აღმოჩნდა, საკომუნიკაციო დრო მცირე იყო იმისათვის, რომ ურთიერთგავლენა მომხდარიყო. რაიმე მნიშვნელოვანი განსხვავება ამ მხრივ ჯგუფებს შორის არ ყოფილა.

დაწერილი ანგარიშების შეფასება ხდებოდა შემდეგი გზით: ნაწერებში აღნიშნული თითოეული დებულება განიხილებოდა მომხდარი ამბის რეკონსტრუქციისათვის ვარგისობის თვალსაზრისით. თითოეულ დებულებას ერთი ინფორმაციული ერთეულის ღირებულება ჰქონდა. თუ დებულება შეესაბამებოდა სინამდვილეს, მას დადებითი მნიშვნელობა ეძლეოდა და თუ არ შეესაბამებოდა უარყოფითი.

29 მოწმის ანგარიშებში (3 მოწმეს სხვადასხვა მიზეზის გამო ანგარიში არ დაუწერია) აღნიშნული იყო ასეთი 772 დებულება. აქედან 495 სინამდვილეს აღწერდა, 277 მცდარი იყო. ეს ნიშნავს, რომ მოწმეების ჩვენებებში მესამედ ნაწილზე მეტი ემყარებოდა ან მცდარ დაკვირვებებს, ან მეხსიერების შინაარსის ცვლილებას ძალიან ხანმოკლე პერიოდში, მომხდარი ინციდენტიდან ანგარიშის დაწერამდე.

თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ სერიოზული დანაშაულის რეკონსტრუქციის დროს საჭირო ხდება ამ ექსპერიმენტის მსგავსი დაკვირვებები, ეს შედეგი დიდი მნიშვნელობის მქონე აღმოჩენება.

მონაცემების შეკრება მარტო ექსპერიმენტის საღამოს არ მომხდარა. ორი დღის შემდეგ თითოეულმა დამსწრემ მიიღო წერილი, რომელშიც მათ თხოვნენ ხელახლა აღწერათ მათი განცდები ექსპერიმენტის დროს. ამასთან ერთად, მითითებული იყო, რომ აღენიშნათ, თუ რას აკეთებდნენ ისინი უშუალოდ ექსპერიმენტის დაწყებამდე, მიმდინარეობის დროს და ექსპერიმენტის შემდეგ.

მონაცემების საბოლოო შეკრება ჩატარდა ექსპერიმენტიდან ერთი კვირის შემდეგ. ეს მოხდა დაკითხვის სახით. პასუხების სისტემატიზაციისათვის კითხვები წინასწარ იქნა შერჩეული, იმისათვის, რომ მოწმეებს ეპასუხათ ერთსა და იმავე კითხვაზე ერთსა და იმავე პირობებში. დასმულ კითხვაზე დამსწრეები ინდივიდუალურად

წერილობით პასუხობდნენ. 3 საათის შემდეგ დაკითხვა განმეორდა მაგნიტოფონის საშუალებით.

სხვა, ნამდვილი დაკითხვების მსგავსად, აქაც დიდი ნაწილი კითხვებისა ეხებოდა დროს; სტუდენტის შემოსვლის დრო, მის მიერ პირველი კითხვის დასმის დრო, კონფლიქტის დაწყების დრო, მისი ხანგრძლივობა და ა.შ. მიუხედავად იმისა, რომ ყველა დამსწრემ ზუსტად იცოდა ლექციის დასაწყისი 17 სთ. 15 წთ. და დასასრული 18 სთ. 00 წთ. თითქმის შეუძლებელი აღმოჩნდა მათი ჩვენებების მიხედვით მომხდარი ფაქტის დროში მიმდინარეობის აღდგენა. თუ ჩვენ მოვისურვებდით დაგვედგინა დრო სტუდენტის კრიტიკული შენიშვნებიდან ლექტორის აუდიტორიაში დაბრუნებამდე, ვნახავთ, რომ 24 მოწმის ჩვენებაში ეს დრო ნამდვილთან შედარებით გახანგრძლივებულად იყო წარმოდგენილი. მხოლოდ ერთმა მოწმემ აღნიშნა სწორი დროის ინტერვალი. მოწმეთა მესამედმა აღნიშნა პერიოდი, რომელიც 1,5 - 2,5 -ჯერ აღემატებოდა ნამდვილს. სხვა მესამედმა აღნიშნა 3 -ჯერ მეტი პერიოდი და დანარჩენებმა 4 - 8 -ჯერ უფრო გახანგრძლივებული პერიოდი. სამი უმაღლესი მაჩვენებელი იყო 10 წთ, 11 წთ და 16 წთ. საშუალო მაჩვენებელი იყო 6,5 წთ. ხოლო რეალური ინტერვალი შენადგენდა 1 წთ. და 54 წამს. ეს შედეგი არაა გასაკვირი, რადგან ადამიანებს დრამატული ამბები უფრო ხანგრძლივად ეჩვენებათ რეტროსპექციის დროს, ვიდრე ისინი სინამდვილეში არიან.

გამოკითხვა ეხებოდა სხვა პრობლემებსაც. შენარჩუნებული იქნა რა ილუზია, რომ კონფლიქტი ტრაგედიით დამთავრდა, კითხვების ნაწილი იკვლევდა იმას, თუ რამდენად პროვოკაციული იყო სტუდენტის ქცევა და რამდენად უხეშად პასუხობდა მას ლექტორი ამ მხრივ, ყველაზე დამახასიათებელი კითხვა იყო შემდეგი: „თუ შეამჩნიეთ, რამდენჯერ ჰკრა ხელი ლექტორმა სტუდენტს, სანამ ისინი კარებთან მივიდოდნენ?“ 27 მოწმიდან მხოლოდ 6-მა გასცა ამ კითხვას სწორი პასუხი, რომელიც მდგომარეობდა იმაში, რომ ლექტორს საერთოდ არ უკრავს ხელი სტუდენტისათვის. ზუთმა მოწმემ აღნიშნა, რომ მათ ან ვერ შეძლეს დანახვა, ან არ ახსოვდათ, თუ როგორ დამთავრდა სტუდენტის გაძევება. დანარჩენი სტუდენტები აღნიშნავდნენ, რომ ლექტორმა ხელი ჰკრა სტუდენტს. ორი მათგანი აღნიშნავდა, რომ ერთხელ, ზუთი მოწმე აღნიშნავდა, რომ ორჯერ, სამი - სამჯერ და ოთხი მოწმე ასახელებდა, რომ სტუდენტს ხელი ჰკრეს 2-3 ან 3-4-ჯერ.

ასეთი მონაცემები ძნელად თუ აიხსნება იმით, რომ მოწმეებს ანტიპათიური განწყობა ჰქონდათ ლექტორის მიმართ. მოწმეთა უმრავლესობას სიმათია სტუდენტის მიმართაც არ ჰქონია. ადვილი წარმოსადგენია, რამდენად შეცვლილი და ლექტორისადმი აგრესიული ჩვენებები იქნებოდა მიღებული ლექტორის მიმართ რომ მოწმეებს თავიდანვე ანტიპათია გასჩენოდათ, მაგ. სტუდენტს რომ აფექტურ მდგომარეობაში თავი მოეკლა.

კითხვათა გარკვეული რაოდენობა ეხებოდა ასისტენტს, რომელიც ექსპერიმენტში პასუხისმგებელი იყო სროლისა და ყვირილის ხმებისათვის; როგორც დეტექტურ რომანებსა და ბევრ ცხოვრებისეულ დანაშაულშია ზოლმე, დამნაშავე ყოველგვარი ეჭვის გარეშე აღმოჩნდა.

გამოკითხვამ ვერავითარი ფაქტიური მონაცემები ვერ შეაგროვა ასისტენტის ქცევის შესახებ ლექციის დროს. მხოლოდ თერთმეტმა მოწმემ გაიხსენა მისი არსებობა ლექციაზე. კითხვაზე, რომელიც დაუსვეს ამ თერთმეტ მოწმეს, თუ როდის გავიდა ასისტენტი აუდიტორიიდან, ხუთმა უპასუხა რომ სტუდენტის შემოსვლამდე, ხუთმა კი აღნიშნა, რომ სტუდენტის მოსვლის შემდეგ. მეთერთმეტეს მიაჩნდა, რომ ასისტენტი ლექციის დროს არსად არ გასულა. სინამდვილეში კი ასისტენტი სტუდენტის მოსვლამდე 5 წუთით ადრე გავიდა რადიოაპარატურის გასამართავად და მაშინვე დაბრუნდა. სტუდენტის მოსვლიდან 5 წთ-ის შემდეგ ის კვლავ გავიდა და კორიდორში დარჩა. შემდეგ კი მან გამოსცა გასროლისა და ყვირილის ხმები.

დასასრულს, კითხვების ნაწილი იკვლევდა იმას, თუ რა მოხდა კორიდორში. ამის შესახებ მოწმეებს მხოლოდ მათამდე მოღწეული ხმების საშუალებით შეეძლოთ ემსჯელათ. ისეთმა ფენომენმა, როგორიც ორი გასროლის ხმაა, მრავალი შეფასება მიიღო. კითხვაზე: „რამდენი გასროლის ხმა გაიგეთ?“ 27-დან მხოლოდ 17-მა გასცა სწორი პასუხი. ორ მოწმეს საერთოდ არ გაუგია არავითარი გასროლის ხმა, 2-მა გაიგო პირველი გასროლის, ზოლო 6-მა 5 გასროლის ხმა. ასევე საინტერესო შედეგები იყო ყვირილთან დაკავშირებულ კითხვებზეც. მიუხედავად იმისა, რომ მოწმეთა უმეტესობის აზრით სტუდენტმა გაისროლა, ასევე უმეტესობის ჩვენებებში აღნიშნული იყო, რომ სტუდენტის ყვირილის ხმა გაიგეს სტუდენტის ყვირილი გაიგო 18-მა მოწმემ, მხოლოდ ერთი აღნიშნავდა, რომ ლექტორი ყვიროდა. 6 მოწმეს ამ საკითხზე არავითარი აზრი

არ გააჩნდა, ხოლო 2-ს საერთოდ არ გაუგონია არაერთი ყვირილი. როგორც აღინიშნა, სინამდვილეში ასისტენტი ყვიროდა.

ძნელი დასაჯერებელია, რომ შესაძლებელი იყოს ასეთი სხვაობა სინამდვილესა და მოწმეთა ჩვენებებს შორის, მაგრამ აღნიშნული ფაქტები კიდევ ერთხელ ამტკიცებს, რომ მოწმის ჩვენება მხოლოდ ნედლეული მასალა სამართალწარმოებაში მიუხედავად ამისა, ყველა მოსამართლე უძლური იქნება მოწმეების გარეშე.

მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიის საგანი არ არის მოწმის ჩვენებებში მხოლოდ უზუსტობების შემჩნევა. ეს საგანი მოწოდებულია, ახსნას ეს უზუსტობები და აღწეროს და განავითაროს მეთოდები, რომლებითაც შესაძლებელი იქნება მოწმეთა ჩვენებების ანალიზი. ამ საკითხს განვიხილავთ სოციალურ-ფსიქოლოგიური ინტეგრატაციის ქვეთავში.

სოციალურ-ფსიქოლოგიური ინტეგრატაცია

მცირე გამოჩაქისის გარდა, თითქმის ყველა, ვინც ექსპერიმენტს ესწრებოდა, სტუდენტი-ფსიქოლოგები იყვნენ. ისინი კარგად იცნობდნენ ერთმანეთს ლექციებიდან და იცოდნენ ერთმანეთის ცხოვრებისეული თვისებები. მათ შორის იყო რამდენიმე გამოჩაქისი, ისინი, ვინც რეგულარულად არ დადიოდნენ ლექციებზე.

ერთი მათგანი იყო სტუდენტი ქალი. მას ეს კურსი რამდენიმე წლით ადრე პქონდა გავლილი და ექსპერიმენტის საღამოს ლექტორთან იყო მოსული საკუთარ ნაშრომზე ინსტრუქციის მისაღებად. ამ ქალმა აქტიური მონაწილეობა მიიღო შეძლებისდაგვარად ყოველივე მომზდარში და ამით მის ახლომყოფებზეც იქონია ერთგვარი გავლენა.

მეორე სპეციფიკური შემთხვევა იყო შუახნის მასწავლებელი ქალი. ის არ იყო რეგისტრირებული, როგორც სტუდენტი უნივერსიტეტში და იზდიდა სპეციალურ გადასახადს ფსიქოლოგიის კურსისა და სხვა სწავლებებისათვის. ჯგუფის წევრებთან ამ ქალს კონტაქტი არ პქონდა და ისინი მას მხოლოდ შეხედვით იცნობდნენ. ამ ქალის სელექციურ აღქმას აძლიერებდა მისი კონფლიქტური ურთიერთობა უნივერსიტეტის ორგანიზაციასთან. ყოველივე, რაც ექსპერიმენტის დროს მოხდა, მან აღიქვა როგორც უნივერსიტეტის ცუდად ორგანიზებულობის შედეგი და მტრობა მის მიმართ. ის, როგორც წესი, ყველაზე უკან, განცალკევებულ ადგილზე იჯდა. ამით თავის

გაუცხოებულ დამოკიდებულებას ასახავდა ჯგუფისადმი.

მესამე გამონაკლისი იყო 50 წლის ქალი, რომელიც პირადი ინტერესით უკვე რამოდენიმე წელი ესწრებოდა ფსიქოლოგიის ლექციების კურსს. ის კარგად იცნობდა ამ უნივერსიტეტის ატმოსფეროს შინაურულად გრძნობდა აქ თავს და უნივერსიტეტის პერსონალთანაც ახლო ნაცნობობა ჰქონდა. მეორეს მხრივ, ამ ჯგუფის სტუდენტები მას თითქმის არ იცნობდნენ, რადგან ამ ჯგუფში ის არ დადიოდა. ამით აიხსნება ის, რომ ამ ქალზე ჯგუფის პანიკამ გავლენა არ მოახდინა, და ექსპერიმენტის შესახებ მისი მშვიდი და კრიტიკული შენიშვნები ცალკე ფენომენად დარჩა.

პიროვნული დამოკიდებულების ეფექტს მოწმის აღქმაზე გვიჩვენებს ადამიანის რეაქციები ექსპერიმენტში. სტუდენტ ქალს, რომელიც საკონსულტაციოდ იყო მისული ლექტორთან, ჰქონდა უკიდურესი, ექსტრემალური ურთიერთობები ექსპერიმენტის მონაწილე სტუდენტთან. წინა დღეს ის ესაუბრა ლექტორს. ეს უკანასკნელი შეპირდა მას, რომ განიხილავდა მის ნაშრომს და რჩევებს მისცემდა (ექსპერიმენტის შესახებ, რა თქმა უნდა, წინასწარ არ გაუფრთხილებია). ამიტომ ეს ქალი ლექტორისადმი პოზიტიურად იყო განწყობილი. ამავე დროს, ის უკიდურესად ნეგატიურად იყო განწყობილი სტუდენტის მიმართ. მას პირადი ანტაგონიზმი ჰქონდა ამერიკელ სტუდენტთან იმ დროიდან, როცა ისინი ერთად სწავლობდნენ პრაქტიკულ ფილოსოფიას ამ ქალს სძულდა სტუდენტის დემონსტრაციული ქცევები.

ამრიგად, მისი სიმპათია თავიდანვე ლექტორის მხარეს იყო. მისი აზრით, სტუდენტის ქცევა ერთადერთი და შესაძლო ქცევა იყო, მისგან მოსალოდნელი. მაგრამ, როცა სტუდენტის საქციელი წარიმართა მისთვის სიმპათიური პიროვნების, ლექტორის მიმართ, მან თავი ვეღარ შეიკავა. ის რამდენჯერმე ჩაერია ინციდენტში. თავიდან, როცა სტუდენტმა შენიშვნების მიცემა დაიწყო, ამ ქალმა ნახევრადრწმუნულით გადაულაპარაკა მეზობელს: „ფილოსოფიაზეც ასე იქცეოდა“. შემდეგ, როცა ლექტორი სტუდენტის გაძევებას ცდილობდა, მან იგივე ხმით დაიძახა: „წყნარად გადი გარეთ!“ ზოლო, როცა ორივენი კარებს გაცდნენ, მიიღბინა და კარები მიხურა. მისთვის უცნობი მიზეზით კარები ისევ გაიღო და როცა მან კვლავ სცადა დაკეტვა, ის გააჩერა ასისტენტმა, რომელმაც უთხრა: „დატოვეთ ისინი მარტო“. თავისი აგრესია ამ ქალმა ახლა ასისტენტზე

გადაიტანა, რომელსაც აგრეთვე ოპოზიციურად უყურებდა ლექტორისათვის „მომაბეზრებელი შენიშვნების“ გამო ლექციაზე.

ამ ქალის კონცეფცია მომხდარის შესახებ უკეთესად ჩანს მისსავე ნაწერში: „... რამდენიმე წუთის შემდეგ სტუდენტმა კიდევ გამოთქვა შენიშვნები ლექტორზე და სხვათაშორის თქვა, რომ საჭირო არის ლექტორმა კურსით გაუთვალისწინებულ საკითხებზე ილაპარაკოსო. მისი ეს შენიშვნა ძალიან აგრესიულად და უხეშად იყო ნათქვამი. მე აღეშოთდი და ჩუმად ვთქვი: „ეს ამბავი შორს წავა“ (ეს მე მხოლოდ წყნარად ვთქვი, ჩემთვის). ლექტორი არწმუნებდა მას (სტუდენტს), რომ ამის შესახებ სხვა დროს ესაუბრათ, მაგრამ სტუდენტი თავისას არ იშლიდა. ახლა, სულ მცირე რომ ვთქვათ, უკვე მეტისმეტად გავბრაზდი და ვფიქრობდი, რომ ამ ახალგაზრდისაგან ამდენის მოთმენაც გვეყოფოდა. ამავე დროს ვფიქრობდი, რომ ძალიან ტიპური შემთხვევაა, როცა ამდენი ხალხი ზის და ელოდება, თუ რას მოუხერხებს ლექტორი ამ ამბავს. სტუდენტი ყველა ჩვენთაგანს აწუხებდა და მე გადავწყვიტე, რომ ყველაზე სწორი საცქიელი იქნებოდა, რამდენიმე სტუდენტს ეთქვა მისთვის, გარეთ გასულიყო. მე მივუბრუნდი JB-ს და ისე შევხედე, რომ ვაგრძნობინე: „გააგდეთ იგი გარეთ“. მე ეს ხმაძალა არ მითქვამს. ამ დროს ლექტორი ადგა და მოსთხოვა სტუდენტს გარეთ გასულიყო. სტუდენტი არ გადიოდა და ბოლოს ლექტორმა იგი კარებიდან გააგდო. იქ დავა გრძელდებოდა და მე წარმოვიდგინე, რომ ჩხუბშიც გადაიზრდებოდა. მთელი ამ დროს მანძილზე მე სოლიდარობის გრძნობა მქონდა ლექტორის მიმართ. როდესაც ორი გასროლის ხმა გავიგე, შევშოთდი, მაგრამ არ მინდოდა დამე-ჯერებინა, რომ ეს გასროლის ხმა იყო (ეს შეუძლებელი უნდა ყოფილიყო უნივერსიტეტში). ვიფიქრე: „ყუთი დავარდა იატაკზე?“ არა, ეს ასეთ დიდ ხმას არ გამოსცემდა; იქნებ მან კორიდორში ჯ ოხი ან სხვა რაიმე ნივთი ნახა? ამ დროს ყვირილიც გავიგე. მე მიმოვიხედე გარშემო და მივევარდი კარებთან. მე ასე არ მოვიქცეოდი, ათამდე კაცი რომ არ დამენახა, რომელიც იგივეს აპირებდა. ამ დროს გაიღო კარები და შემოვიდა ლექტორი, რომელმაც გვთხოვა დავმსხდარიყავით და სიწყნარე დაგვეცვა.

ის მშვენიერად ფლობდა სიტუაციას, როცა ის მივიდა ტელეფონთან და შვეიცარს დაურეკა სტუდენტისათვის მანქანის თაობაზე. მე მაინტერესებდა, გააგდო თუ არა მან სტუდენტი გარეთ

და გამოიყენა თუ არა ჯიუ-ჯიცუს ილეთები. როცა ლექტორმა განაცხადა, რომ მუშაობა უნდა განვაგრძოთო, ჩემი აღფრთოვანება მისით ძალიან გაიზარდა და როცა WS-მა შენიშვნა გამოთქვა, რომელიც ჩემის აზრით, ძალიან უადგილო იყო, ხოლო ლექტორმა ამაზე მხოლოდ მეგობრული ჟესტით უპასუხა, მე უკვე ევზალტირებულ მდგომარეობაში ვიყავი და მზად ვიყავი მისთვის მომკედარიყავი ამის დადასტურებაა ის, რომ იმ საღამოს მე იგი აღარ შემინუხებია ჩემი ნაშრომის შესახებ; ყოველ შემთხვევაში, მე მისგან დახმარების პირობა მქონდა მიღებული და დიდი განსხვავება არ იქნებოდა ერთი დღით ადრე თუ გვიან, როცა ამდენი ხანი ვიცადე. როცა მე მივედი ლექტორთან და ვუთხარი, რომ ჩემს ნაშრომზე სხვა დროს ვისაუბროთ-მეთქი, მან დაბნეულად შემომხედა და მითხრა კარგი იქნებოდაო“.

როგორც ამონაწერიდან ჩანს, ამ ქალმა ლაბორატორია დატოვა ვიდრე ტესტირება და ანგარიშის წერა დაიწყებოდა. უნდა აღინიშნოს, რომ ექსპერიმენტის ავტორებისათვის ეს გაუთვალისწინებელი შემთხვევა აღმოჩნდა, თუმცა უკვე საკმაოდ განვითარებული პანიკის მიტოვებაც აღვილი მოსალოდნელი იყო. მისი ქცევებიდან გამომდინარე, არ შეიძლებოდა ამ ქალის შეჩერება და რაიმეს ახსნა. ეს სხვა მოწმეებზე იქონიებდა გავლენას. ოთახში ხმამაღლა ლაპარაკობდნენ და ინტენსიურად ეწეოდნენ. ვიდრე ეს ქალი შეიტყოდა, რომ რაც მან ნახა მხოლოდ ექსპერიმენტი იყო, მან თითქმის ყველას მოუყვა მისეური ინტერპრეტაციით ნანახი ამბავი. მაგალითად, სტუდენტთა კავშირის საღამოზე მან დიდი ხნის განმავლობაში იკითხა მონოლოგი გმირ ლექტორზე.

ადვილი შესაძრწევია, რომ თავის ჩვენებაში ეს ქალი მარტო მთავარი მოქმედი პირების საქციელს კი არ იხსენებს არასწორად, არამედ საკუთარსაც. ამის ტიპური მაგალითია: სინამდვილეში მან საკმაოდ ხმამაღლა თქვა: „წყნარად გადი გარეთ“. ეს კი გაიხსენა, როგორც „შეხედვა“ მეზობელზე, რომელიც ნიშნავდა „გააგდე იგი გარეთ“, სტუდენტის გასვლა გაიხსენა როგორც მისი „კარებიდან გაგდება“. ასეთივეა მისეული სროლის ხმების ინტერპრეტაცია. ის ლექტორს აღიქვამდა სიტუაციის ბატონ-პატრონად, მისთვის ძნელი წარმოსადგენი იყო, რომ ინიციატივა სტუდენტს ეგდო ხელთ. ეს ქალი ვერც იმას წარმოიდგენდა, რომ ლექტორს იარაღის სროლა შეეძლო; მან თავისებურად მიაწერა ეს ხმები ჯოხს ან სხვა

საგანს, რომელიც ლექტორმა კორიდორში ნახა.

ამ ქალის ჩვენებასთან შედარებით, სრული კონტრასტი იქმნება განცალკევებული ქალის ჩვენებაში. მას ერქვა WS. როგორც აღინიშნა, ეს მოწმე არ იყო სტუდენტი. ერთი დღით ადრე მას დაეა ჰქონდა უნივერსიტეტის ოფიციალურ წარმომადგენელ ქალთან, სწავლებისათვის გადასახადის თაობაზე. WS-ს ამასთან ერთად მიაჩნდა, რომ ყველა პროფესორი ტყუილად იღებდა იმ ფულს, რომელსაც იგი ლექციებში იხდიდა. დავაში უნივერსიტეტის წარმომადგენელთან მას პარაზიტი უწოდეს. ამ შემთხვევას დიდი გავლენა ჰქონდა იმაზე, თუ როგორ აღიქვა მან ლაბორატორიაში მომხდარი ამბავი. რამდენადაც დაეა სტუდენტსა და ლექტორს შორის თითქმის იმავე ხასიათისა იყო, ის წყნარად იჯდა და არ ჩარეულა; ხოლო როცა ლექტორი დაბრუნდა და დამსწრეებს სიწყნარისაკენ მოუწოდა, მან თავისი ხელჩანთა დაცალა და გულდასმით, მტკრის წმენდით დაიწყო თითოეული ნივთის უკან ჩალაგება.

WS-ს დაწერილ ანგარიშში ჩანს მისი გარემოს აღქმის შეზღუდული უნარი, სრული დაუინტერესებლობა მომხდარით. ის ანგარიშის წერას იწყებს ისტორიისა და ფსიქოლოგიის საკითხების ანალიზით და მომხდარს ეხება მხოლოდ შემდეგნაირად: „... ჩემი აზრით, ეს ინტერესულია ექვს საათამდე დაიწყო ლაბორატორიაში. მე თვითონ არ ვამართლებ აქაური სწავლების მეთოდებს და დისციპლინას რაც მე მაინტერესებს, ეს არის შევძლო კატალოგში აღნიშნულ დროზე მოვიდე ლექციებზე. მე არა ვარ სტუდენტი, მაგრამ გადაწყვეტილი მაქვს რამდენიმე ლექციას რეგულარულად დავესწრო იმიტომ რომ...“ და ის უკვე პირად პრობლემებზე იწყებს მსჯელობას. ერთი კვირის შემდეგ გამოკითხვის დროს მან ფაქტიურად ძალიან მცირე რამ გაიხსენა მომხდარის შესახებ. მას ბოლომდე არც გაუგია რომ ეს ექსპერიმენტი იყო.

ამ ორი მოწმის ჩვენებებისაგან ყოველმხრივ განსხვავდება მესამე მოწმის LA-ს ჩვენება. ამ ქალმა თავის ჩვენებაში დეტალები აღადგინა სიტყვა-სიტყვით და ინციდენტის შესაბამისი აზრით. ინციდენტის დროს LA ემყარებოდა უშუალო დაკვირვებებს; რამდენადაც კარგად იცნობდა როგორც ლექტორს, ისე ამერიკელ სტუდენტს, მას არც ერთი მხარე არ ეჭირა სიმპათიის თვალსაზრისით. ემოციურმა სტაბილობამ, ადამიანების მიმართ პოზიტიურმა ინტერესმა განაპირობა,

რომ ამ მოწმის ჩვენებაში საკმაოდ არის როგორც ობიექტური დაკვირვებები, ისე მეხსიერების ხატების სიზუსტეც ამ ჩვენების საილუსტრაციოდ განვიხილოთ ამონაწერი: როდესაც სტუდენტმა შეწყვიტა ლექცია სიტყვებით: „რა აზრი აქვს, რომ ოცი წლის მასალას უაზროდ და ა.შ.“, ლექცია კი ეხებოდა ექსპერიმენტულ კურსს. მე ვიფიქრე: „რა ცუდი მანერაა. რა თქმა უნდა, არ არის სწორი. ნუთუ არ უსმენდა? ლექტორის პასუხი -“ უნდა დაფიქრდეთ, ვიდრე იტყოდეთ რამეს“ მე მივიღე როგორც სწორი და ვითარების შესაბამისი. მერე ვფიქრობდი, რომ იქნებ უკეთესი ყოფილიყო შენიშვნის იგნორირება. როცა სტუდენტმა განაგრძო: „ლექციები უნდა შეესაბამებოდეს სტუდენტებს და არა ლექტორებს, მე ხმადაბლა ვუთხარი ჩემს მარცხენა მეზობელს: „...რა უხეშობაა“. როდესაც ლექტორმა გაიმეორა მოთხოვნა, რომ სტუდენტს ლაბორატორია დაეთოვებინა, მე გავეფიქრე, რომ არ მესმის ლექტორის, რომელიც ასეთი ინტელიგენტურია და ასე ლაპარაკობს მხოლოდ იმიტომ, რომ ვიღაც ცუდად იქცევა. როცა ლექტორმა სტუდენტი გაიფანა, მე ვცდილობდი სტუდენტის ადგილზე წარმომედგინა თავი; რას გრძნობდა ის? რა მოხდებოდა შემდგომ ლექციებზე? როცა კარი ისევ გაიღო და ლექტორმა წყნარი ხმით უთხრა სტუდენტს „თქვენ უნდა გესმოდეთ, რომ ასე მოქცევა უნივერსიტეტში არ შეიძლება და სულ სხვა ამბავია მე და თქვენ სახლში რომ ვისხდეთო“. მე განვიცდიდი, მაგრამ არ მესმოდა, რატომ უნდა ყოფილიყო საჭირო ამ მარტივი ამბავის ახსნა სტუდენტისათვის, რომელიც ასეთი განათლებულია და მაშინ ვიფიქრე, რომ კარების ხელახლა გაღება, ეს შეცვლილი ტონი მიუთითებდა იმაზე, რომ ჩვენ მოწმეები ვიქნებოდით და ეს ხმადაბლა ნათქვამი უნდა გაგვეხსენებოდა...”

როგორც აღვილი შესამჩნევია, LA-ს ჩვენებები პრაქტიკულად სწორია. მან მოახერხა გამოეცნო კარის ხელახლა გაღების (მას შემდეგ, რაც სტუდენტმა ქალმა მიხურა) აზრი -“ ჩვენ მოწმეები ვიქნებოდით“.

LA-ს ჩვენებასთან საინტერესო შესადარებელია სხვა ქალის ჩვენება, რომელიც, როგორც LA, ექსპერიმენტის დროს არ ავლენდა ემოციური ცვლილებების მნიშვნელოვან ნიშნებს. ექსპერიმენტის შემდეგ დაწერილ ანგარიშში ამ ქალმა შეზღუდული ინფორმაცია გადმოსცა მომხდარის შესახებ, ხოლო ორი დღის შემდეგ მოთხოვნილი ანგარიშის შესახებ ასეთი პასუხი გამოგზავნა: „სამწუხაროდ მე არ შემიძლია გავიხსენო 3 აპრილის ექსპერიმენტის დეტალები. მე

იქიდან პირდაპირ საავადმყოფოში წავედი, სადაც ჩემი ბებია გარდაიცვალა. მისმა სიკვდილმა და დაკრძალვამ განაპირობა, რომ რაც უნივერსიტეტში მოხდა, ძალიან შორეული გახდა ჩემთვის, ამავე მიზეზით ვერ გიპასუხეთ უფრო ადრე“.

უნდა აღინიშნოს, რომ მეხსიერების ასეთი სრული ბლოკირების მიზეზად აღნიშნული ფაქტი ძნელი მისაჩნევია.

აქამდე აღწერილ მოწმის ჩვენებებში მოწმეთა განწყობილებები იყო: ერთ შემთხვევაში სიმპათიური ლექტორის მიმართ და ანტიპათიური სტუდენტის მიმართ, მეორე შემთხვევაში ორივეს მიმართ სიმპათიური, ხოლო ბოლო ორ შემთხვევაში ორივეს მიმართ უნტერესო და ინდიფერენტული.

ამათგან განსხვავებით ორი მოწმე ქალი სხვა მხრივ განიცდიდა ზეგავლენას მათ ერქვათ LMA და AH ისინი სტუდენტს ადრევე იცნობდნენ საკმაოდ ახლოს მათ ერთად იმუშავეს რომელიღაც სტატისტიკურ საკითხზე, ეს საკითხი მათ სტუდენტის მაგივრად შეასრულეს. ისინი აღფრთოვანებული იყვნენ ამერიკელი სტუდენტით, მოსწონდათ მისი ყველაფერი და ამ წინასწარი განწყობილებით მათ რამდენადმე სხვანაირად აღიქვეს მომხდარი, ვიდრე დანარჩენებმა. მათზე აგრეთვე გავლენა იქონია იმ ფაქტმა, რომ ისინი ლექტორთან საკონსულტაციოდ მოსული სტუდენტი ქალის ახლოს ისხდნენ.

ორივე, LHA და AH აღშფოთებულნი იყვნენ ლექტორის მოქმედებით. მართალია, მათ სტუდენტის საქციელიც უადგილოდ მიაჩნდათ, მაგრამ როგორც კი სტუდენტმა შენიშვნების მიცემა დაიწყო, ორივე ქალმა ერთმანეთს შეხედა და უსიტყვოდ დაასკვნეს, რომ ამერიკელი შეუძლოდ იყო და ამიტომ ვერ იკაებდა თავს. როდესაც მათ შეატყვეს ლექტორს, რომ ეს უკანასკნელი არ იზიარებდა მათ დასკვნას, ისინი უფრო და უფრო ბრაზდებოდნენ ლექტორზე. რამდენადაც ლექციაზე ამ ორ ქალს ჩვეულებრივი სიმპათია ჰქონდა ლექტორის მიმართ, მათთვის ექსპერიმენტის სიტუაცია რამდენადმე გაურკვეველი და ორაზროვანი შეიქნა. მათ სცადეს სიტუაციის გარკვევა ოთახში მყოფთა მიხედვით, უფრო სწორად, დაბნეულად მიმოიხედეს. უმეტესობას სახეზე შეშფოთება და შეწუხება ეტყობოდა. AH-მა შეამჩნია, რომ მის პირდაპირ ახალგაზრდა კაცი ღიმილით მისჩერებოდა ლექტორს. ეს ახალგაზრდა კაცი მეგობრობდა როგორც ლექტორთან, ასევე სტუდენტთან; ის თითქმის ზვდებოდა, რომ ეს ყველაფერი ექსპერიმენტი იყო, მაგრამ

სრულიად, დარწმუნებული არ იყო. როდესაც AH-მ მისი ღიმილი შეაშინა, აღმოუჩნდა; მისი აზრით, ეს კაციც ისევე „არაფსიქოლოგიური“ იყო, როგორც ლექტორი.

ამ ორი ქალის ანგარიშებში აღმოჩნდა, რომ ისინი სტუდენტის ქცევას სხვებისგან განსხვავებულად ხსნიდნენ. ერთი მათგანი მხოლოდ აღნიშნავდა, რომ ამერიკელი გვიან მოვიდა, კითხვა მისცა ლექტორს და უპასუხოდ რომ დარჩა, ეწინა. მეორე აღწერს სხვადასხვა წერილმანებს და ბოლოს აცხადებს, რომ არ გაუგონია არავითარი კამათი მათ შორის. ერთი კვირის შემდეგ, დაკითხვაზე ორივემ განაცხადა, რომ ლექტორმა ხელი ჰკრა სტუდენტს.

ჩვენ ვამჩნევთ, რომ იმაზე, თუ რას დანახავს და რას მოგვითხრობს თითოეული მოწმე, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს თვით ამ მოწმის პიროვნებას, მის პოზიციას მომხდარისადმი, მოქმედი პირებისადმი და ა.შ. მოწმეთა ანგარიშების შესწავლამ დაგვანახა ის ფაქტორები, რაც განაპირობებდა ერთი და იგივე ფაქტის სხვადასხვაგვარად აღქმას, განცდას და რეპროდუქციას.

დასასრულს, მოგვყავს ამერიკელი სტუდენტის ანგარიში მისივე როლის შესახებ. სხვა თუ არაფერი, ეს საინტერესოა იმის წარმოსადგენად თუ რამდენად ვერ ვიკებთ ჩვენ ერთმანეთის ქცევებსა და მოტივებს.

ინტროსპექტული ეპილოგი

„ზუსტად 17 საათსა და 40 წუთზე გავაღე კარები და ყურადღებიანი მზერით შემხედნენ ხალხით, შუქითა და ღია ატმოსფეროთი სავსე ოთახში, რამაც რამდენადმე შებოჭა. როდესაც ინსტრუქციის თანახმად დაფისაკენ გავეშურე და სკამი ხმაურით წაიფოლე, ყველამ ჩემსკენ მოიხედა. რამდენიმეს სახეზე ოდნავი აღელვება ემჩნეოდა, ზოგს კი ანტიპათიაც შევატყვე. მე UG-ს შემდეგ ვიყავი, იგი როგორღაც აღელვებული ჩანდა და ხშირად უყურებდა საათს. წესრიგის დარღვევის მომდევნო მომენტს ველოდი, მაგრამ შევნიშნე, რომ ლექტორი აშკარად ამთავრებდა ლექციას და ჩემგან ელოდა ხელის შეშლას. მაგრამ მე არ მინდოდა თანმიმდევრობის დარღვევა, რადგან ეს ხელს შეუშლიდა M-ს თავისი როლის შესრულებაში. 17 საათსა და 50 წუთზე T-ს შევაწყვეტინე შენიშვნით „რას ადასტურებს ეს?“ და ეს შენიშვნა წარმოვთქვი ბრაზიანი და ალბათ გაღიზიანებული ხმით. შენიშვნა გარკვევით არ

გაისმა, რადგან მე ახლაც ველეაჲ T-მ დამცინავი სახით ნეიტრალური პასუხი გამცა. მე არ ვიცოდი როგორ მიმეღო დამცინავი სახე და თავს აშკარად უხერხულად ვგრძნობდი. ერთი პერიოდისათვის მეგონა რომ ჩვენი პროგრამა გამოაშკარავდა და ახლა ყველა თვალთმაქცობდა, რათა მე გავესულელებინე. ჩემი შემოსვლის დროინდელი 17 სთ. და 40 წთ-ის ატმოსფერო ბრუნდებოდა და ეს უფრო აძლიერებდა ჩემს ეჭვებს და მაინც, მოვიშორე ეს გრძნობა. ბოლოს, როდესაც მოახლოვდა ლექციის მომდევნო შეწყვეტის დრო, მე ვცდილობდი წარმომედგინა თავი უსამართლობის მსხვერპლად, რომელიც თავს იცავს და ამით შემექმნა საჭირო განწყობა. ვგრძნობდი, რომ თავდაჯერება მიბრუნდებოდა და 17 სთ. 55 წთ-ზე რაღაც ჩავილაპარაკე ლექტორის უსაქმურობისა და სტუდენტთა ინტერესების შესახებ. სიტყვების გაცვლა გარკვეულად თავშეკავებით გაგრძელდა. მე ვერ ვიხსენებ სიტყვების თანმიმდევრობას, მაგრამ მახსოვს რომ ვცდილობდი გაბრაზებას და თანდათან ენას უუკიდებდი. სუნთქვა შემეკრა და კუნთები დამეძაბა. მაშინ T-მ მომიწოდა, რომ ოთახი დამეტოვებინა, რაც გავაკეთე და თან უკმაყოფილებას გამოთქვამდი მისი დიქტატორობის გამო. გარკვევით ვერ ვიხსენებ თუ რა ხდებოდა ოთახში, რადგან აუცილებლად მიმაჩნდა სხვებისაგან იზოლაცია, რათა როლიდან არ გამოვსულიყავი. შემდეგ ყველაფერი სწრაფად განვითარდა და უკვე ვაცნობიერებდი რაც ხდებოდა, დავინახე, როგორ მომიახლოვდა M და იარაღით ორჯერ ზედიზედ გაისროლა, შემდეგ დაიხარა და რაღაც დაიყვირა. შემდეგ მე გავეცალე იქაურობას.

ღირსშესანიშნავად მიმაჩნია, რომ როლი ზუსტად ისე განვიცადე როგორც ვისახავდი მიზნად. პრესტიჟის დაკარგვისა და სირცხვილის გრძნობა მქონდა, მიუხედავად იმისა, რომ ყოველივე ეს მხოლოდ თამაში იყო. მსურდა დავბრუნებულიყავი და პატიება მეთხოვა. ეს გრძნობა არ მომშორებია ვიდრე ყველა არ ენახე ლაბორატორიაში. მომდევნო დღეს, OB-ს მობოდიშებამ ყოველივე თავის ადგილზე დააბრუნა“.

შეფუთული აბანათების სქელი შეიკრა

ალბათ ყველას წაუკითხავს ჰ.კ. ანდერსენის ზღაპარი, სადაც მეზობლური გადალაპარაკებით რამდენიმე ბუმბული მთელ ქათმების ფერმად იქცა. ძნელად თუ მიიღებს ვინმე მას სერიოზულად, რადგან

ზღაპარი ზღაპარია და ადამიანები ვერ გაიზიარებენ პასუხიმგებლობას ისეთ გადაჭარბებაზე, როგორიც ამ ზღაპრის ფრინველებმა ჩაიდინეს. ასე რომ იყოს, მეგობრის ნათქვამსაც ვერავინ დაიჯერებდა.

და მაინც, ეს ზღაპარი უჩვეულოდ ნამდვილ ამბავს ასახავს, რასაც მომდევნო ექსპერიმენტი წარმოაჩენს. ეს ექსპერიმენტი ემყარება მოთხრობას, რომელიც ჩემმა მეგობარმა, ბ. ბიორსონმა დაწერა. მოთხრობა ეხება ინგლისელ ჯენტლმენს, სერ გრეჰემსა და მის საშინო თავგადასავალს ინდოეთში. ეს იყო ერთობ ამაღლებელი მონათხრობი, იმ „ცხოვრებისეული“ მოთხრობების მსგავსი, როგორიც ყოველკვირეულ ჟურნალებში იბეჭდება. ექსპერიმენტის პირველ ფაზაში, შვედეთში კარგად ცნობილმა მიმომხილველმა, ი. გედერბერგმა მოთხრობა უნივერსიტეტის სტუდენტს წაუკითხა. სტუდენტს მიცემული ჰქონდა ინსტრუქცია, რომ კარგად მოესმინა და ღელალები არ გამოჰპარვოდა. როდესაც გედერბერგმა მოთხრობა დაამთავრა, მისი ადგილი სხვა სტუდენტმა დაიკავა, ზოლო პირველ სტუდენტს სთხოვეს მოეყოლა მოთხრობა მისთვის, შეძლებისდაგვარად აკურატულად. ექსპერიმენტი შემდეგი სახით გაგრძელდა: მოთხრობელი გაგონილს გადასცემდა მსმენელს და ეს მსმენელი შემდეგ სხვას მოუთხრობდა. ცდის პირთა რიგს ამთავრებდა კარგად ცნობილი ახალი ახმების მიმომხილველი უ. სტენჰოლმი, რომლის მონათხრობიც მაგნიტოფონზე ჩაიწერა. ექსპერიმენტი კვლავ ორჯერ განმეორდა. ამჯერად ცდის პირთა რიგებს ამთავრებდნენ მეორე ვარიანტში ჟურნალისტი გ. პერსელი და მესამე ვარიანტში მხატვარი ჰ. აბერგი.

იმის საილუსტრაციოდ, თუ როგორ შეიძლება შეიცვალოს მოთხრობის შინაარსი, როდესაც ის პირიდან პირში გადადის, მოგვყავს სამი ფინალური ვერსია:

სტენჰოლმი: „ეს მოთხრობა ეხება ერთ ინგლისელს, რომელიც ინდოეთში მოგზაურობდა. მოგზაურობის დაწყებამდე მან გაფრთხილება მიიღო, რომ მას უთვალთვალებდნენ. ის ჩავიდა ინდოეთში და ერთ საღამოს მდინარე განგის ნაპირზე სეირნობდა. აქ ის დაეჯახა მათხოვარს. ეტყობა, დაჯახება ძლიერი იყო, რადგან მათხოვარი დაეცა. სერ გრეჰემი დაეხმარა მათხოვარს წამოდგომაში, მცირე ხურდა მისცა და იმედოვნებდა, რომ ინციდენტი უსაფრთხოდ დამთავრდებოდა. შემდეგ მან განაგრძო გზა და ვიდრე შორს წავიდოდა, გაიგონა ყვირილი. საჩქაროდ უკან დაბრუნდა და მათხოვარი მკედარი ნახა. ვიდრე ის სიტუაციაში გაერკვეოდა, სხვა

კაცი მიუახლოვდა მას, ხელში ამანათების სქელი შეკვრა ეკავა, და უთხრა: „აიღეთ ეს ამანათების შეკვრა, შემდეგისათვის მეტი სიფრთხილე გამოიჩინეთ“. სერ გრეკემი ფრთხილად დაბრუნდა პოტელში. ცოტა ხნის შემდეგ მასთან ამჯერად სხვა კაცი მივიდა და ამანათების შეკვრა მოითხოვა, რომელიც სერ გრეკემს ჰქონდა“.

აბერმი: „ერთ ოფიციალურ პირს ინდოეთში, ელჩს თუ სხვა ვილაცას, უნდა გადაეცა წერილი. ის მიდიოდა გზაზე და გადაკვეთა მდინარე როდესაც დაბრუნებულ ადგილზე მივიდა, მან წერილი ვეღარ იპოვა საკუთარ ჯიბეებში და მოუნდა უკან დაბრუნება. დაძინებას რომ აპირებდა, მან წერილი აღმოაჩინა საწერი მერხისა თუ მაგიდის უჯრაში“.

ქისელი: „მოთხრობა ეხება კაცს, რომელსაც ერქვა სერ გრეკემი, და რომელიც ცხოვრობდა ინდოეთში, უფრო ზუსტად, დელუში (!) ის პოტელის ოთახში იჯდა და ვისკის სვამდა, როდესაც მიიღო შეტყობინება, რომ საელჩოში მისულიყო. ის დაუფა დაღმა ქუჩას, გავიდა მთავარ ქუჩაზე, ცოტა ხნის შემდეგ გვერდზე შეუხვია და მკვლელობის მოწმე გახდა. ამ ამბავმა ის შეაწუხა ისე, რომ მაშინვე პოტელში დაბრუნდა, რათა ვისკით გული გაემკვრებინა. როცა ეს გააკეთა, მან კვლავ მიიღო შეტყობინება, რამაც აიძულა, კიდევ დაეღია ვისკი. ასე დიდხანს იჯდა სერ გრეკემი, ღებულობდა შეტყობინებებს და გასამხნეველად ვისკის სვამდა“.

თუ შევადარებთ ამ სამ მონაყოლს, ნათელი გახდება მხოლოდ ის, რომ მოქმედება ხდება სადღაც ინდოეთში, და რომ ვილაც ინგლისელ ოფიციალურ პირს რაღაც თავგადასავალი გადახდა. სხვა მსგავსების აღმოჩენა ამ სამ მონაყოლს შორის შეუძლებელია. პირველ ვერსიაში ინგლისელი აღმოაჩენს, რომ კაცი, რომელსაც ის ქუჩაში დაეჯახა, მოკვდება, მეორე ვერსიაში არავითარი მინიშნება არ არის სიკვდილზე, მესამეში კი ინგლისელი მკვლელობის მოწმე ხდება.

ინგლისელის აღწერაც განსხვავებულია სამივე ვერსიაში. სტენჰოლმთან ეს კაცი მექანიკურად ასრულებს დავალებებს. აბერგის ვერსიაში ინგლისელი დაბნეული ადამიანია, რომელიც ჩქარობს უკან დაბრუნებას. ჰესელთან კი ეს კაცი მცირე გასეირნების შემდეგ ვისკის მოყვარულად ჩანს.

ველა, ვინც ექსპერიმენტში მონაწილეობდა, ცდილობდა არაფერი

გამოპარვოდა მონაყოლიდან და მოსმენილი რაც შეიძლება ზუსტად გადაეცა შემდეგი პირისათვის, მაგრამ ინდოეთის გარდა არაფერი მნიშვნელოვანი არ დარჩა ბოლო სამ ვერსიაში, მიუხედავად იმისა, რომ სამივე ვერსიაში მხოლოდ ექვს-ექვსი კაცი მონაწილეობდა. საწყისი მოთხრობის დეტალები, როგორც ჩანს, „იკარგებოდა“, როცა მოთხრობის შინაარსის გადაცემა ხდებოდა. თუ გამოვიყენებთ თითოეულ ცდის პირის მონაყოლის ჩანაწერს მაგნიტოფონზე, ჩვენ შეგვიძლია შევისწავლოთ ამ „დაკარგვის“ ფენომენის მექანიზმი. საწყისი მოთხრობა გვამცნობს, რომ სერ გრეპემი ჩაის სვამდა. მოთხრობა გრძელდება შემდეგნაირად: „როდესაც სერ გრეპემი მაგიდას მიუბრუნდა, მაგიდაზე ჭუჭყიანი ქაღალდის ნაგლეჯი დაინახა“.

როდესაც პირველმა ცდისპირმა მოისმინა მოთხრობა, მომდევნოს გადასცა შემდეგი ფრაზა: „და როცა ის იჯდა იქ ვისკის სვამდა და ტაიმსს კითხულობდა, ერთი მსახურთაგანი შემოვიდა და შემოუტანა მას ამანათი, ქაღალდი, ვერსცხლის ლანგრით“.

ეს ფრაზა სამი ასპექტით განაპირობებს მოვლენათა განვითარების აღწერას:

1. იმის გამო, რომ მოთხრობაში ნათლად არ არის მოცემული ქაღალდის ნაგლეჯის მოხვედრა სერ გრეპემის მაგიდაზე, ჩნდება მსახური, რომელსაც შემოაქვს ეს ქაღალდი. ასე მოთხრობა უფრო გასაგებია.

2. ცდისპირს წამოსცდა „ამანათი“ „ქაღალდის“ ნაცვლად და მაშინვე შეასწორა „ქაღალდით“ მაგრამ მომდევნო ცდისპირმა ეს შესწორებად კი არა, შეცდომად მიიჩნია და „ქაღალდი“ შემდეგ „ამანათად“ იქცა.

3. მონაყოლისათვის რომ ხატოვნება მიეცა, ცდისპირმა ახსენა მსახური „ვერცხლის ლანგრით“, რის გამოც მომდევნო ცდისპირისათვის კაფეს ატმოსფერო ინგლისური კლუბის ატმოსფეროდ გადაკეთდა. მომდევნო ცდისპირმა სერ გრეპემი წარმოიდგინა თავის კლუბში მჯდომარე და ასე დაასურათა ვერსია: „მოულოდნელად მისი მსახური შემოვიდა ამანათით“. ამ ნათქვამმა შეცვალა „ერთი მსახურთაგანი“ „მისი მსახურით“ და უკვე შემდგომმა ცდისპირმა სერ გრეპემი ამ ეპიზოდში ჰოტელის ოთახში გადაიყვანა: „ის იჯდა ჰოტელის ოთახში, ვისკის სვამდა და ამ დროს მსახური შემოვიდა წერილით“ „წერილიც“ ამ ცდისპირმა მიუსაღა და სიტუაციას „ამანათის“ ნაცვლად.

მაგნიტოფონის ჩანაწერი საშუალებას გვაძლევს განვიხილოთ თუ როგორ გადაეცემა ცდის პირთა რიგში სერ გრეპემის მიერ ამანათის მიღება ღარიბულად ჩაცმული კაცისაგან. მოთხრობის ორიგინალში ნათქვამია: „ერთი ღარიბულად ჩაცმული კაცი მიუახლოვდა გრეპემს, შარვლის ნაკეცებიდან ამანათი ამოიღო და გრეპემს გაუწოდა ხვალ ელჩი ნახეთ და ეს გადაეცით ხმადაბლა თქვა კაცმა“.

I ცდისპირი: „და ამ დროს მან გადასცა ამანათი. როდესაც ის სახლში მივიდა და ამანათი გახსნა, აღმოაჩინა მეორე დაბეჭდილი ამანათი, რომელზეც ეწერა მისამართი და ის, რომ ეს ამანათი სხვა პიროვნებისათვის უნდა გადაეცა“.

II ცდისპირი: „უეცრად უცნობი კაცი გამოვიდა ბუჩქებიდან და გადასცა ამანათი. მან ამანათი ჩაიღო ჯიბეში და სახლში მისვლისას გახსნა. მან მეორე ამანათი აღმოაჩინა. ამ ამანათში მეორე ამანათი იდო და პატარა ქაღალდი, რომელზეც ეწერა, რომ ეს სხვისთვის უნდა გადაეცა“.

III ცდისპირი: „სიბნელიდან კაცი გამოვიდა და ამანათი გადასცა. მან გახსნა ამანათი და სხვა ამანათი იპოვა და ამაში კიდევ სხვა. ამანათი და პატარა ქაღალდი, რომელზეც ეწერა, რომ გაუხსნელი ამანათი სხვისთვის უნდა გადაეცა“.

IV ცდისპირი: „კაცი მიუახლოვდა მას და გადასცა შეფუთული ამანათების სქელი შეკვრა და მან დაიწყო მათი გახსნა. ბოლოსწინა ამანათში იდო ქაღალდიც, რომელზედაც ეწერა, რომ ბოლო ამანათი მიმსვლელისთვის უნდა გადაეცა“.

V ცდისპირი: „სხვა კაცი მიუახლოვდა და თან ჰქონდა ამანათების შეკვრა. კაცმა გადასცა ამანათები და უთხრა: აიღე ეს შეკვრა და მოუფრთხილდი უკანასკნელ ამანათს“.

ადვილი შესაძრწევია, თუ რა მექანიზმმა განაპიწვია ერთი ამანათის გადაცემა ამანათების შეკვრად. I ცდისპირმა დაივიწყა, რომ ამანათის მომტანმა სერ გრეპემს ზეპირსიტყვიერი ინსტრუქცია მისცა გადაცემის შესახებ: „ხვალ ელჩი ნახეთ და ეს გადაეცით“. ამ დეტალის გამოტოვებამ ლოგიკურად განაპირობა ის, რომ სახლში მისვლისას სერ გრეპემს ამანათი გაეხსნა, იქ კი ინსტრუქცია და სხვა, გადასაცემი ამანათი აღმოეჩინა. ამრიგად, თავისი როლი ითამაშა ლოგიკურად შევსების ფენომენმა.

ამანათების რაოდენობის ასეთი პროგრესული ზრდა კი ამ

სერიაში შემთხვევითი იყო. როდესაც მეორე ცლისპირი გადასცემდა მოთხრობას მესამე ცლისპირს, ნათქვამის დასახვეწად და მნიშვნელობის მისანიჭებლად გაიმეორა ფრაზა: „ამ ამანათში მეორე ამანათი იღო“. III ცლისპირმა კი ეს ნათქვამი მიიღო, როგორც ზუსტი დეტალი და ამან ხელი შეუწყო იმას, რომ საბოლოოდ ერთი ამანათი „ამანათების სქელ შეკვრად“ იქცა.

თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ ცლისპირები მოისმენდნენ მოთხრობას და მაშინვე გადასცემდნენ მას სხვას, უნდა ჩავთვალოთ, რომ მეხსიერებისეული ცვლილებები აქ არ მოქმედებდა. ამიტომ, უნდა ვაღიაროთ, რომ რეალური ცხოვრების სიტუაციებში ჩვენი ნათქვამი მეტად შორდება სინამდვილეს, ვიდრე თუნდაც ამ ექსპერიმენტში.

მოთხრობის ორიგინალი

„სერ გრეკები შუადღეს ჩაის სვამდა. ნაშუადღევს სიცხე ისე აღარ იგრძნობოდა. მდინარე სიცხის დროს რომ მომწვანო - მოყვითალოდ გამოიყურებოდა, ახლა ლურჯ ტალღებს მიაგორებდა და ქალაქის ქუჩებსა და ბაზრებში გამოცოცხლება იგრძნობოდა.

სერ გრეკემს უყვარდა ცხოვრება დელიში, ინდოეთის ამ უძველეს ქალაქში, სადაც ახალი ინდოეთის ადმინისტრაციული ცენტრი იყო გაშენებული. 4 წლის წინ ის პენსიაში გავიდა. მან მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება დედამიწის ამ კუთხეში გაატარა. თავდაპირველად ოფიცერი იყო, შემდეგ კი მთავრობის ექსპერტი. ბოლო რამდენიმე წელიწადმა, რომელიც მან ინგლისში გაატარა, დაანახა მას, რომ აღარ შეეძლო თანამედროვე ევროპის გაგება, მისი ცხოვრებით ცხოვრება. ამასთან, ინდოეთში მას უკეთ შეეძლო თავის პოზიციის მისცემოდა, XVII საუკუნის ინდოეთის არქიტექტურას.

როდესაც სერ გრეკები მაგიდას მიუბრუნდა, მაგიდაზე ჭუჭყიანი ქაღალდის ნაგლეჯი დაინახა. რა უყურადღებობაა, გაიფიქრა მან. ეს შეეძლო ქარს მოეტანა. მან გაშალა ქაღალდი

ისეთი განსაკუთრებული გრძნობა ჰქონდა, თითქოს ვიღაც უთვალთვალებდა, მაგრამ გარშემო არავინ იყო ჩაის სახლის პატრონის გარდა, რომელიც მის უკან იდგა. როცა სერ გრეკები

დაკვირდა მას, ჯამიმ უხერხული მზერა შეაგება.

გსურდათ რაიმე, ჯამი?   ჰკითხა სერ გრეჰემმა გალიზიანებული ხმით.

არა, მინდოდა გამეგო, თქვენ ზომ არ გსურთ რაიმე?

არა, არაფერი. თუ შეგიძლია, მარტო დამტოვე.

ეს, მართლაც უცნაური იყო. ჯამის კარგად უნდა სცოდნოდა სერ გრეჰემის ჩვევები ამდენი ხნის ნაცნობობის შემდეგ.

გრეჰემმა გაშალა ქალაღი და წაიკითხა აჩქარებული ხელით დაწერილი ხაზები. ბოლო ხაზი გაოცებულმა რამდენჯერმე გადაიკითხა: „შეეცადეთ, არავინ გითვალთვალოთ. იჩქარეთ!“

ვიდრე მითითებულ გზას დაადგებოდა, სერ გრეჰემმა საჩქაროდ ჩაიღო ჯიბეში ქალაღი. ადრე ის ხშირად სეირნობდა მდინარე ლუმნას ნაპირზე. აქ, პალმის ხეების ჩრდილში, მას უყვარდა მენავეების სევდიანი სიმღერების მოსმენა.

მაგრამ ახლა ძალიან ეჩქარებოდა ხშირად იხედებოდა უკან, ვინმე ზომ არ მითვალთვალებსო, მაგრამ ვერავინ აღმოაჩინა. უკვე უახლოვდებოდა მითითებულ ადგილს, როცა ბაზრის პირდაპირ რაღაც ხმაური გაიგონა. უეცრად ვიღაც კაცი დაინახა, რომელიც მისკენ მობოდა და ყვიროდა: „მიშველეთ, მომეხმარეთ“. და კაცი გრეჰემს მივარდა. „კარგი, მითხარით!“ მაგრამ კაცს აღარაფერი უთქვამს და გაიქცა.

ცოტა ხნის შემდეგ გრეჰემი დანიშნულების ადგილზე მივიდა. როდესაც მათხოვრების რიგს ჩაუარა, მან სიგნალი მისცა: ერთ-ერთის წინ გაჩერდა და მთელი რუპია მისცა. მათხოვარმა შეხედა მას, დაეცა მიწაზე და ხელზე კოცნა მოუნდომა, მაგრამ გრეჰემმა სასწრაფოდ განაგრძო გზა. ამ დროს ერთი ღარიბულად ჩაცმული კაცი მიუახლოვდა გრეჰემს, შარვლის ნაკეცებიდან ამანათი ამოიღო და გრეჰემს გაუწოდა; „ხვალ ელჩი ნახეთ და ეს გადაეცით“ ხმადაბლა თქვა კაცმა. გრეჰემმა გაკვირვებულმა აღმოაჩინა, რომ ეს კაცი სუფთა ინგლისურით ელაპარაკებოდა. მისი სახითაც ადვილად შეიძლებოდა თქმა, რომ იგი წარმოშობით ევროპელი იყო.

„შეტყობინება თან უნდა გქონდეთ“ თქვა კაცმა.

გრეჰემმა გულის ჯიბეში ჩაიყო ხელი. „აქ აღარ არის“, თქვა მან. „მე უნდა მქონდეს?“

„მაშინ არაფერი გქონიათ ჩემთვის“, თქვა კაცმა.

სერ გრეჰემი აჩქარებით გაშორდა ამ ადგილს, მაგრამ ვიდრე გვერდით ქუჩაზე შეუხვევდა, უკან მოიხედა.

ამ დროს მან ისეთი რამ დაინახა, რომ სისხლი გაეყინა. ქუჩის მხრიდან იმ კაცს, რომელმაც გრეპემს ამანათი გადასცა, ვიღაც ეპარებოდა. გრეპემმა ხანმოკლე საუბარს მოჰკრა ყური; მერე რაღაცამ გაიელვა და კაცი კვნესით დაეცა მიწაზე.

როდესაც გრეპეში სახლში დაბრუნდა, ნახა, რომ მისი საწერი მაგიდა ვიღაცას აეფორიაქებინა. მან მსახურებს ჰკითხა, საელჩოდან ვინმე ხომ არ იყო, მაგრამ არავინ მოსულიყო.

გრეპემმა ელჩს დაურეკა, რომ ეკითხა გადასაცემ ქაღალდზე რაიმე. საელჩოდან უპასუხეს, რომ ელჩი ოფიციალურ შეხვედრაზე იყო წასული – მაგრამ თუ მას რაიმე საჩქარო ჰქონდა – გრეპემმა გააწყვეტინა. არა, თქვა მან ზეალ მოვალ და ენახავ.

როდესაც იძინებდა, ბალიშის ქვეშ რევოლვერი ამოიღო, მაგრამ დაძინება ძალიან უჭირდა. უეცრად კარს იქით რაღაც ხმაური გაიგონა; შეამჩნია, რომ კარების სახელური ნელ-ნელა დაბლა იწეოდა და კარები იღებოდა. კარების სახელურთან უკვე ვიღაცის ხელი ჩანდა. სერ გრეპეში წამოხტა და ამანათი აიღო. შემდეგ თავის მსახურს დაურეკა.

სერ ?

მომიტანეთ ვისკი, ვფიქრობ, ძალიან მჭირდება.“

ადვილი შესამჩნევია, რომ მოთხრობაში მოვლენები წყვეტილად და არასრულადაა აღწერილი. ეს სპეციალურად იყო დაგეგმილი ექსპერიმენტში, რადგან ყოველდღიური გამოცდილების პროცესშიც დაახლოებით მსგავს მოვლენებთან გვაქვს საქმე. საინტერესო ის იყო, თუ როგორ შეავსებდა ან გააგრძელებდა ამბავს ცდისპირი, როცა მას ამ ამბის შესახებ შეეკითხებოდნენ.

შედგებმა გვიჩვენა, რომ ლოგიკურობის მოთხოვნილებას შეუძლია თავისებურად შეავსოს ხარვეზები, მაგრამ ამითვე ნაკლებად სანდო გახდება მთლიანი მოვლენის აღწერა.

შ ე ს ა მ ა ლ ი

როგორც Undeutsch აღნიშნავს, მოწმის ჩვენების შესწავლის ისტორიულ განვითარებაში, გერმანული ჰორიზონტიდან სამი პერიოდის განსხვავება შეიძლება (Undeutsch 1967). პირველი პერიოდი იწყება ბინეს (Binet, 1900) კლასიკური ნაშრომის „La suggestibilite“ გამოქვეყნებით. ასეთივე მნიშვნელობის მქონე იყო აგრეთვე უილიამ შტერნის ნაშრომი „Zur Psychologie der Aussage (Stern, 1902) მომდევნო ათწლეულებში ფართო ექსპერიმენტული მუშაობა მიმდინარეობდა ამ სფეროში. ამ ექსპერიმენტების შედეგები შეჯამდა 1930 წელს Monkemoller და 1935 წელს Lipmann მიერ. ორივე ავტორის მიხედვით, საკითხის ექსპერიმენტული შესწავლა ამტკიცებდა, რომ მოწმეთა ჩვენებები ყურადღებით განხილვას მოითხოვდა. ამ აღმოჩენის შესაბამისი რეაქციით მთავრდება პირველი პერიოდი: მოწმის ჩვენებებში სირთულეების აღმოჩენის შემთხვევაში, სასამართლო ექსპერტად იწვევდა ფსიქოლოგებს.

მეორე პერიოდი იწყება შუა ოცდაათიან წლებში და მთავრდება მეორე მსოფლიო ომთან ერთად. ამ პერიოდში მოწმეთა ჩვენებების შესწავლას ძალიან მცირე ყურადღება ეთმობოდა.

მესამე პერიოდი დაიწყო მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ. შემდგომში ეს პერიოდი ხასიათდებოდა ინტენსიური დისკუსიებით იმის შესახებ, თუ როგორ შეიძლებოდა სამართალწარმოების სისტემაში ფსიქოლოგიის გამოყენება. შედეგთში საკითხის განვითარება აღინიშნა 1948 წლის იურიდიული რეფორმით, რომლის მიხედვითაც დაშვებული იქნა მოწმის ჩვენების ექსპერტიზა. ანგლო-ამერიკულ სამყაროში მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიამ შედარებით გვიან მიიპყრო ყურადღება. მისი ოფიციალური ასპექტის შესახებ მრავალი თეორიული დისკუსია და ექსპერიმენტული შემოწმება ჩატარდა (Haward, Marshall და სხვები). ზოლო 1968 წელს სასამართლო ფსიქოლოგიის საერთაშორისო აკადემია დაარსდა.

ამ პერიოდში გამოიყენება მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიის ორი მეთოდოლოგიური მიდგომა. ერთია რეალობის კრიტიკურიუმის გამოყენება, რომელსაც Undeutsch - მა დაუდო საფუძველი და ვისი იდეებიც ვითარდება ამ წიგნში. ზოლო მეორე მიდგომა ემყარება იდეას, რომლის მიხედვითაც მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიური

გამოკვლევა არ უნდა იყოს კონცენტრირებული მხოლოდ მოწმის პიროვნებაზე. გამოკვლევა უნდა ეხებოდეს ჩვენების არსებით ნაწილს და იმ მრავალფაქტორიან პირობებს, რომელთა გავლენითაც ჩამოყალიბდა ეს ჩვენება. ამ შემთხვევაში ჩვენების ანალიზი საჭიროებს მონაცემებისა და მეთოდების ფართო სპექტრს. ეს იდეა დაწვრილებით არის განხილული უფრო ადრეულ პუბლიკაციაში „The case of Lars” (Trankell, 1957, 1958).

ამ წიგნის მომდევნო თავებში ორივე იდეა წარმოდგენილია ინტეგრირებული მოდელის სახით, მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიურ გამოკვლევებში.

ექსპერიმენტული მონაცემები

დაკვირვების პირობების ექსპერიმენტული კონტროლი

როდესაც სასამართლო მოწმეების ჩვენებებს იყენებს, სხვა პრობლემებს შორის დგება საკითხი იმის შესახებ თუ რამდენად შესაძლებელი იყო მოწმეს შეემჩნია ან დაენახა მოვლენა, რომლის შესახებაც იგი ჩვენებებს იძლევა. მაგალითად, არავის შეუძლია ქუჩის კუთხის იქით რაიმე დაინახოს. მოწმეები ზოგიერთ შემთხვევაში პრეტენზიას აცხადებენ ასეთ უნარზე. სასამართლოსათვის ძნელი არ არის ამ დროს პირობების დადგენით გაარკვიოს თუ რა შეეძლო შეემჩნია მოწმეს სასამართლოსათვის საკითხი პრობლემატური ხდება მაშინ, როცა დაკვირვების პირობები იძლევა ურთიერთსაწინააღმდეგო დაშვებების შესაძლებლობას იმის შესახებ თუ რა დაინახა მოწმემ.

მსგავს შემთხვევებში პოლიცია ატარებს დაკვირვების სიტუაციის რეკონსტრუქციას. ასეთი სამუშაოები სასამართლოს წინა გამოძიების პროგრამაში შედის. რეკონსტრუქციის ექსპერიმენტის მართვა და მისი შედეგების ანალიზი მოითხოვს ექსპერიმენტული პირობების სპეციალურ ცოდნას, უამისოდ ასეთი რეკონსტრუქცია იშვიათად იძლევა გამოსაყენებელ შედეგებს. ამ დროს საჭიროა ექსპერიმენტულ სიტუაციას ესწრებოდეს ადამიანი, ვისაც ასეთი ცოდნა გააჩნია.

ამ თავში გავცნობთ ორ ექსპერიმენტს, სადაც მოწმეთა დაკვირვების პირობების შემოწმების ტექნიკა იქნება აღწერილი. პირველი მაგალითი შედარებით მარტივია. ის ახასიათებს მხოლოდ იმ ინფორმაციას, რომელიც შეიძლება მიაწოდოს ფსიქოლოგმა

სასამართლოს მეორე შემთხვევა უფრო რთულია. აქ აგრეთვე ხასიათდება ექსპერიმენტის შედეგების ინტერპრეტაცია. ასევე ნაჩვენებია ექსპერიმენტის პირობების რეგულირება იმ მიზნით, რომ მიღებული შედეგები გამოსადეგი იყოს სასამართლოსათვის.

შეხვედრა ბრონპოვდას გზაჯვარედინზე

პირველი მაგალითი ეხება გიორგ იოჰანსონს, რომელიც მონაწილეობდა „ოლანდის დაწვის საქმეში“. ეს შემთხვევა ფართოდ იყო გახმაურებული სკანდინავიაში 50-იანი წლების დასასრულს. ე.წ. „ალბიურ სექციაში“ იყო რამდენიმე მოწმე, რომლებიც აცხადებდნენ, რომ დაინახეს ბრალდებულ იოჰანსონის მანქანა ზანძრის ღამეს, 1957 წლის 9 თებერვალს. ამ მოწმეთა დაკვირვებების მიხედვით გამოძიებამ შეძლო აღედგინა იოჰანსონის მანქანის მარშრუტი, აგრეთვე აღმოაჩინეს „ალბიური სექციის“ (იქ მოხდა ზანძარი) განრიგი, რომლის მიხედვითაც იოჰანსონმა სექცია დატოვა დაახლოებით იმ დროს, როდესაც ზანძარი პირველად შენიშნეს. ამ საქმისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა მოწმე YN - ის ჩვენებას. მან არა მარტო იოჰანსონის მანქანა, არამედ თვით იოჰანსონიც დაინახა საჭესთან, ბრონპოვდას გზაჯვარედინზე, შუქნიშანთან. მისი თქმით, იოჰანსონის მანქანა ამ დროს გაჩერებული იყო. YN ამ დროს მოპირდაპირე მხარეს მგზავრობდა მამასთან ერთად, საკუთარი ოპელით, რომელსაც YN - ის მამა მართავდა. YN ერთადერთი იყო მოწმეთა შორის, ვინც თვითონ იოჰანსონი შეიცნო.

როდესაც ოლქის სასამართლოში ეს საქმე ირჩეოდა, YN - ის ჩვენებამ დიდი ინტერესი და ცხარე კამათი გამოიწვია. ბრალდებულის დამცველმა დასვა საკითხი იმის შესახებ, შეეძლო თუ არა მოწმეს მძღოლის ცნობა; რამდენადაც დადგენილი იყო, რომ შეხვედრა მოხდა საღამოს 11 სთ. 15 წთ. წლის ყველაზე ბნელ დროს, ამასთან გზაჯვარედინზე, სადაც არავითარი ხელოვნური განათება არ ყოფილა. YN - ის მამამ, რომელიც „მოწის მანქანას“ მართავდა, აღნიშნა, რომ მას გზაჯვარედინზე მანქანის ფარები ჩართული ჰქონდა. თუ ეს მართალი იყო, YN - ს იოჰანსონი უნდა დაენახა მანქანის ფარების შუქზე. ბრალდებულის დამცველი ამ ვარაუდსაც ეჭვის ქვეშ აყენებდა იმ გარემოებაზე მითითებით, რომ შემხვედრ მანქანასაც თუ ჰქონდა ფარები ჩართული, ეს დამაბრმავებელი შუქი შესაძლებლობას არ მისცემდა მოწმეს გაერჩია მანქანის მძღოლი.

ვითარების გასარკვევად, YN მამის მანქანით გაატარეს გზაჯვარედინზე, სადაც ძველ ადგილზე იდგა იოჰანსონის მანქანა, რომელშიც მძღოლის ადგილზე სხვა კაცი იჯდა. YN - ს ჰკითხეს, დაინახა თუ არა მან მძღოლი. „დიახ თქვა მან მაგრამ მე უკეთესად ვხედავდი იოჰანსონს“. იმ პირობების ზუსტი აღდგენა, რომლის დროსაც ორიგინალური დაკვირვება ხდებოდა, არავის შეეძლო.

სასამართლოს ბრალდებამ და დაცვამ მიმართა ფოტოგადღებებს. მრავალჯერ გადაიღეს დაახლოებით იმ პირობებში, რომელშიც YN აკვირდებოდა მანქანას. აღმოჩნდა, რომ ფოტოსურათებზე, რომელიც ბრალდებამ წარმოადგინა მანქანაც და მძღოლიც აშკარად იყო გამოსახული, ხოლო დამცველის ფოტოსურათებზე კი მხოლოდ მანქანის სილუეტის გარჩევა თუ შეიძლებოდა. მაშინ დამცველის წინადადებით ფსიქოლოგი (წიგნის ავტორი) მიიწვიეს სიტუაციის გასარკვევად. მან შემდეგი ექსპერიმენტი ჩაატარა:

დეკემბრის ერთ საღამოს მოწმე YN ექვს ფორმან პოლიციელთან ერთად იმყოფებოდა კარგად განათებულ ოთახში. მათ ერთმანეთის კომპანიაში 15 წუთი დაჰყვეს. ამ დროის განმავლობაში YN ეცნობოდა პოლიციელებს, იმახსოვრებდა მათ სახელებს; ნახევარი საათის შემდეგ დაიწყო უშუალოდ ექსპერიმენტი, რომელიც 12 ტესტ-სიტუაციისაგან შედგებოდა. YN - ს მამის მანქანით გაატარებდნენ გზაჯვარედინზე, სადაც შეუნიშნათან იოჰანსონის მანქანა იყო გაჩერებული და საჭესთან ექვს პოლიციელთანგან ერთ-ერთი იჯდა. თითოეული პოლიციელი საჭესთან ორჯერ ჯდებოდა: ერთხელ, როცა ორივე მანქანის ფარები ღიდ განათებას ქმნიდა და მეორედ, როცა ფარების შუქი მიწისკენ იყო დახრილი და მხოლოდ გზას ანათებდა. 12 ტესტ-სიტუაცია რიგის მიხედვით ისე იყო განაწილებული, რომ ფარების კომბინაციას ექსპერიმენტის შედეგზე გავლენა არ უნდა მოეხდინა. YN - მა ღიდი განათების პირობებში ექვსიდან ექვსივე პოლიციელი იცნო, ხოლო როცა შუქი დაბლა იყო დახრილი, ექვსიდან ოთხი. თითოეული ექსპერიმენტული სიტუაციის დროს YN - ს ჰქონდა ექვსიდან ერთი შანსი გამოცნობისა. თუ იგი ექსპერიმენტის დროს ვერ ხედავდა მანქანაში მძღოლს და მხოლოდ გამოცნობის იმედზე იყო, მაშინ ღიდი განათების პირობებში მისი შედეგის ალბათობა სტატისტიკურად იქნებოდა $(1/6)^6 \cdot 1/46656$; ხოლო მცირე განათების პირობებში (ექვსიდან ოთხი) იქნებოდა $1/15$. ეს

ნიშნავს, რომ ასეთი შედეგის შემთხვევით მისაღებად საჭირო უნდა ყოფილიყო დიდი განათების პირობებში ექსპერიმენტის 46 656-ჯერ გამეორება, ხოლო მცირე განათების პირობებში 115-ჯერ.

აღსანიშნავია, რომ ეს ექსპერიმენტი არ იძლევა დასკვნის გამოტანის საშუალებას იმის შესახებ თუ სინამდვილეში რა დაინახა YN - მა ორიგინალურ სიტუაციაში. ამავე დროს უდავოა, რომ მოყვანილი ფრანგენტიც კი საკმარის რაოდენობის ინფორმაციას აძლევს სასამართლოს დაკვირვების პირობებზე მსჯელობისათვის¹. აქ ეს ექსპერიმენტი განხილული იყო როგორც მაგალითი ექსპერიმენტული ტექნიკისა.

საერთოდ, ასეთი ექსპერიმენტები გაცილებით უფრო დეტალურ განხილვას მოითხოვს. მეორე ექსპერიმენტი ჰგავს YN - ის შემთხვევას, ამასთან მისი ინტერპრეტაცია უფრო რთულია.

თევზის საზიდი მანქანა ორებროში

ეს ექსპერიმენტი ჩატარდა „მოლმრის საქმესთან“ დაკავშირებით, 1959 წლის დეკემბერში. ამ საქმეში მოწმედ იყო მისი S, რომელიც 1959 წლის 26 მაისს ავტობუსის გაჩერებასთან იჯდა ორებროში მისი აღწერით, რაც მან დაკვირვების შემდეგ რამდენიმე თვის განმავლობაში გააკეთა, მან შეამჩნია თევზის საზიდი მწვანე მანქანა

ამ მანქანას საქმის დროს დიდი ყურადღება ექცეოდა რომელიც მიემართებოდა ჰისპიტალიდან ცენტრალური სადგურის მიმართულებით და ჩაიარა ავტობუსის გაჩერებასთან. მან ახლო მანძილიდან შეხედა მანქანას და შეამჩნია, რომ მას მართავდა ოლე მოლერი, შემდეგში ეჭვმიტანილი მის რუთ ლინდის მკვლელობაში. ეს უკანასკნელი იმავე დღეს გაუჩინარდა ჰისპიტალიდან, რამდენადაც მისის S მოლერს რამდენიმე თვის განმავლობაში იცნობდა, იგი დაინტერესდა მანქანით და შეამჩნია, რომ მოლერს გვერდით ეჯდა ქალი, რომელიც მისის S - ის ვარაუდით მოლერის ცოლი უნდა ყოფილიყო. ამ მოწმის ჩვენებამ სასამართლოში ბევრი დავა გამოიწვია. ბრალდებულის დამცველი ეჭვის ქვეშ აყენებდა მოწმის დაკვირვების უნარს,

---

¹ მოყვანილი ექსპერიმენტი მხოლოდ ნაწილია გაცილებით ვრცელი გამოკვლევისა სინამდვილეში YN - ის ჩვენება და დაკვირვების შესაძლებლობები მრავალმხრივ გამოიცადა.

განსაკუთრებით იმის თაობაზე თუ როგორ შეეძლო მას მოკლე პერიოდში მძლოლის გარდა თანამგზავრიც ამოეცნო.

მისის S იმ მცირერიცხოვან მოწმეთაგანი იყო სასამართლოზე, რომელნიც მოლერს დაკვირვებამდე პირადად იცნობდნენ და იგი ნახეს მისის ლინდის პოსპიტალიდან დაკარგვის დღეს ამიტომ, მისი ჩვენების სანდოობა დიდ ინტერესს იწვევდა. ამასთან დაკავშირებით ერთი მოულოდნელი ამბავიც მოხდა. სასამართლოს დღეებში, საღამოს გაზეთის ერთმა რეპორტიორმა საკმაოდ ვრცელი სტატია დაწერა „ექსპერიმენტის“ შესახებ, რომელმაც თითქოს შუქი მოჰფინა ამ მოწმის პიროვნებას. მისის S აქ დახასიათებული იყო, როგორც ყალბი ჩვენების მიმცემი. ამ „ექსპერიმენტის“ შესახებ სასამართლომ არაფერი იცოდა. ბრალდებულის დამცველის მოთხოვნით მართლაც საჭირო გახდა მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიური შემოწმება, რაც ამ წიგნის ავტორს მიახდეს.

ამასთან დაკავშირებით შემდეგი ექსპერიმენტი ჩატარდა.

მისის S დასვეს სკამზე იმავე ავტობუსის გაჩერებასთან, სადაც მან რამდენიმე თვის წინ მწვანე მანქანა დაინახა და გააფრთხილეს, რომ პოსპიტალის მხრიდან მომავალი მანქანისათვის უნდა ეცქირა. მას მისცეს შემდეგი სახის ინსტრუქცია: „მისის S, თქვენ უნდა სცადოთ მანქანის მძღოლის ცნობა. თუ იცნობთ, გვითხარით ვინა არის იგი. აგრეთვე შეეცადეთ იცნოთ მისი თანამგზავრი“. ინსტრუქცია რამდენჯერმე გაუმეორეს და ექსპერიმენტის დასაწყისისათვის მისი ყურადღება საექსპერიმენტო მანქანაზე იქნა ფოკუსირებული. ექსპერიმენტს უნდა გაეცა პასუხი კითხვაზე: „რამდენად შეუძლია მისის S-ს იცნოს მანქანის მძღოლი და მისი თანამგზავრი, თუ იგი უცქერის მათ ყურადღებით და კარგი განათების პირობებში?“

ექსპერიმენტი ტარდებოდა 1959 წლის 18 დეკემბერს, 11 სთ. 15 წთ. და 12 სთ. 15 წთ. შორის. უღრუბლო ამინდი იყო, ოდნავ ციოდა. რამდენადაც ყალბი „ექსპერიმენტის“ სტატიის შემდეგ მისის S ალერგიული გახდა ჟურნალისტების მიმართ, ისინი არ იყვნენ დაშვებული მის სახლოვეს ქუჩაში ტრანსპორტის ნაკადი ჩვეულებისამებრ დადიოდა. ტრანსპორტის მარეგულირებელი ინსპექტორი გაფრთხილებული იყო და იგი დაუყოვნებლივ ატარებდა საექსპერიმენტო მანქანას. ეს მანქანა მწვანე ფერის იყო და დასაკვირვებლად იგივე შესაძლებლობებს იძლეოდა როგორც თევზის საზიდი მანქანა. მოწმის წინ მანქანამ

სულ 1-ჯერ გაიარა ექსპერიმენტში შემდეგი პიროვნებები მონაწილეობდნენ, როგორც მძღოლები:

B - რომელსაც მისის S შეხედვით იცნობდა პოტელიდან, სადაც თვითონ მუშაობდა. აქ იგი B-ს ხვდებოდა ღორის ხორცის ნარჩენების შეგროვების დროს. B მონაწილეობდა 18, და 11 გავლის დროს.

T რომელთანაც მისის S-მა წინა კვირის განმავლობაში სულ დაახლოებით 4 საათი ისაუბრა. T მონაწილეობდა 2 და 9 გავლის დროს.

G პოლიციელი იყო და სრულიად უცნობი მისის S-თვის. G მონაწილეობდა 3 და 6 გავლის დროს.

O - დეტექტივი იყო და მისის S-ს საერთოდ არ ჰყავდა ნანახი, მონაწილეობდა 4 და 7 გავლის დროს. ამ პიროვნებამ ბრალდებული შეცვალა მძღოლის ადგილზე ბრალდებულის მონაწილეობა ექსპერიმენტში დაგეგმილი იყო; მაგრამ მან უარი განაცხადა. ამიტომ მის მაგივრად მძღოლთა ჯგუფში ჩამატებული იქნა მისის S-თვის სრულიად უცნობი ორი პიროვნება, რამაც ექსპერიმენტის შედეგზე შესამჩნევი გავლენა იქონია.

W რომელსაც მისის S შეხედვით იცნობდა პოტელის სამზარეულოდან, სადაც W ხილის კომპანიის საქმეებზე დადიოდა. იგი მონაწილეობდა 5 და 10 გავლის დროს.

შეიდი გავლის დროს მძღოლს გვერდით თანამგზავრი ეჯდა. 1, 6, 9 და 10 გავლის დროს თანამგზავრი ქალი იყო, ხოლო 2, 4 და 7 გავლის დროს მამაკაცი. 3, 5, 8 და 11 გავლის დროს მძღოლი მარტო იყო მანქანაში.

ექსპერიმენტის შედეგები შეიძლება ორ ნაწილად გავყოთ. პირველი ნაწილი ეხება მისის S-ის უნარს, თუ როგორ ამოიცნობდა მგზავრებს. ამ მხრივ ექსპერიმენტმა ადვილად საინტერპრეტაციო შედეგები მოგვცა. მისის S-მა შეძლო არა მარტო იმის შემჩნევა, იყო თუ არა მგზავრი მანქანაში, არამედ ყოველთვის ზუსტად აღნიშნავდა მგზავრის სქესსაც. იგი დარწმუნებული იყო თავის პასუხებში და ყოველგვარი ზარეუბების გარეშე პასუხობდა. თუ ჩვენ დაესვამთ მხოლოდ კითხვას: ამჩნევდა თუ არა მისის S მანქანაში მგზავრს, პასუხად შეგვიძლია ვიმსჯელოთ, რომ გამოცნობის შემთხვევაში მას ჰქონდა მხოლოდ ერთი შანსი ორი შესაძლებლობიდან: „არის“ ან „არ არის“. აქედან გამომდინარე, შედეგი, რომელიც მან აჩვენა

ექსპერიმენტის დროს, თუ იგი მხოლოდ გამოცნობას მიმართავდა, მოითხოვდა $(1/2)^n$ -ჯერ ექსპერიმენტის გამეორებას, ე.ი. მას ერთი შანსი ჰქონდა 2 048-ჯერ ჩატარებული ექსპერიმენტიდან. მაგრამ ეს შედეგი ამით არ ამოიწურება, რადგან მისის S-მა არა მარტო შეაძინა მგზავრების ყოფნა ან არყოფნა მანქანაში, არამედ ასევე ზუსტად დაასახელა მათი სქესი იმ 7 შემთხვევაში, როცა ისინი მანქანაში იმყოფებოდნენ. თუ დაუშვებთ, რომ მისის S მიმართავდა მხოლოდ გამოცნობას, მას ყოველთვის უნდა აერჩია ერთი, შემდეგი 3 ალტერნატივიდან: 1. არ არის მგზავრი; 2. მამაკაცია მგზავრი; 3. ქალია მგზავრი. ამდენად, თეორიული შესაძლებლობა იმისა, რომ მისის S-ს შეეძლო გამოცნობა მგზავრებისა, გამოდის $(1/3)^8$ ე.ი. ერთი შანსი 177 147 შემთხვევიდან.

ამდენად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ მგზავრების ამოცნობის ამოცანას მისის S-მა ადვილად გაართვა თავი. მძლოლის ამოცნობის საკითხი კი უფრო რთულად გადაწყდა და ამიტომ მოითხოვს უფრო დეტალურ ანალიზს.

პირველი გავლის დროს მანქანას მართავდა B, რომელსაც ეცვა ღია ყავისფერი ჟაკეტი, ბეწვის საყელოთი. მის თანამგზავრ ქალს ეცვა ნაცრისფერი პალტო საყელოთი. გავლის შემდეგ მისის S-მა შენიშნა: „მძლოლს ეცვა რაღაც ყავისფერი. ყავისფერი ჟაკეტი მუქი საყელოთი. ქალს კი ღია ფერის პალტო, უფრო მუქი საყელოთი“.

„იცანით თქვენ იგი?“

„ღიახ, მე ის ნანახი მყავს ჰოტელში“.

მისის S-მა მძლოლის ტანსაცმელი ზუსტად აღწერა. ეს აღწერა აბსოლუტურად იდენტური არ ყოფილა, მაგრამ იმის აღნიშვნამ, რომ მას ეს კაცი ჰოტელში ჰყავდა ნანახი, დაამტკიცა მისი ამოცნობის სისწორე, რადგან ამ კაცის ნახვა მას მხოლოდ და მხოლოდ ჰოტელში შეეძლო.

მეორე გავლის დროს მანქანას მართავდა T. ამჯერად მისის S-მა ვერ შეძლო მძლოლის აღწერა ან ცნობა. ამ მარცხმა მას ხასიათი გაუფუჭა, რადგან იგი ექსპერიმენტზე მოვიდა სრულიად თავითდაჯერებული და იმ მიზნით, რომ დაემტკიცებინა, რაც მასზე დაწერეს გაზეთში ყველაფერი ტყუილი იყო.

ექსპერიმენტის მიზნისათვის ცუდი აღმოჩნდა ის ფაქტი, რომ მესამე გავლის დროს მანქანას მისის S-თვის უცნობი ადამიანი

მართავდა. მარცხის შიშით მან განაცხადა, რომ იცნო მძლოლი, მაგრამ ვერ შეძლო მისი სახელის ან მასთან შეხვედრის აღვილის დასახელება. ამის შემდეგ კი გადაწყვიტა ექსპერიმენტისათვის თავი გაენებებინა და პოტელში დაბრუნებულიყო. ექსპერიმენტი რომ არ ჩაშლილიყო, ექსპერიმენტატორებს მოუხდათ ეთქვათ მისთვის რომ მესამე ცდის დროს მან გამოიყნო მძლოლი. ამან მისის S დაამშვიდა, მაგრამ ვერ გამოცნობის შიშმა და ასეთმა სიმშვიდემ გამოიწვია მისი ნაკლებად სერიოზული დამოკიდებულება ექსპერიმენტის შემდგომი ცდების მიმართ. მეოთხე გავლის დროს მანქანას კვლავ მისის S-თვის უცნობი ადამიანი მართავდა (თავდაპირველად ჩაფიქრებული გეგმის მიხედვით ამჯერად საჭესთან თავითონ ბრალდებული უნდა ყოფილიყო).

მისის S-მა განაცხადა, რომ ეს იყო ის ადამიანი, რომელიც პირველი გავლის დროს მართავდა მანქანას. ამ პასუხმა აშკარად გამოავლინა ადრე შემჩნეული მისი ტენდენცია: იგი მტკიცედ ინახავდა ადრეულ შთაბეჭდილებებს და ავლენდა მათ ახალი დაკვირვებების დროს. ამ თვისებამაც შესაძინევი გავლენა იქონია ექსპერიმენტის მსვლელობაზე. მეხუთე გავლის დროს მანქანას მართავდა W. მისის S-მა აღნიშნა, რომ იცნობს მძლოლს ჰოტელიდან, სადაც იგი ჩემოდნებს ატარებს. მან აგრეთვე აღნიშნა, რომ ეს კაცი ატარებს პატარა ავტობუსს. ეს შეიძლებოდა ჩათვლილიყო, როგორც ნაწილობრივი ამოცნობა, რადგან W სამსახურის დროს მართლაც ატარებდა ხოლმე პატარა ავტობუსს.

მეექვსე გავლის დროს საჭესთან კვლავ G იჯდა, რომელსაც მისის S არ იცნობდა. მან კვლავ თქვა, რომ ეს ისევე ის კაცია, რომელიც პირველი გავლის დროს მართავდა მანქანას. აქ ექსპერიმენტატორს კვლავ მოუხდა იმის თქმა, რომ ამოცნობა სწორი იყო, რამაც მისის S უფრო ნაკლებად თვითკრიტიკული გახადა. ამრიგად, მისი ამბიციური სურვილი, რომ მძლოლი სწორად ამოეცნო, ტრანსფორმირდა შემდეგნაირად: როცა ის უცხო ადამიანებს ხედავდა, მათ აიგივებდა პირველ მძლოლთან, რომელიც იცნო. ამიტომ ექსპერიმენტატორებმა გადაწყვიტეს შეეცვალათ ექსპერიმენტის პირობები.

ამჯერად მისის S-ს აცნობეს, რომ მომდევნო ცდებში მანქანის საჭესთან იქნება ან ერთი მისთვის უცნობი ადამიანი, ან რომელიმე მისი სამი ნაცნობისაგან (T; B; W). მისი ამოცანა იქნებოდა ამოეცნო ამ ოთხ ადამიანს შორის. მისის S-მა კარგად

ვერ გაიგო ეს ინსტრუქცია და ვერ ისარგებლა იმით, რომ ამოსაცნობი ადამიანების რიცხვი ლიმიტირებული იყო. ამიტომ უშედეგოდ დამთავრდა 7-10 ცდები. ორი გავლის დროს ის კვლავ იმეორებდა თავის პირველ ნათქვამს ღია ყავისფერი ჟაკეტისა და მუქი საყელოს შესახებ.

მაგრამ რჩებოდა კიდევ ერთი ცდა. აქ საჭესთან კვლავ B დასვეს (ვინც პირველ გავლაში მონაწილეობდა), მაგრამ პირველი ცდისაგან განსხვავებული ტანისამოსით.

ამ გავლის წინ მისის S გააფრთხილეს, რომ მხოლოდ ერთი ცდა იყო დარჩენილი და საჭესთან შეიძლებოდა ნებისმიერი მძლოლი ყოფილიყო. ამჯერად მან სწორად ამოიცნო. „მანქანაში რომ კაცია, პოტელიდანაა. ის ღორის ხორცის მანქანას ატარებს იქ“. შემდეგ აღწერა B-ს ტანსაცმელი. ეს აღწერაც ახალი ტანსაცმლის შესაბამისი იყო. როდესაც ექსპერიმენტატორმა უფრო დეტალურად გამოიკითხა ტანსაცმლის შესახებ, მან კვლავ განაახლა პირველი შთაბეჭდილება და ისევ ჟაკეტსა და მუქ საყელოს მიუბრუნდა.

მისის S-ის პასუხების ინტერპრეტაცია განსაკუთრებულ სიფრთხილეს მოითხოვს. საჭიროა გაგება იმ მექანიზმებისა, რამაც ზეგავლენა იქონია მასზე ექსპერიმენტის დროს. აქ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმ ფაქტს, რომ წარუმატებელი მეორე ცდის შემდეგ, ორჯერ, მიყოლებით მანქანას მართავდა მისთვის უცნობი ადამიანები. ეს შემთხვევა დაერთო მის შიშს, რომ სწორად ვერ ამოიცნობდა და ამბიციურ სურვილს, დაემტკიცებინა თავისი სიმართლე და განემტკიცებინა ავტორიტეტი. მიუხედავად იმისა, რომ მისის S-მა არასწორი დაკავრევები მოახდინა, ექსპერიმენტმა აჩვენა, რომ მას შეეძლო მძლოლის ცნობა, თუ დაეუშვებდით რომ ამ ადამიანს იგი წინასწარ იცნობდა. თუ იგი ექსპერიმენტის მსგავს სიტუაციაში მოხვდებოდა, რა თქმა უნდა შეცდომის დიდი რისკიც გააჩნდა. მაგრამ, მეორეს მხრივ არავითარი მიზეზი არ გაგვაჩნია იმის დასაშვებად, რომ ორიგინალური დაკირვების დროს მასზე მსგავსი ფაქტორები იმოქმედებდნენ. ექსპერიმენტის შედეგის ინტერპრეტაციისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობის იყო I და II ცდები.

სირთულეები, რაც ახლდა ექსპერიმენტის შედეგების ინტერპრეტაციას, კარგად წარმოჩნდა მომდევნო დღის საგაზეთო სათაურებში. მაგალითად, „მთავარი მოწმე დაიბნა ტესტირების დროს“, რასაც ახლდა მხიარული სარკაზმი „მისის S პროფესორ T-ს მეღორედ

მიიჩნევს“. თუმცა, სასამართლოს საბოლოო ვერდიქტი აჩვენებდა, რომ ექსპერიმენტის შედეგები აკურატულად იქნა განმარტებული მისი S - ის ჩვენების შესაფასებლად.

გამოკითხვის მონაცემები

გამოკითხვის სხვადასხვა სახე

ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვაოთ გამოკითხვები, რომელთაც წინასწარი გამოძიების დროს ატარებს პოლიცია ან ადვოკატი სასამართლოში და გამოკითხვები, რომელთაც ფსიქოლოგები ატარებენ. პირველთა მიზანია ინფორმაციის მიღება იმ ფაქტების შესახებ, რასაც სინამდვილეში ჰქონდა ადგილი. ამდენად, მათი მიზანი ინფორმაციის შეკრებაა. ფსიქოლოგის მიერ ჩატარებული გამოკითხვების მიზანი, როგორც წესი, არაა ახალი სამხილების მოპოვება. ძირითადად, ისინი განკუთვნილია უკვე მიღებული ჩვენებების გასაშუქებლად და მათი სანდოობის დასადგენად. ამდენად, ფსიქოლოგის მიერ ჩატარებული გამოკითხვის მთავარი მიზანია დაადასტუროს ან უარყოს გამოკითხული პირის მიერ წინასწარი გამოძიების დროს ან სასამართლოში მიცემული ჩვენება.

ამასთან, შესაძლოა გაგარჩიოთ გამოკითხვის რამდენიმე ხერხი, რომელთაც ფსიქოლოგი იყენებს გამოკვლევის დროს. ერთი მათგანია ინფორმაციული გამოკვლევა, როდესაც ირკვევა მომხდარი ამბის ფონი ან მონაწილე პირთა ურთიერთობანი (მოწმეების, ბრალდებულების და ა.შ.) განსხვავებულია საკონტროლო ფსიქოლოგიური გამოკითხვა, რომლითაც მოწმდება წინასწარი გამოძიების დროს მიღებული ჩვენებების სანდოობა და სტაბილურობა.

ამდენად, მოწმის ჩვენების გამოკვლევის დროს ფსიქოლოგი შესაძლოა დაინტერესებული აღმოჩნდეს სულ მცირე ხუთი ურთიერთგანსხვავებული გამოკითხვის შინაარსით:

1. პოლიციის მიერ ჩატარებული გამოკითხვები წინასწარი გამოძიების დროს;
2. სასამართლოში ჩატარებული გამოკითხვები;
3. საქმის შესახებ ფსიქოლოგის ინფორმაციული გამოკვლევა;
4. მიღებული ჩვენებების სანდოობის შემოწმება ფსიქოლოგის მიერ;

5. ფსიქოლოგის პიპოთეზის საკონტროლო გამოკითხვები.
შესაბამისად, მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიის საკვლევი მასალა შესაძლოა მოიცავდეს გამოკითხვების შედეგად მიღებულ, სულ მცირე ხუთი სახის მონაცემებს:

1 წინასწარი გამოძიების დროს ჩაწერილი ჩვენებები. როგორც წესი, ეს ჩვენებები უფრო ახლოსაა მოწმის მეხსიერების ორიგინალურ შინაარსთან, ვიდრე მოგვიანებით სასამართლოში მოცემული ჩვენებები;

2. მოწმეთა და ბრალდებულთა მიერ სასამართლოში მიცემული ჩვენებები;

3. ფონური მონაცემები და გარემოებები, რომელთა გამო ჩვენება გამოკითხვის დროს ღებულობს გარკვეულ ფორმასა და შინაარსს;

4. მონაცემები, რომელიც ნათელს ჰყენს სასამართლოში მიცემული ჩვენებების სანდოობას;

5. მონაცემები, რომელიც ნათელს ჰყენს ფსიქოლოგის პიპოთეზას დაკითხვის დროს მიღებული ჩვენების თავისებურებათა შესახებ.

ტექსტის ფსიქოლოგიური ანალიზი

ჩამოთვლილის გარდა, არსებობს კიდევ ერთი სახის მონაცემები, რომელიც ამავე მიზნით გამოიყენება. როდესაც გამოკითხვა სრულად და საიმედოდაა ჩაწერილი, იგი შეიძლება დაუქვემდებაროთ სპეციფიკურ ტექსტის ანალიზს, რაც მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიის მეთოდოლოგიურ საშუალებებს შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. ტექსტის ფსიქოლოგიური ანალიზი შესაძლოა ჩაითვალოს უნივერსალურ მეთოდად, რომელიც საშუალებას იძლევა მიღებული იქნეს შედარებით დახვეწილი და საიმედო ინფორმაცია ყველა სახის გამოკითხვის შედეგებისაგან. ეს მიიღწევა დამკითხველისა და გამოკითხულის საუბრის დეტალური განხილვით. ჩვეულებრივ, განხილვა წარიმართება გამოკითხვის დროს ხელოვნურად მიღებული შედეგების გამოსავლენად.

ხელოვნური ინფორმაციის გამოვლენის გარდა, ტექსტის ფსიქოლოგიური ანალიზი ავლენს აგრეთვე იმ ჩვენებებს, რომელნიც გამოკითხული პიროვნების რეალური გამოცდილებიდან მომდინარეობს. ასეთ შემთხვევაში ანალიზი მიმართული უნდა იყოს გამოკითხვის კითხვებში შთაგონების ელემენტების გამოსავლენად. ეს საშუალება გვუზიარებს გამოვლენით არა ამრტო გამოკითხველის მიერ

შთაგონებული პასუხები, არამედ პასუხებიც, რომლითაც მოწმეები წინააღმდეგობას უწევენ ასეთ შთაგონებას უკანასკნელ შემთხვევაში პასუხები იძლევა მნიშვნელოვნად საიმედო ინფორმაციას მოწმის საკუთარი შეხედულების შესახებ, ვიდრე პასუხები ნეიტრალურად დასმულ კითხვებზე.

ტექსტის ფსიქოლოგიური ანალიზი უფრო ნათელ შედეგებს იძლევა, როდესაც ის ტარდება მაგნიტურ ფირზე ჩაწერილი ტექსტის მიმართ. ამასთან, ანალიზი შეიძლება განვითარდეს ორი მიმართულებით. მაგალითად, ხმის ჩანაწერის განმეორებით შესაძლოა მექანიკური გაზომვების ჩატარება. დრო, რომელიც ესაჭიროება გამოკითხულ პიროვნებას სხვადასხვა კითხვებზე საპასუხოდ, შეიძლება გაიზომოს და გაანალიზდეს თითოეული კითხვის მნიშვნელობასთან კავშირში. ანალიზის შედეგები შეიძლება განმტკიცდეს აგრეთვე გამოკითხული პიროვნების ემოციების ვოკალური გამოხატულებების შეფასებით. ორივე აღნიშნული ტექნიკა გამოყენებული უნდა იქნეს მნიშვნელოვანი ყურადღებით და მხოლოდ ჩაწერილი საუბრის ვერბალური შინაარსის ანალიზთან მიმართებაში.

ყველა სახის გამოკითხვის ვერბალური შინაარსის ანალიზი იმყარება იმას, რასაც წინა ქვეთავში ჰიპოთეზის აღბათობის გამოცდა ეუწოდეთ. ამის საილუსტრაციოდ მოგვყავს რამდენიმე მაგალითი „ლარსის შემთხვევიდან“ (Trankell, 1957, 1958).

პირველი მაგალითი აღებულია ბავშვთა ფსიქიატრის საუბრიდან ხუთი წლის ლარსთან. ეს უკანასკნელი ბრალს სდებდა მეზობლად მცხოვრებ კაცს გაუკუღმართებულ სქესობრივ თავდასხმაში. საუბრამდე გამომკითხველმა ინციდენტის შესახებ თავი გაითვითცნობიერა ლარსის დედასთან სუბრით; ეს იყო ერთადერთი ადამიანი, ვისაც ლარსმა აქამდე უამბო მომხდარის შესახებ. ინციდენტის მისეული კონცეფციით (და შესაბამისად ფსიქიატრისაც) კაცი შეხვდა ლარსს ქუჩაში და წაიყვანა თავის ბინაში, სადაც მოხდა დანაშაული. ეს კონცეფცია მოჩანს გამომკითხავის კითხვებში, რომელიც ცდილობს გაამეორებინოს ბიჭს ბრალდება იმ ფორმით, როგორც თვითონ შეიტყო ამ ბიჭის დედისაგან. როგორც შემდეგში ფსიქოლოგიურმა გამოკვლევამ აჩვენა, შესაძლებელი იყო, აგრეთვე, რომ ბავშვი შეხვედროდა კაცს (ეს იყო მინების მწმენდავი, რომელიც ამ დროისათვის მალაზიის მინებს წმენდდა ქუჩაში, სადაც ბიჭი მარტო იყო დატოვებული სათამაშოდ) გაჰყლოდა და დაერეკა ზარი მისი ბინის კარებზე; წყნარად და

შეუმჩნევლად, როგორც ბავშვებს ჩვევიათ. ეს ჰიპოთეზა გადამზარდა უფრო სრულ ვერსიაში, რომლითაც ამ კაცს მოეხსნა ყველა ბრალდება, მანამდე კი ჰიპოთეზა, რომლითაც გამოძიებათა განაგრძობდა მუშაობას, მხოლოდ განამტკიცებდა ამ ბრალდებებს. მოყვანილი ნაწყვეტი აღებულია გამოძიების საწყისი ეტაპიდან, სადაც გამოძიებათა ცდილობს დაადგინოს, თუ როგორ მოხდა შეხვედრა ბიჭსა და კაცს შორის.

გამომკითხავი: „ღიახ, ღიახ, და ასე, რომ, ეს კაცი მოვიდა?“ (საუბრის წინა ნაწილი აჩვენებს, რომ გამოძიებათა გულისხმობს შემდეგს: კაცი მიუახლოვდა ბიჭს და სთხოვა მას თან გაჰყოლოდა).

ლარსი: „მაშინ ის იქ იყო“.

როგორც ადვილი შესამჩნევია, ბიჭმა ისე შეარჩია სიტყვები, რომ კითხვისათვის არ უპასუხია. ამის მიზეზი შეიძლება უბრალოდ ის იყოს, რომ ბიჭის მეხსიერების ხატი არ შეესაბამება გამოძიებათა მიერ გახსენებულ მოვლენას ამ შეუსაბამობის სიმპტომატური გამოხატულებაა დაცემა კითხვასა და პასუხის შინაარსს შორის. ეს „ღილა მშვიდობისა ნაჯახის ტარის“¹ სიმპტომი ყოველთვის აღმოჩნდება ხოლმე საუბრის ჩანაწერებში, როდესაც მოსაუბრენი განსხვავებულად ფიქრობენ. ისე, როგორც ამ შემთხვევაში, შეუსაბამო კითხვა და პასუხი აღწერს ერთი და იმავე მოვლენის ორ ვერსიას, რომელნიც ერთმანეთს ეწინააღმდეგება, რადგან გამოკითხული მოპყვება საკუთარი მეხსიერების შინაარსს და არ ითვალისწინებს გამოძიებათა მიერ ფორმულირებულ კითხვებს (ამ შემთხვევაში, გამოძიებათა წარმოიდგინა როგორ მიუახლოვდა კაცი ბიჭს და თქვა „ეს კაცი მოვიდა“. ამ დროს კი ბიჭმა გაიხსენა იგივე სიტუაცია, როდესაც ის კაცი ფანჯრის მინებს წმენდდა და თქვა „მაშინ ის იქ იყო“).

გამომკითხავის ასეთ თვითდაჯერებულ შთაგონებას, როგორსაც ამ შემთხვევაში ბავშვთა ფსიქიატრი მიმართავს, შედეგად მოჰყვება

---

¹ გამოთქმა მომდინარეობს ძველი ზღაპრიდან, რომელიც შვედეთში ღვთისა და მკურნალის საბავშვო წიგნებში:

მოხუცი კაცი, რომელიც ყრუ იყო, ნაჯახის ტარს თლიდა, როდესაც სტუმარი ეწვია. სიყრუის დასაძლავად ის ცდილობდა გამოეცნო თუ რას ეტყოდა სტუმარი და ივარაუდა, რომ იგი იკითხავდა თუ რას თლიდა მასპინძელი. ასე რომ, სტუმრის სალამს „ღილა მშვიდობისა“, მოხუცი პასუხობდა „ნაჯახის ტარს“.

ის, რომ ხუთი წლის ბავშვი დაეთანხმება მას. ეს არის უმარტივესი პასუხი, რომელსაც ბავშვი ამბობს ამ სიტუაციაში, როდესაც „ბიბია“ სვამს კითხვებს იმ ფორმით, რომ სწორედ ასეთ პასუხს ელოდება. მიუხედავად ამისა, ეს დადებითი პასუხი არ იძლევა ერთმნიშვნელოვან, ნათელ ინფორმაციას და შეიძლება აიხსნას მრავალმხრივ მაგალითად, „დიახ“ შეიძლება ნიშნავდეს თანხმობას თვითდაჯერებულ გამომკითხავთან უბრალოდ იმიტომ, რომ ბავშვს არანაირი საკუთარი აზრი არ ჰქონდეს მომხდარის შესახებ. „დიახ“ შეიძლება აღნიშნავდეს ბავშვის მენსიერების შინაარსის თანხმობას გამომკითხავის ვერსიასთან. მესამე შესაძლო ახსნა ამ „დიახ“-ს შეიძლება ის ჰქონდეს, რომ ბავშვმა უბრალოდ დაუთმოს გამომკითხავის თვითდაჯერებულ აზრს, თუმცა იცოდეს, რომ იგი ცდება.

როდესაც გამოკითხული ადამიანი უარყოფს გამომკითხავის აზრს, პასუხი ნაკლებად ორაზროვანია, რამდენადაც ამ შემთხვევაში გამოკითხული იმდენად უნდა იყოს დარწმუნებული თავის სიმართლეში, რომ არ მისცეს საშუალება სხვა ვერსიებს შეცვალონ მისი მენსიერების შინაარსი. ასეთი პასუხით მიღებულ ინფორმაციას შეიძლება მეტად დაეყრდნო, ვიდრე უბრალო „დიახ“-ს. რაც უფრო მეტად ეწინააღმდეგება გამოკითხული პიროვნება გამომკითხველის შთაგონებას, მით უფრო მტკიცე ხდება საფუძველი ალტერნატიული ვერსიისათვის.

ამას უნდა დაერთოს, რომ მოხერხებულ გამომკითხველს ყოველთვის გამახვილებული აქვს სმენა შეუსაბამოების მიმართ, რომელიც წარმოიშობა გამოკითხვის პროცესში, კითხვა - პასუხის სწრაფი მონაცვლეობის დროს. მას შეუძლია სწრაფად მიიღოს შესატყვისი ინფორმაცია კითხვისა და პასუხის შეუსაბამობით და სპეციალური კითხვებით მიიყვანოს გამოკითხული ადამიანი ისეთ ვერსიამდე, რომელსაც იგი თვითონ ვერ ჩამოაყალიბებდა. ამასთან, ეს ტექნიკა გულისხმობს, რომ გამომკითხველი არ არის მიჯაჭვული საკუთარ ვერსიაზე და სწრაფად ხდება თუ როგორ შეამოწმოს ჰიპოთეზა, რომელსაც წარმოშობს შეუსაბამოა მის კითხვასა და გამოკითხული ადამიანის პასუხს შორის. მას უნდა შეეძლოს ყოველ მომენტში გაუკეთოს ანალიზი როგორც საკუთარი კითხვის ფორმულირებას, ასევე გამოკითხული ადამიანის პასუხს. ეს გაცილებით უფრო რთულია, ვიდრე ყურადღების გამახვილება მოწმის პასუხის შინაარსზე.

საილუსტრაციოდ მოგვყავს ლარსთან საუბრის კიდევ ერთი

ნაწყვეტი: საუბრის ტექსტში გამოძიებაზე როგორღაც ახერხებს, რომ საუბარი მიიყვანოს იმ მომენტამდე, როდესაც მისი პიპოთეზის თანახმად, ბრალდებული და ბიჭი ერთად შედიან ამ კაცის ბინაში. ამ მომენტში გამოძიებაზე ვერ აღწერინა ბიჭს, თუ როგორ შევიდა იგი ამ კაცის ბინაში. მაშინ გამოძიებაზე მოულოდნელად გააკეთა შენიშვნა, რომელიც მოვლენათა არც მისეულ ვერსიას შეესაბამებოდა:

გამოძიებაზე: „ასე რომ, ორივე შესასვლელში ღარჩით?“

ლარსი: (დუმილი).

გამოძიებაზე: „ასე იყო?“

ლარსი: „არა, მე შევედი მასთან“.

აქ შეუსაბამობა ნაკლებად შესამჩნევია, ვიდრე წინა მაგალითში. ადვილი მისახვედრია, რომ გამოძიებაზე ცდილობს ათქმევინოს ბიჭს თუ როგორ შეიტყუა იგი ბრალდებულმა თავის ბინაში. კითხვაც ისეა ფორმულირებული, რომ ბიჭისაგან მიიღოს ისეთი პასუხი, რომელიც სასურველი მიმართულებით წაიყვანს ამბის თხრობას. შეუსაბამობა აქ გამოვლინდა ბიჭის მიერ ნაცვალსახელის შერჩევაში. აღნიშნულ კითხვებში, ისევე როგორც სხვა კითხვებში, რომელნიც აქ არაა მოყვანილი, გამოძიებაზე ბიჭსა და კაცს ერთიან კავშირში მოიხსენიებს: „თქვენ ორივე შეხვედით სახლში?“ „თქვენ ორივემ აიარეთ კიბე?“, „ორივე შესასვლელში ღარჩით?“ ეს კონცეფცია, რომელშიც ორი ინდივიდი ერთად მოქმედებს, არ შეესაბამება ბიჭის პასუხს, ეს უკანასკნელი („მე შევედი მასთან“) გულისხმობს, რომ ეს კაცი უკვე თავის ბინაში იმყოფებოდა.

ეს შეუსაბამობა იმით აიხსნება, რომ ინციდენტის შესახებ გამოძიებაზე კონცეფცია და ბიჭის მეხსიერება განსხვავებული ორიგინალობისაა. გამოკვლევის სხვა ნაწილების მიხედვითაც, გამოძიების ანალიზი კარგ საფუძველს იძლევა იმისათვის, რომ ბრალდების პიპოთეზა შეიცვალოს ისეთი პიპოთეზით, სადაც ბიჭის შეუსაბამო პასუხები გამოყენებული იქნება.

სხვათა შორის, გამოკვლევის სხვა დეტალებიც იგივეს მიუთითებენ. ტექსტის ანალიზმა მოგვცა გამოსაცნობ პრობლემათა დიდი სურათი, რომლის ყოველი ნაწილი ერთსა და იმავე ვერსიას მოითხოვდა.

როგორც უკვე აღინიშნა, ლარსის შენიშვნა იმდენად არის ინფორმაციულად დატვირთული, რომ ყურადღებიანი გამოძიებაზე

მაშინვე შეეკითხებოდა ბიჭს, თუ რას გულისხმობდა ის, როდესაც ამბობდა რომ კაცთან შევიდა: თუ ასეა, სად იმყოფებოდა კაცი, როდესაც ბიჭი მასთან შევიდა და ასე შემდეგ. მაგრამ, როგორც ჩანს ასეთი კითხვები საკმაოდ იშვიათია ჩვეულებრივი ინფორმაციული გამოკითხვის დროს. შესაძლოა ეს დაკავშირებული იყოს ტრადიციული გამოკითხვის ტექნიკასთან, რომელიც მიზნად ისახავს უბიძგოს ადამიანებს გამოთქვან ურთიერთსაწინააღმდეგო ჩვენებები. ეს ნიშნავს, რომ გამოკითხულ ადამიანს არ ეუბნებიან როდის შეიტანენ ეჭვს მის პასუხებში და აგრძელებენ კითხვების მიცემას საწყისი ვერსიის ზაზით იმ იმედით, რომ გამოკითხული ადამიანი, ადრე თუ გვიან, თავისი ნათქვამის საწინააღმდეგოს იტყვის ჩვეულებრივ გამოკითხვებში კითხვასა და პასუხს შორის შეუსაბამობა იშვიათად გამოიყენება სწორად კიდევ იმ მიზეზით, რომ ეს მოითხოვს ყურადღების განაწილების უნარს, რასაც გამოკითხველი, ხელსაყრელი შემთხვევების გარდა, იშვიათად თუ ავლენს.

ტექსტის ფსიქოლოგიური ანალიზის გამოყენება, რა თქმა უნდა არ შემოიფარგლება მხოლოდ მოწმის ჩვენების შესწავლით. იგი შეიძლება დიდი წარმატებით იქნეს გამოყენებული ჰიპოთეზის გამოსაცდელი გამოკვლევის სხვადასხვა ეტაპზე განსაკუთრებით ეფექტურია იგი იმ შემთხვევებში, როდესაც ეჭვიმთანილი ადამიანი უარყოფს ბრალდებას. აქ ტექსტის ანალიზით ვლინდება ინფორმაცია, რომელიც დაფარულია ეჭვიმთანილის რეაქციებსა და სიტყვათა შერჩევაში და ამ გზით მცირდება საკვლევი სამუშაოს მოცულობა.

ამის მაგალითად მოგვყავს ეპიზოდი მაგნიტოფონის ფირზე ჩაწერილი საუბრიდან. საუბარი შედგა თერთმეტი წლის გოგონასა და მის ორმოცდათორმეტი წლის სკოლის მასწავლებელს შორის, რომელსაც გოგონა უწესო თავდასხმაში სდებდა ბრალს, როდესაც მანქანით მგზავრობდნენ. გოგონას ჩვენებით, რომელსაც „მარია“-დ მოვიხსენიებთ, მასწავლებელმა შესთავაზა მას საკუარი მანქანით წაეყვანა და მგზავრობის დროს აიძულებდა მისთვის მასტურბაცია გაეკეთებინა, ვიდრე მეჩხერი ტყის ზონაში მიდიოდნენ. მასწავლებელი, მას მოვიხსენიებთ როგორც „ს“, უარყოფდა ბრალდებას ამასთან იგი ამტკიცებდა, რომ მას არასოდეს შეუთავაზებია წაყვანა გოგონასათვის და არც ახსოვდა შემთხვევა, რომ როდესმე ჩაესვას ეს გოგონა თავის მანქანაში. ჩანაწერში საუბარი მიმდინარეობს კიდევ რამდენიმე შემთხვევის შესახებ, სადაც მარიას მიხედვით, მასწავლებელმა მასზე

ანალოგიური თავდასხმა მოახდინა. მაგრამ ძირითადად, საუბარი ეხება მანქანის შემთხვევას. მოყვანილი ეპიზოდი იწყება სიტყვათა შედარებით წყნარი გაცვლით და სწრაფად გადაიზრდება აგრესიულ ტონში, როდესაც L აღშფოთდება მარიას მხრიდან უსაფუძვლო ბრალდების გამო. მარიას მოკლე შენიშვნის შემდეგ, L ცვლის საუბრის თემას და იწყებს დისკუსიას იმის შესახებ, თუ რომელი მანქანა შეიძლებოდა ყოფილიყო ეს. ერთი შეხედვით მისი მსჯელობა ერთობ გასაოცარი ჩანს, რადგან აქამდე იგი ამტკიცებდა, რომ საერთოდ არ ახსოვდა რომ მარიასთან ერთად მანქანაში ყოფილიყო. მაგრამ, მოგვიანებით, სხვა მონაცემების მიხედვით აშკარა გახდა, რომ L, მანქანის შესახებ საუბრით მიზნად ისახავდა მარიასთვის მოქმედება გადაეტანინებინა ისეთ მანქანაში, რომლის მარჯვენა კარები არ იღებოდა. მაგრამ დისკუსიამ მანქანის შესახებ შედეგი არ მოიტანა. მაშინ მარია კვლავ დაუბრუნდა ძალადობის შემთხვევას. ამ დროს მან მოულოდნელად ახსენა ერთი უმნიშვნელო დეტალი, რომელიც ადრე საუბარში არ ჩანდა. L-ის რეაქცია ამ დეტალზე არის ყველაზე საინტერესო ამ მაგალითში. ტექსტის ნაწყვეტი ასეთია:

L: „შეიძლება ნაწყენი ხარ და ყველაფერი ეს წარმოიდგინე, შემდეგ კი დაიჯერე რომ ასე იყო. შენ ნამდვილად გჯერა ამის?“

მარია: „მაგრამ თქვენ გააკეთეთ ეს!“

L: „მე გავაკეთე? რას გულისხმობ გოგონა?“

მარია: „თქვენ მე მაჩვენებდით ამას!“

L: „საკლასო ოთახში?“

მარია: „დიახ, თქვენ გააკეთეთ“.

L: „როგორ. შეგიძლია ასეთი რამის თქმა? მე ასეთი არაფერი გამიკეთებია არც გეოგრაფიის ოთახში! არც საწყობში! და ასევე არც გარაჟში და არც მანქანაში!“

მარია: „ეს თქვენ გააკეთეთ, დიახ!“

L: „რას ამბობ გოგონა? რა მანქანა იყო ეს?“

მარია: „ვოლვო იყო, მე რომ ვიჯექი მაშინ“

L: „ვოლვო?“

მარია: „დიახ, ახლაც რომ გყავთ“

L: „არა, ახლა რომ მყავს არა, არამედ ამის წინ რომ მყავდა“.

მარია: „აჰა“.

ლ: „სხვა ვოლვო იყო, დარწმუნებული ხარ ამაში?“

მარია: „ის იყო, რომელიც ახლა გყავთ“.

ლ: „ესე იგი, ეს ფორდი არ იყო?“

მარია: „არა, არ იყო“.

ლ: „რამდენი ხნის წინ იყო ეს ამბავი, როგორ გგონია?“

მარია: „კარგი, შეიძლება ეს იყო ორი წლის უკან“.

ლ: „მაშინ ფორდი ყოფილა“.

მარია: „არა, არ იყო“.

ლ: „აბა, ჩვენ მხოლოდ ორი წელია, რაც ვოლვო გყავს
შენც ხომ იცი“.

მარია: „ყოველ შემთხვევაში თქვენ მე წაყვანა შემთავაზეთ N
ეკლესიასთან. მაშინ ღეილა თინამ გამოიარა და გკითხათ, ხომ არ
წამოიყვანდით და მაშინ მოგცათ 50 ცენტი“.

ლ: „კარგი, ეგ მომენტი აღარ მახსოვს. მე ვგულისხმობ
რომ ინციდენტი საერთოდ არ მახსოვს“.

ლ-ის ბოლო შენიშვნა ტექსტში არც თუ ისე შესაძრწევია.
მაგრამ ტექსტის ანალიზი აჩვენებს, რომ ეს შენიშვნა სისუსტეა
ლ-ის თავდაცვაში; წამოცდენა ავლენს მისი აზრების შინაგან მხარეს.
იგი ცდილობდა გოგონა თავისთავთან წინააღმდეგობაში მოსულიყო
მანქანის იდენტიფიკაციის დროს. აქ გოგონა მოულოდნელად იხსენებს
უბიჟოლს 50 ცენტთან დაკავშირებით, რომელიც .თვითონ ლ-მა ვერ
გაიხსენა. მისი ყურადღება დაკავებული იყო მანქანის შესახებ
დისკუსიით და ვერ გააკონტროლა რეფლექსურად ნათქვამი „ეგ
მომენტი აღარ მახსოვს“. როგორც კი ეს ფატალური შენიშვნა
გასცდა მის ტუჩებს, მან გააცნობიერა თავისი შეცდომა და ახალი
უიღბლო კორექცია გააკეთა „მე ვგულისხმობ, რომ ინციდენტი
საერთოდ არ მახსოვს“

ადრინდელი მაგლითების მსგავსად, ანალიზი აქაც სიტყვიერ
შინაარსს ემყარება. აქ წარმოიშობა ჰიპოთეზა, რომლის მიხედვითაც
ლ-მა იცოდა რომ მარია იმ შემთხვევაში მანქანით წაიყვანა.
დანაშაულის გამო მან ამ ამბის მთლიანად უარყოფა ამჯობინა.
მაგნიტოფონის განმეორებით მოსმენის დროს, ამ ანალიზის შედეგებს
ადასტურებდა ხმის ინტონაცია, სიმაღლე, პაუზები და ა.შ. ჰიპოთეზის
აღბათობის გამოცდის დროს ამ ანალიზის შედეგები განიხილებოდა
მარიას ბრალდების სხვა სააღბათო ჩვენებებთან კავშირში. წინასწარი
გამოძიების დროს მათ გზა მისცეს შემდგომი ძიების მიმართულებას.

აქვე მოგვყავს ტექსტის ანალიზის მაგალითი გამოძიების ეტაპზე, სადაც შერჩეული სიტყვების ანალიზი მაგნიტოფირზე ჩაწერილი ხმის ინტონაციასთან ერთად მკვეთრად მიანიშნებს გამოკითხული ადამიანის დანაშაულს. შევდეთის ერთ დიდ ქალაქში, ერ-ერთი საზოგადოებრივი კვების ორგანიზაციის რამდენიმე თანამშრომელს ოთხი წლის მანძილზე აწუხებდათ უამრავი ანონიმური წერილი. წერილების ავტორის მოსაძებნად პოლიციამ ორი წლის განმავლობაში საკმაოდ დიდი და რთული შრომა ჩაატარა; ამ ორგანიზაციაში მომუშავე თითოეული მოსამსახურის ხელნაწერი შეადარეს ანონიმური წერილის დამახინჯებულ ნაწერს. ავტორი ამ ორგანიზაციის წევრი უნდა ყოფილიყო; ეს ამკარად ვლინდებოდა წერილებში იმ ადგილობრივი ამბების ცოდნით, რასაც დღიდან დღემდე ჰქონდა ადგილი. ამ დიდმა შრომამ ორგანიზაციაში ხუთასამდე მოსამსახურე იყო შედეგი ვერ გამოიღო. ფსიქოლოგიურ გამოკვლევაში, რომელიც პოლიციის თხოვნით ამ სტრიქონების ავტორმა ჩაატარა, პირველად შესწავლილი იქნა წერილების ავტორის სამუშაო ადგილის სოციალური და ფსიქოლოგიური პირობები წერილებთან ნებისმიერი ფორმით დაკავშირებულ ადამიანთა ურთიერთობებისა და პიროვნული ისტორიების დაწერილებითი ანალიზის შემდეგ შემოისაზღვრა ინდივიდთა ჯგუფი, რომელთა შორისაც უნდა მოძებნილიყო წერილების ავტორი.

ამ ჯგუფის თითოეულ წევრს ჰიპოთეზის გამოსაცდელი საუბრის სახით ჩაუტარდა ფსიქოლოგიური შემოწმება. ერთი შემთხვევის გარდა შედეგი ნეგატიური აღმოჩნდა, ე.ი. გამოკითხულთ არ აღმოაჩნდათ ისეთი მახასიათებლები, რომელიც გვაფიქრებინებდა, რომ ისინი ანონიმური წერილების წერით დაინტერესდებოდნენ. დარჩენილი იყო შუა ხნის მოსამსახურე ქალი, რომლის სოციო-ფსიქოლოგიური მახასიათებლები დაწერილებით იქნა შესწავლილი. შემდეგშიც არ აღმოჩნდა ისეთი ფაქტები, რომელიც მისი ავტორობის ვერსიას უარყოფდა. პირიქით, რამდენიმე ინციდენტმა გამოკითხვის დროს დაადასტურა მისი ავტორობა. აქ მოგვყავს საუბრის დასაწყისის ერთი პასაჟი.

მრავალ მიზეზთა გამო, მათ შორის ჰუმანური მოსაზრებითაც, არ მოგვეთხოვია ქალისაგან დანაშაულის აღიარება. მაგრამ ვარაუდი ამ ქალის ავტორობის შესახებ არაპირდაპირ დადასტურდა იმ ფაქტითაც, რომ ანონიმური წერილების მიღება თითქოსდა ჯადოსნურად შეწყდა მას შემდეგ, რაც ამ ქალმა შეიტყო ღირეჟიციისაგან, რომ

გამოშვითხაუმა უკვე იცოდა ვინც იყო წერილების ავტორი და რომ დამნაშავე პოლიციას გადაეცემოდა, თუ წერილების წერა არ შეწყდებოდა. რამდენიმე დღით ადრე კი კვირაში საშუალოდ ორი წერილი მიდიოდა ადრესატებთან. წერილების მიღების შეწყვეტასთან ერთად საქმის გამოძიებაც შეწყდა.

გამოშვითხვის დაწყების თანმიმდევრობა, ტექსტის კრიტიკულ ანალიზთან ერთად მოგვყავს ქვემოთ:

გამოშვითხავი: „მე ვიძიებ წერილების ამბავს“.

ქალი: „ღიახ, მაგრამ მე არ ვიცი, მსგავსი არაფერი გამოშვითხია (გულისხმობდა სასაუბროდ დაბარებას) ან ვინმე რომ ყოფილიყო აქ ასე ჩემამდე (პაუზა და შემდეგ უფრო მაღალი ხმით) მე არ ვიცი რომ აქ ვინმე იყო ჩემსავით, მე ვგულისხმობ (მისი ხმა თანდათან იზრდებოდა და ბოლო სიტყვები ყვირით წარმოთქვა)“.

გამოშვითხავი: „ეს ალბათ იმიტომ, რომ თქვენი განყოფილებიდან აქ სხვა არავინ ყოფილა“.

ქალი: „მე ვერ ვხვდები, რაც ნიშნავს ეს ყოველივე, ვერც ჩემი თანამშრომლებისაგან შევიტყვე რაიმე“.

გამოშვითხავი: „მესმის, მე მაინც მინდა გთხოვოთ, რომ დამითმთ მცირე დრო დახმარებისათვის. თქვენ შეგიძლიათ მომაწოდოთ საჭირო ინფორმაცია“.

ქალი: „(შედარებით მშვიდი ხმით, რომელიც შერჩეულ სიტყვებსაც შეესაბამებოდა და გამოხატავდა თავდაჯერებას, რომელიც დაუბრუნდა საუბრის დასაწყისში შემყოფების შედეგად) ღიახ, საჭიროა ვიცოდეთ რა მოხდა, თუ ვინმემ რაიმე გააკეთა, ყოველთვის საინტერესოა (შემდეგ კვლავ გაუჩნდა ხმაში აგრესიის ტონი) მე რაიმე ცუდი ჩავივინე თუ რა ხდება საერთოდ?“

რა თქმა უნდა, ქალის შენიშვნები არ მიუთითებს მის ბრალდებებს, რადგან უდანაშაულო ადამიანსაც შეიძლება ჰქონდეს ხმის ასეთივე ცვალებადობა. მაგრამ მისი შემდგომი ფრაზები უფრო მეტად მიმანიშნებელია, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც დისკუსია შეეხება ანონიმური წერილების წერას.

გამოშვითხავი: „მე არ ვიცი რა თქმა უნდა. გააკეთეთ თუ არა თქვენ რაიმე ცუდი. მე მხოლოდ მსურს, რომ დამეხმაროთ (აქ ქალმა შენიშნა: „მე არ ვიცი თუ ...“) გამოკვლევაში. ახლა, მინდა რომ გკითხოთ: იცით თუ არა თქვენ, რომ ანონიმური წერილების ისტორია აქ გრძელდება ბოლო რამდენიმე წლის მანძილზე?“.

კითხვას დიდი ხნის ღუმილი მოჰყვა. ბოლოს, როდესაც ქალმა პასუხის გაცემა შეძლო, მისი ხმა დასაწყისში საკმაოდ შეცვლილი აღმოჩნდა; ხმამ საესებით დაკარგა ადრინდელი აგრესულობა და გახდა წყნარი, ამასთან გაურკვეველი. შემდეგ პასუხი გაგრძელდა და მოჰყვა გრძნობათა მოზღვაება, რომელიც ამ ნეიტრალურმა კითხვამ გამოიწვია.

ქალი: „მე მაგის შესახებ არაფერი ვიცი (მცირე პაუზა, რომლის დროსაც თავდაჯერება დაუბრუნდა, როდესაც საუბარი განაგრძო, ხმა კვლავ მკვეთრი და აგრესიული გაუნდა) რასთან დაკავშირებით ... დიახ, მე უბრალოდ მაინტერესებს რა ხდება საერთოდ, მაგრამ მე არ (მისი ხმა ჩურჩულად გადაიქცა და ხანმოკლე ღუმილიც მოჰყვა)“ ანონიმ წერილების წერა მე მაგის შესახებ არაფერი ვიცი (ამ დროისათვის მისმა ხმამ აღიდგინა წონასწორობა და სითამამეც მოემატა. მისი პასუხი „მე მაგის შესახებ არაფერი ვიცი“ კითხვას არ შეესაბამება, რაც ალბათ განპირობებული იყო მისი ცოდნით წერილების შესახებ. ეს უფრო აშკარა გახდა, როდესაც იგი უშუალოდ იწყებს საუბარს წერილების ადრესატების შესახებ. თუ განვიხილავთ მთლიან პასუხს, აღმოჩნდება, რომ დასაწყისში მან შოკი განიცადა. როდესაც შოკი დაძლია, ნაკლებად იყო დამახული და თვითკონტროლიც შეუსუსტდა. ამ მდგომარეობაში მან ვერ შეძლო იმ ასოციაციებისა და აზრების შეკავება, რომელიც კითხვამ აღძრა) და მე არ მსურს რაიმე საერთო მქონდეს ჭორებთან. მე ერთხელ ერთ აქაურთან ერთად ვიყავი (კაცი, რომელსაც იგი გუსლიხმობს, არის წერილების უდიდესი ნაწილის ადრესატი და მის შესახებ დებულობდნენ ინფორმაციას სხვა ადრესატები) თუ თქვენ ეს გაინტერესებთ, და ჭორებში რომ არ გაერეულიყავი მე ჩემი გზით ვამჯობინე წასვლა და იმან თავისით. მე არაფერი მექნება საერთო ასეთ ჭორებთან და მსგავს ამბებთან. მე ყველაფრის მიღმა ვამჯობინებ ყოფნას. არ მსურს რაიმე საერთო მქონდეს ისეთ ხალხთან, ვინც ლანძღვით ლაპარაკობს. მე არა ვარ სკანდალების მოყვარული, მე არ მსურს და არც ვიქნები ... მე არავისთან არ ვარ დაკავშირებული არსებითად ...“

სამწუხაროდ, ნაწერი ტექსტით ვერ გადმოიცემა წინადადებებში ხმის მელოდისა და რიტმის ცვლილებები, თუნდაც შენიშვნების

ზუსტი ჩვენებით. მაგრამ, ტექსტში ნაჩვენები შენიშვნებითაც საკმაო საფუძველი იქმნება ვარაუდისათვის, რომ გამოკითხული ქალი დამნაშავეა.

რა თქმა უნდა, ტექსტის ანალიზი ვერ მოგვცემდა გადამწყვეტ მტკიცებას, რომ ქალი იყო წერილების ავტორი. როგორც ყველა გამოკვლევაში, სადაც დასკვნები ემყარება ფსიქოლოგიურ აღბათობებს, ტექსტის ანალიზი იძლევა მხოლოდ რთულ ურთიერთკავშირში მყოფ აღბათურ დებულებებს, რომლებიც ახასიათებენ ამ ქალს, როგორც პიროვნებას,

რომლის იზოლაცია გარშემო მყოფთაგან თითქმის ტოტალური იყო;

ვისთანაც, ანონიმური წერილების გამოჩენამდე, უკიდურესად შეურაცხყოფელი დამოკიდებულება ჰქონდათ მათ, ვინც შემდეგ ამ წერილების ადრესატები გახდნენ;

ვისაც, აღნიშნული გარემოებების გამო, ადრესატები არ მოელოდნენ როგორც წერილების ავტორს;

ვისი პიროვნებაც ყოველმხრივ ესადაგებოდა განაწყენებული და შურისმაძიებელი ადამიანის სურათს, რომელიც უკიდურესად დაძაბული იყო ნორმალური კონტაქტების უქონლობის გამო,

ვისაც, გარდა აღნიშნულისა, გააჩნდა ინფორმაციის არხები ორგანიზაციაში, რაც სრულ ცოდნას აძლევდა მას ყოველ მოვლენასთან დაკავშირებით იმ დეპარტამენტში, სადაც მისი ადრესატები მუშაობდნენ,

ვინც, შესაბამისად, ერთადერთი ადამიანი იყო ეჭვმიტანილ შესაძლო ავტორთა შორის, ვისაც შურისძიების საკმაოდ ძლიერი მოტივი ჰქონდა და ვისგანაც მოსალოდნელი იყო ანონიმური წერილების, როგორც იარაღის გამოყენება.

აღბათური დებულების ამ იერარქიას, რომელიც აქ უკიდურესად შეჯამებული ფორმითაა წარმოდგენილი, თითოეულის საფუძვლისა და ჰიპოთეზურობის თვალსაზრისით, მიყვავართ დასკვნამდე, რომ გამოკითხული ადამიანი არის ის პიროვნება, რომლისგანაც მოდის ანონიმური წერილები. ამ დასკვნის აღბათობა რიცხვებში რა თქმა უნდა ვერ გაიზომება და მაინც დასკვნა ამ შემთხვევაში ძალიან გარკვეული

ზასიათისაა, რადგან სხვა დამაჯერებელი ახსნა ამ ქალის სიტუაციას არ გააჩნია!

ტექსტის ანალიზს იშვიათად მივყავართ კონკრეტული დასკვნების ან საკვებით დამაჯერებელი შედეგებისაკენ, თუ მას არ ამყარებს სხვა ჩვენებებიც. ანალიზის მიზნებიც შედარებით მოკრძალებულია: გამოკითხვის ტექნიკით განპირობებული არასაიმედო და ხელოვნური შედეგების გამოვლენა (ლარსის შემთხვევის მაგალითები), მოწმის „ორიგინალურ შთაბეჭდილებებთან“ ახლოს მყოფი ჩვენებების მოკვლევა (ლარსის შემთხვევის მაგალითები) და ბოლოს, ეჭვმიტანილი ადამიანის ჩვენებებში ისეთი ინფორმაციის გამოვლენა, რომლის დამალვა ან შეცვლა სურთ (მარიას შემთხვევისა და ანონიმური წერილების შემთხვევის მაგალითები). ანალიზის შედეგები ყალიბდება ალბათური დებულებების ფორმით, რეალობის ან გამოკითხული პიროვნების ქცევისა თუ ჩვენების მოტივების შესახებ. შემდეგ ეს დებულებები ლაგდება იერარქიული პიპოთეზების სახით, სადაც სხვადასხვა ნაწილების ურთიერთთანხმობა ადასტურებს გარკვეულ პიპოთეზას.

ფსიქოლოგიური გამოკითხვის ტექნიკა

როგორც აღინიშნა, ტექსტის ანალიზი უნივერსალური მეთოდია, რომლის საშუალებითაც ფსიქოლოგს შეუძლია დახვეწილი ინფორმაციის მიღება ყველა ტიპის გამოკითხვისაგან. ამ მხრივ განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს თვით ფსიქოლოგის მიერ ჩატარებული გამოკითხვები. როგორც აღინიშნა, სხვადასხვა სახის ფსიქოლოგიური გამოკითხვა

---

¹ ჩვენი მიზანი რა თქმა უნდა არ არის იმის მტკიცება, რომ ფსიქოლოგიური პიპოთეზის ალბათობის იერარქია ყოველთვის მიგვიყვანს დასკვნამდე, რომელსაც არანაირი ალტერნატივა არ ექნება. და მაინც ყოველთვის შესაძლებელია რეალური მოვლენების კვლევის დროს აღმოგვაჩნდეს თვალსაზრისი, რომელსაც ალტერნატივა არ ექნება. ასე ხდება, როდესაც გამოკვლევას აქვს განსაზღვრული მიზნები, მაგალითად, ჩაიდინა თუ არა ვინმე A-მ გარკვეული ქმედება ან როგორც ჩვენს მაგალითში, A-N პიროვნებათაგან რომელმა ჩაიდინა გარკვეული დანაშაული. ასეთი პრობლემების გულმოდგინე კვლევა ყოველთვის მიგვიყვანს იერარქიის შიგნით წინააღმდეგობების შემცირებამდე, რადგან რეალურ მოვლენას ყოველთვის ერთი სახე აქვს. ამ უდაო ფაქტის შინაშენელოვანი თეორიული შედეგი ისაა, რომ მოვლენის დეტალების სრული და კორექტული ემპირიული განლაგება ყოველთვის მიგვიყვანს შინაგანი წინააღმდეგობებისაგან თავისუფალ დასკვნამდე.

მიზნად არ ისახავს ახალი ფაქტების პოვნას. მათი მიზანი არ არის გამოკითხული პიროვნებისაგან შეიტყოს ახალი დანაშაული ან მათი მონაწილეობა ამ დანაშაულში. ასეთი შეზღუდვა არსებობს მაშინ, როდესაც ფსიქოლოგი მიწვეულია როგორც ექსპერტი. როდესაც ფსიქოლოგი გამოძიების სტადიაშიც ლებულობს მონაწილეობას, მაშინ მის მიერ ჩატარებული გამოკითხვის დროს აღმოჩენილი შემთხვევები და გარემოებები შემდეგ სასამართლოს მსჯელობის საგანი ხდება. და მაინც უმეტეს შემთხვევებში, მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიურ გამოკვლევებში ფსიქოლოგის როლი განისაზღვრება როგორც ექსპერტისა, რომელსაც სასამართლო იწვევს უკვე მიღებული ჩვენებების საიმედოობის დასადგენად.

მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით, ინფორმაციული გამოკვლევა ნაკლებად რთულია სხვა ტიპის გამოკითხვებთან შედარებით, რომელთაც ფსიქოლოგი ატარებს. ეს მხოლოდ საუბრის ჩვეულებრივი ფორმაა, რომლის დროსაც ფსიქოლოგი ეცნობა მოწმის ჩვენების სოციო-ფსიქოლოგიურ და ზოგადფსიქოლოგიურ მხარეებს.

საკონტროლო გამოკითხვის დროს ფსიქოლოგი უკვე ამოწმებს პოლიციის მიერ მიღებულ ჩვენებებს. აქ ცალკეული ჩვენების შემთხვევაშიც მოწმდება ამ ჩვენების სოციო-ფსიქოლოგიური და ზოგადფსიქოლოგიური ასპექტი. ამ დროს ფსიქოლოგი ხელმძღვანელობს შემდეგი ორი თეორიული დაშვებით: 1 ჩვენება, რომელიც რეალურ დაკვირვებას ასახავს უფრო სტაბილურია, ვიდრე სხვა ჩვენებები. 2 ხელსაყრელ პირობებში ჩატარებული დაკვირვება წარმოშობს უფრო სტაბილურ ჩვენებებს, ვიდრე არახელსაყრელ პირობებში ჩატარებული ცალკეული ქვე-პიპოთეზების შემოწმება, რაც საკონტროლო გამოკითხვის დროს ხდება, ემყარება ამ დაშვებებს. ამრიგად, საკონტროლო გამოკითხვა შედგება პატარა ექსპერიმენტების სერიისაგან, რომელიც მიიღება საკმის შესახებ ზოგადი პიპოთეზის დედუქციების შედეგად. ზოგადი სიზუსტე და გარკვეულობა ასეთ ექსპერიმენტებში საკმაოდ მცირეა, მაგრამ ეს კომპენსირდება იმ ფაქტით, რომ აქ შესაძლებელია თითოეული ქვე-პიპოთეზის სხვადასხვა გზით და მრავალჯერ შემოწმება.

დაახლოებით მსგავსი ტექნიკა აქვს პიპოთეზის გამოსაცდელ გამოკითხვასაც. იმ განსხვავებით, რომ აქ ანალიზი უკეთდება მთელ მასალას და არა ცალკეულ ჩვენებებს. მისი შედეგები უკვე უნდა იყოს ზუსტად და გარკვევით ჩამოყალიბებული - სხვა შემთხვევაში ეს შედეგები დადებითად ვერ შეფასდება.

ჰიპოთეზის გამოსაცდელი გამოკითხვის ტექნიკის შესახებ მოგვყავს ნაწილი გამოკვლევისა, რომელიც ეხებოდა „ლაილა ნილსონის ჩვენებებს ლანდსტრომის შესახებ“.

ცამეტი წლის გოგონა, ლაილა, ბრალად სდებდა ახლოს მცხოვრებ რამდენიმე უფროს მამაკაცს მასთან სქესობრივ კავშირში ყოფნის გამო, რაც მისი განცხადებით, ბოლო 2-3 წლის მანძილზე გრძელდებოდა. საპოლიციო გამოკითხვის დროს ამ მამაკაცებმა აღიარეს ლაილას ბრალდებების უმეტესი ნაწილი, გამონაკლისი იყო ორმოცი წლის ლანდსტრომი. ლაილას თქმით, ლანდსტრომმა რამდენიმეჯერ ძალით სცადა სქესუალური ურთიერთობა დაემყარებინა მასთან. გოგონა დაემორჩილა მას, რადგან ლანდსტრომი აშინებდა იმით, რომ გააზმაურებდა მის ურთიერთობას ხნიერ მამაკაცებთან. რამდენიმეჯერ ლანდსტრომს ფულიც შეუთავაზებია მისთვის. თვითონ ლანდსტრომი გადაჭრით უარყოფდა ყოველნაირ მსგავს ურთიერთობას ლაილასთან. ამ უკანასკნელის ჩვენების შესახებ კი ირწმუნებოდა, რომ ლაილას სურდა შურისძიება მასზე, რადგან რამდენიმეჯერ ლანდსტრომს გაუკიცხავს იგი არაწესიერი სიმღერებისათვის, რომლებსაც ლაილა მღეროდა მის ველოსიპედების მაღაზიასთან. ლანდსტრომის თქმით, გოგონას მონაყოლი ყოველივე ტყუილი იყო და გამოგონილი იმ მიზნით, რომ ლანდსტრომისათვის მისი „სიმკაცრე“ უკანვე დაებრუნებინა.

დადგინდა, რომ ლანდსტრომს სხვათა თანდასწრებით მართლაც რამდენიმეჯერ უხეშად დაუსჯია ლაილა. ამიტომ შეუძლებელი იყო ლანდსტრომის ჩვენების იგნორირება იმის შესახებ, რომ გოგონამ უბრალოდ შეთხზა ბრალდება მის წინააღმდეგ, რათა შური ეძია. ლანდსტრომის შესახებ ლაილას ჩვენებების შესწავლის დროს ამ შესაძლებლობას დიდი ყურადღება დაეთმო.

ამ შემთხვევის ფსიქოლოგიური გამოკვლევის დროს, შურისძიების ჰიპოთეზა მრავალმხრივ შემოწმდა. ჰიპოთეზისაგან, რომ გოგონამ ლანდსტრომის წინააღმდეგ ბრალდება შეთხზა შურისძიების მიზნით, დედუქირდა ბევრი ქვე-ჰიპოთეზა. ერთი მათგანი იყო შემდეგი ფორმის: რამდენადაც ყველა უფროსი ადამიანი გოგონას ჩვენებების მიმართ მნიშვნელოვან უნდობლობას ამჟღავნებდა გამოკვლევის დროს, ეს ხალხი ლაილას უნდა მიეღო როგორც ხელისშემშლელები მისი მიზნის შესრულებაში, ზიანი მიეყენებინა ლანდსტრომისათვის თუ ეს ხალხი მოულოდნელად გოგონას ჩვენებებს სიმართლედ მიიჩნევდა, ლაილას ბუნებრივი რეაქცია უნდა ყოფილიყო რომ ესარგებლა ამ

უფრო ხელსაყრელი პირობებით თავისი მიზნისათვის. თუ მისი ჩვენებები ლანდსტრომის შესახებ სინამდვილეს არ შეეფერებოდა და მისი საკუთარი გამოწვავი იყო, გოგონას არ უნდა დაეკარგა შესაძლებლობა იმისა, რომ ლანდსტრომის პირობები გაეუარესებინა, თუ ასეთ შესაძლებლობას უფროსები მისცემდნენ.

შურისძიების ჰიპოთეზის გადამწყვეტ შემოწმებას იმპულსი მისცა თვითონ ლანდსტრომმა. იგი გამოკითხვების დროს გამუდმებით აცხადებდა, რომ ლაილას მიმართ ძალადობის გამოჩენის შემთხვევა თუ შესაძლებლობა არასოდეს ჰქონია მაგრამ, ერთ-ერთი ინფორმაციული გამოკითხვის დროს ლანდსტრომმა მოულოდნელად აღწერა შემთხვევა, როდესაც ის მარტო იმყოფებოდა ლაილასთან. გამოძიებას მან მოუთხრო შემდეგი:

„ალსანიშნავი ის არის, რომ მან (ლაილამ) არ გაიხსენა ერთხელ რომ ჩემთან ერთად მარტო იყო ტყეში. იმიტომ, რომ ის სრულიად მარტო იყო ჩემთან ტყეში. და მეც ასევე მარტო ვიყავი მასთან. მაშინ ტყეში ვიყავი ხეების მოსაჭრელად რამდენიმე ხე მინდოდა ღობის ღობის გასამაგრებლად. დიახ, იქ რომ მივედი და მუშაობა დავიწყე, გამოიარა ლაილამ, რადგან მათი სახლი იქვეა. მაშინვე დამინახა და მოვიდა ვიდრე მე ხეებს ვჭრიდი, მელაპარაკებოდა ამ დროს ბუნებრივმა მოთხოვნილებამ შემაწუხა და ლაილას ვუთხარი: გესმის ლაილა, ქვემოთ წადი, მინდორისაკენ. იმიტომ რომ ბიძიას მუცელი ტკივა ასე ვუთხარი და გოგონა წავიდა. როდესაც მოვრჩი ხშირად მემართება ასეთი ტკივილი (ამ დროს ლანდსტრომმა თითები დააკაკუნა მაგიდაზე) როგორც უცნაური რაღაც იფიქრა გოგონამ წარმოიდგინეთ მან არ გაიხსენა ეს შემთხვევა. რომ გაეხსენებინა უნდა ეთქვა, რომ მაშინ მე რაიმე ცუდი გავუკეთე, რადგან შემეძლო მე მარტო ვიყავი მასთან ტყეში და ახლოს არავინ იყო“.

ეჭვს გარეშეა, რომ ლანდსტრომმა მოიშველა ეს შემთხვევა, რომელშიც თვითონ ორაზროვან სიტუაციაშია წარმოდგენილი შესაძლოა, სიტუაციის ორაზროვნებას ნიშნავდეს ისიც, რომ მოთხრობის დასაწყისში ლანდსტრომს სიტყვები ეკარგება ტყეში წასასვლელი ნეიტრალური მიზეზის მოსაძებნად.

თუ მივიღებთ შურისძიების ჰიპოთეზას, უნდა მივიღოთ ლანდსტრომის აზრიც ლაილას შესახებ. თუ გოგონას ჩვენებები მის წინააღმდეგ შეთხზული იყო შურისძიების მიზნით, მაშინ აღწერილი ეპიზოდი თუკი ლაილა მას გაიხსენებდა უნდა ყოფილიყო

შესანიშნავი ბაზა მისი წარმოდგენების განვითარებისათვის. ბავშვს უნდა გამოეყენებინა ეს შემთხვევა თავისი მიზნის მისაღწევად.

შურისძიების ჰიპოთეზის შემოწმება ამ მხრივ გაგრძელდა.

გამომკითხავი: „გახსოვს, რომ მასთან ყოფილიყავი ტყეში, როდესაც ის ზეებს ჭრიდა?“

ლაილა: „დიახ“.

გამომკითხავი: „რა გააკეთა მაშინ მან?“

ლაილა: „პირველად ბუჩქებთან იდგა ..მერე წავიდა და ვერ იყო კარგად (ხანგრძლივი პაუზა) არა მგონია, რომ სხვა რამე გააკეთა“.

სურვილის შემთხვევაში შეიძლება ითქვას, რომ ამ პასუხით შურისძიების ჰიპოთეზის სიყალბე ვლინდება. პასუხის პირველი ნაწილის მიხედვით აშკარაა, რომ ლაილამ გაიხსენა ეპიზოდი, რასაც აჩვენებს მისი ფრაზა ლანდსტრომის შესახებ, რომ „იდგა და მერე წავიდა“. ამ უკანასკნელის ვერსიის მიხედვით კი ლაილა არ იყენებდა ამ შემთხვევას მის საწინააღმდეგოდ მხოლოდ იმიტომ, რომ ვერ იხსენებდა. ის ფაქტი, რომ ლაილამ შეძლო შემთხვევის გახსენება, განამტკიცებს ვარაუდს, რომ შურისძიების ვერსია ყალბია. მაგრამ ჰიპოთეზის შემოწმება ამ მცირე აღმოჩენის შემდეგაც გაგრძელდა.

გამომკითხავის კითხვაში, „რა გააკეთა მაშინ მან?“ ძვეს მიწვევა თუ მოლოდინი, რომელმაც შურისძიების ჰიპოთეზიდან გამომდინარე უნდა უბიძგოს ლაილას სიტუაციის გამოყენებისაკენ. ხანგრძლივი პაუზა ლანდსტრომის ცუდულ ყოფნის აღნიშვნისა და იმის ჩვენებას შორის, რომ მაშინვე მას არაფერი გაუკეთებია, მიუთითებს, რომ ლაილამ არ გადააფასა აზრი, რომ რაიმე შეიძლებოდა მომხდარიყო. დიდი ხნის ფიქრის შემდეგ მან აღმოაჩინა, რომ ძალადობის შემთხვევა იქ არ ყოფილა!

---

¹ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ გოგონამ ხანგრძლივი პაუზა გამოიყენა იმის გასაანალიზებლად, თუ რა მიზანს ისახავდა გამომკითხავის კითხვა და მასეილგონიერულად გადაწყვიტა არ ესარგებლა ამ შემთხვევით, რათა მისი ადრინდელი ტყუილებიც არ გამოაშკარავებულიყო. ეს აზრი მისი ქცევის ალტერნატიულ ინტერპრეტაციად შეიძლება მივიჩნიოთ. მაგრამ ეს ვარაუდი უნდა უარყოფთ, რადგან გოგონას არ გააჩნდა ამისათვის საჭირო გამჭრიახობა.

ყოველივე აღნიშნული შემდეგი საყრდენია იმ ვარაუდისათვის, რომ შურისძიების კერსია ყალბია.

მაგრამ გამოძიება იმ შემოიფარგლა აღნიშნული საუბრით. დამთავრების ნაცვლად მან ამჯერად ლაილას უფრო ზუსტი მინიშნება მისცა, რომელიც მას პირდაპირ აძლევდა საშუალებას გამოეყენებინა სიტუაცია ლანდსტრომის საწინააღმდეგოდ, თუკი ისურვებდა.

გამომკითხავი: „ის ნამდვილად დაწვა მაშინაც შენთან, არა?“

ლაილა: „მაშინ !!! არა!“

გამომკითხავის პროვოკაციულმა მსჯელობამ გამოიწვია გოგონას კატეგორიულად უარყოფითი პასუხი, რომლის აღშფოთებული ინტონაცია განსაკუთრებული დამაჯერებლობით ჟღერდა ფირის მოსმენის დროს ასევე აშკარა იყო მისი პასუხის პრაქტიკული მნიშვნელობა: ლაილას მესხიერება ღვიის ბუჩქებთან დაკავშირებით ამჯერად გამორიცხავდა მის მიმართ ლანდსტრომის შერიდნა ძალადობის ყოველგვარ შესაძლებლობას პასუხის ლოგიკური მნიშვნელობაც აშკარაა: ლაილა არ იქცეოდა ისე, როგორც შურისძიების ჰიპოთეზიდან გამომდინარე უნდა მოქცეულიყო.

მიუხედავად გარკვეული შედეგებისა, გამოძიება მეტი გულმოდგინებით განაგრძო ამ ჰიპოთეზის გამოცდა. ლაილას მიერ მისი აზრის უარყოფის პასუხად მან უფრო მკვეთრად გამოხატა წინანდელი აზრი, ამასთან, კვლავ დამამშვიდებლად მეგობრული ხმით:

გამომკითხავი: „ეს შეიძლებოდა, რომ ასე ყოფილიყო, შეიძლებოდა არა?“

ლაილა: „გააკეთა მაშინ ეს ჩემთან?“

ლაილას რეაქცია ამჯერად სხვა სახის აღმოჩნდა. მისი კონტრ-კითხვა შესაძლოა ნიშნავდეს რამდენადმე თავდაჯერების დაკარგვას, რაც აიძულებს გაერკვას, თუ რას ფიქრობს გამოძიება. შესაძლოა ახსნა აგრეთვე, რომ გამოძიების მტკიცებამ, რომ ლანდსტრომი იწვა ლაილასთან ტყეში, აფიქრებინა გოგონას, რომ გამოძიება ეს შეიტყო ლანდსტრომისაგან, რომელიც ერთადერთი ადამიანი იყო, ვისაც ლაილაზე უკეთ შეეძლო ინციდენტის გახსენება. შესაძლოა აგრეთვე, რომ იმ მომენტში ლაილა უბრალოდ უხერხულობას გრძნობდა საკუთარი მესხიერების გამო, და რომ დახმარებას ელოდა გამოძიებისაგან. და ბოლოს, მისი კითხვა შეიძლება განვმარტოთ როგორც უსიამოვნების გამოხატვა „არაკეთილგონიერი“ გამოძიების

მიმართ. გამოძიების პასუხმა მის კითხვაზე ჩამოაყალიბა მეხუთე და უკანასკნელი საფეხური მისი ჰიპოთეზის გამოცდაში:

გამოძიება: „ღიახ“.

ეს რომ მოისმინა, ლაილა მედიტაციის მაგვარმა ღუმილმა მოიცვა. ბოლოს ადგა და მისი პასუხი, რომელიც მან ნაღვლიანი სინანულით წარმოთქვა, ლანდსტრომის შურისძიების ჰიპოთეზისათვის იმდენად ცუდი აღმოჩნდა, რამდენადაც კი შეიძლებოდა.

ლაილა: „მაშინ, ეს მე აღარ მახსოვს!“

ჰიპოთეზის შემოწმების შედეგი არაორაზროვნაა. ლაილას სატყელო ტესტ-სიტუაციაში განპირობებულია მისი მესხიერების შინაარსით. როდესაც ამ შინაარსის საწინააღმდეგოდ შთააგონებდნენ, რომ ლანდსტრომის საწინააღმდეგო ჩვენება მიეღო, იგი ამ ვარაუდის საპირისპიროდ იქცეოდა ამდენად, შურისძიების ჰიპოთეზა მიზანშეწონილად ვერ ჩაითვლება².

საინტერესო საკითხია, თუ როგორი განმარტება მიეცემოდა ამ სტუაციას, გოგონას რომ გამოძიების მსჯელობა მიეღო. ამ კითხვის პასუხი აშკარაა. თუ ლაილა დაადასტურებდა, რომ ტყეში მის მიმართ ძალადობას პქონდა ადგილი, მაშინ შურისძიების ჰიპოთეზის უარყოფა შეუძლებელი იქნებოდა. ასეთ შემთხვევაში, ეს ჰიპოთეზა უნდა მიგვეჩნია ლაილას ჩვენებების დაუმტკიცებელ, მაგრამ შესაძლო ახსნად. ზოგადად, სიტუაცია შეიძლება წარმოადგინოთ შემდეგი სახით:

ჰიპოთეზა ჩამოყალიბდა. მის საფუძველზე შეიქმნა რამდენიმე ვარაუდი, თუ რა მოხდებოდა გარკვეულ პირობებში. ამის შემდეგ ტარდება ექსპერიმენტი ამ პირობების დაცვით. შესაძლებელია ექსპერიმენტის ორი შედეგი. (1) ვარაუდი არ გამართლდეს (როგორც მოხდა მოყვანილ შემთხვევაში). ეს შედეგი გულისხმობს, რომ ჰიპოთეზა უარსაყოფია. (2) ვარაუდი გამართლდეს (რასაც ამჟამად განვიხილავთ). ეს შედეგი გულისხმობს, რომ ჰიპოთეზის უარყოფა არ შეიძლება. ამასთან, ეს არ ნიშნავს, რომ ჰიპოთეზა მართებულად უნდა მივიჩნიოთ, რადგან ასეთი შედეგი ექსპერიმენტული გარემოებების გარდა, შეიძლება სხვა ფაქტორებმაც განაპირობონ მაგალითად,

---

² ლაილას შემთხვევაში ჰიპოთეზის შესამოწმებელ გამოკითხვას ატარებდა შვედი ფსიქოლოგი ბენეტ ბიორსონი.

ლაილას შემთხვევაში სულ ცოტა ორი მიზეზის დასახელება შეიძლება, რომელთაც შეუძლიათ ასეთი პასუხის განპირობება. ერთი ის არის, რომ გამომკითხავს შეიძლება მართლა დაერწმუნებინა ლაილა, რომ მის მიმართ ტყეში ძალადობა იყო ჩადენილი (ამასთან, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ლანდსტრომის მიმართ სხვა ბრალდებებს რეალური საფუძველი ჰქონდა). ლაილას მხრიდან ასეთი პასუხის მეორე შესაძლო მიზეზი შეიძლება ის ყოფილიყო, რომ გამომკითხავის მსჯელობა დაბთხვეოდა სინამდვილეში მომხდარს ეს ახსნა გულისხმობს, რომ ლანდსტრომი თავის ჩვენებაში სარგებლობდა იმ ილბლანის შემთხვევით, რომ გოგონამ ეს ინციდენტი სხვებთან ერთად არ მოიხსენია. ორივე დაშვება ხსნის დადებით შედეგს ლაილას მიმართ შურისძიების ჰიპოთეზის შემოწმების დროს.

ამდენად, გამოკითხული ადამიანის მიერ შთაგონების ელემენტების მიღება, მკვლევარს ისეთივე დაურწმუნებლობას უტოვებს, როგორიც ჰქონდა მას ექსპერიმენტის დაწყებამდე. ეს არც ისე ცუდია, როგორც ერთი შეხედვით შეიძლება გამოჩნდეს, რადგან ამ დაურწმუნებლობის გამო შემოწმდება სხვა ჰიპოთეზები და ვარაუდები. ასე რომ, თუ ლაილა ნამდვილად მიიღებდა გამომკითხავის შთაგონებას და დაადასტურებდა, რომ ტყეში ძალადობას ჰქონდა ადგილი, მაშინ საუბარი გაგრძელდებოდა სხვა მიმართულებით, ვიდრე სინამდვილეში იყო. ასეთ დროს აუცილებლად წარმოიშობოდა სხვა ჰიპოთეზები, რომელიც ასევე შემოწმდებოდა.

ამ შემთხვევაში, მსჯელობა იმის შესახებ თუ როგორი ინტერპრეტაცია მიეცემოდა სხვა პასუხებს, უადგილოა. ამისათვის საჭირო იქნებოდა, რომ სხვა ყველა პირობა უცვლელი დარჩენილიყო, რაც აბსურდია.

მონაცემები ზოგადი ფსიქოლოგიის სფეროდან

მონაცემები აღქმის პროცესისა და იმ გარემოებების შესახებ, რომელიც გავლენას ახდენს მეხსიერების შინაარსის სტაბილურობასა და აღდგენის უნარზე, განეკუთვნება ზოგად ფსიქოლოგიას. ამასთან, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ინფორმაციას მოწმეთა სუბიექტური განცდების შესახებ უშუალოდ დაკვირვების დროს. ხშირად, ასეთი მონაცემების ურთიერთკავშირი იძლევა ფაქტებს, რომელსაც შეიძლება

ჩვენების ანალიზი დაეყრდნოს. ასეთი ანალიზის ჩატარებისას, მკვლევარმა კონკრეტული მონაცემები უნდა შეაჯეროს იმ ცოდნასთან, რომელიც ეხება საზოგადოდ ადამიანის ორგანულ და ფსიქიკურ ფუნქციონირებას ამ ტიპის მონაცემების შესაკრებად რაიმე სპეციფიკური საშუალება არაა საჭირო, რამდენადაც ზოგადფსიქოლოგიური მონაცემები ფართოდაა წარმოდგენილი პოლიტიკის და სასამართლოს წინაშე მოწმეთა თუ ეჭვმიტანილთა მიცემულ ჩვენებებში. ასეთი მონაცემები შესაძლოა აგრეთვე ფსიქოლოგმა მოიპოვოს საქმეში მონაწილე პირებთან საუბრის დროს.

ზოგჯერ მოწმეთა მონათხრობი საოცრად წინააღმდეგობრივი და საყოველთაოდ აღიარებული კანონზომიერებების ფარგლებში რთულად გასაგებია. ასეთ შემთხვევებში, მოწმეთა სუბიექტური განცდების გათვალისწინება შესაძლებლობას იძლევა მათ ჩვენებებში ნაკლებად წინააღმდეგობრივი შინაარსი დადგინდეს.

განვიხილოთ მაგალითი „ოლანდის საქმიდან“. ახალგაზრდა ცოლ-ქმარმა განაცხადა, რომ იმ ღამეს, როდესაც ხანძარი მოხდა, მეგობრისაგან შინ ბრუნდებოდნენ. ვიდრე მათი მანქანა დაიძვრებოდა, მათ ჩაუარა „ლამაზმა, დიდმა მანქანამ“, მცირე მანძილის შემდეგ კი „კიდევ ერთხელ იგივე მანქანამ გაასწრო მათ“. მეუღლეების თქმით, თვითონ არავისთვის გაუსწრიათ.

გზის გამოკვლევამ აჩვენა, რომ უკან მობრუნება ან გვერდის შექცევა წინ წასულ მანქანას ვერ უნდა შეძლებოდა ისე, რომ ცოლ-ქმარს ვერ შეემჩნია.

ცოლ-ქმრის ნათქვამის ინტერპრეტაცია ემყარება შემდეგ ზოგადფსიქოლოგიურ ფენომენს: როდესაც ადამიანები გარეგნულად მსგავს ობიექტებს ტოლ მანძილზე აღიქვამენ იდენტურ ან მსგავს პირობებში და თან დროის მოკლე ინტერვალში ურთიერთმიჯნაობით, ისინი ამ ობიექტებს იდენტურად მიიჩნევენ. აქედან გამომდინარე, ცოლ-ქმრის ჩვენება შეიძლება გავიგოთ შემდეგნაირად: იმ ღამეს ორი სხვადასხვა მანქანა მიდიოდა გზაზე, მხოლოდ დასაშვებია, რომ ეს მანქანები ჰგავდა ერთმანეთს.

ცხადია, რომ ფსიქოლოგიური დასაბუთების გარეშე ამ მოწმეთა ჩვენებაში გარკვევა ძნელი იქნებოდა.

ზოგადფსიქოლოგიური პრობლემების ინტერპრეტაცია ყოველთვის არ არის ისე იოლი, როგორც განხილულ მაგალითში. საილუსტრაციოდ განვიხილოთ სხვა ჩვენება იმავე საქმიდან.

როდესაც მოწმე LM-ს განმეორებით ცდილენ ბრონჰოვდას გზაჯვარედინზე გამოძიებელმა ჰკითხა LM-ს: „შეხვედრის დროს ხელადვით იოჰანსონის მანქანის მძღოლს?“ LM-მა უპასუხა: „დიახ, მაგრამ ისე გარკვევით არა“. ამ პასუხით LM-მა აღნიშნა, რომ როცა ორიგინალური დაკვირვება ხდებოდა, ის უფრო აშკარად ხელავდა მძღოლს, ვიდრე საექსპერიმენტო განმეორების დროს. ეს საკუთარი აღქმის სუბიექტური შეფასებაა, რაც ზოგადი ფსიქოლოგიის საგანს შეადგენს. ბრალდებულის დამცველმა საგანგებოდ გაამახვილა ამ ფაქტზე ყურადღება მოწმის გამოკითხვის დროს:

დამცველი: „რატომ იყო იოჰანსონის დანახვა უფრო ადვილი შეხვედრის დროს? (რა თქმა უნდა, LM-ს ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა არ შეეძლო. მან მხოლოდ გაიმეორა თავისი ნათქვამი)“.

LM: „ყოველ შემთხვევაში, მე მას უფრო გარკვევით ვხედავდი“.

დამცველი: „შეგიძლიათ რაიმე ახსნა მოუძებნოთ იმ ფაქტს, რომ მას უფრო გარკვევით ხედავდით?“

LM: „არა, არ შემიძლია“.

დამცველი: „უნდა ვიფიქროთ, რომ თუ ადამიანი შეხვედრის დროს ყურადღებითაა და ცდილობს ვინმეს დანახვას, ეს უფრო ადვილად უნდა შეძლოს“.

LM: „დიახ, მაგრამ ჩემთვის ეს ასე არ იყო“.

LM-ის ნათქვამი შეიძლება აიხსნას იმ პრინციპის გათვალისწინებით, რომლითაც ადამიანის მეხსიერება მოქმედებს მსგავს სიტუაციებში. თუ ჩვენს მიერ აღქმული შთაბეჭდილება შემდეგში ხშირად დისკუსირდება და ამ დისკუსიების დროს მოვლენის ცალკეულ დეტალებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, ჩვენი მეხსიერება მოქმედებს ისე, რომ მნიშვნელოვანი დეტალები სუბიექტურად უფრო აშკარად და გარკვევით განიცდება, ვიდრე ორიგინალური დაკვირვების დროს ადამიანების უმრავლესობას განუცდია ეს, როდესაც ბავშვობის დროს ნამყოფ ადგილზე მისულა და მისვლამდე წარმოდგენით მრავალჯერ დაბრუნებია ამ ადგილს.

ადვილი შესაძლებელია, რომ LM-ის მიერ აღნიშნული სხვაობა საკუთარი დაკვირვებების შესახებ, ამ ფენომენის შედეგი იყოს. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ის მტკიცედ იმეორებდა თავის ნათქვამს, მიუხედავად იმისა, რომ ამ ნათქვამით მისი ჩვენება არასანდო ჩანდა, უნდა განგვიმტკიცდეს აზრი, რომ LM ნამდვილად

შეხვედა ექვემიტანილს გზაჯვარედინზე ორი წლის წინ და სწორად იცნო იგი ამ დებულებების უფრო დეტალური განხილვა გადმოცემულია ამ წიგნის ნაწილში, სათაურით „ჩვენების რეალობის ანალიზი“.

ინდივიდუალური თვისებების მნიშვნელობა

ჩვენს დრომდე ფსიქოლოგებისა და ფსიქიატრების უმრავლესობას მაინცა, რომ მოწმის ჩვენების ფორმისა და შინაარსის თავისებურებები სრულად აიხსნება ამ მოწმის პიროვნების ანალიზით. ხშირად ახლაც, სასამართლო მოწმეების მიმართ დამოკიდებულებაში ემყარება შემდეგ დაშვებას: სიმართლის თქმის უნარი, მისი სანდოობა, გარკვეული თვისება და ყოველი ცალკეული ადამიანისათვის კონსტანტურია ამავე დროს ეს თვისება ვარიაციულია განსხვავებულ ადამიანებთან ეს რა თქმა უნდა სწორია, როცა საქმე ეხება ისეთ ადამიანებს, რომელთა სანდოობა ყოველთვის დაბალია; „პათოლოგიურ მატყუარებსა“ და სხვა სულიერი აშლილობის მქონე პირთ. მათი კონტაქტი რეალობასთან გაუკუღმართებულია და ისინი თითქმის ყოველთვის დამახინჯებულად განიცდიან სამყაროს. ასეთი პირების გამოცნობა შედარებით ადვილია.

ნორმალურ მოწმეებს, ანუ მათ უმრავლესობას, ვინც სასამართლოს წინაშე წარსდგება, არ გააჩნიათ კონსტანტური სანდოობა. რა თქმა უნდა, ყოველი მათი ნათქვამის სანდოობა განიცდის პიროვნულ კვალს, მაგრამ ასევე დიდი გავლენა აქვს იმ გარემოს, სადაც ეს ადამიანები რაიმეს აკვირდებიან. ამიტომ ჩვენების სანდოობა ცალკეული ადამიანისათვის ვარიაციულია სხვადასხვა სიტუაციის მიხედვით. ადამიანი, რომელიც ცნობილია თავისი პატიოსნობით, შეიძლება მოხვდეს ისეთ სიტუაციაში, სადაც მისი ჩვეულებრივი ურთიერთობა გარემოსთან ბლოკირებული იქნება რაიმე ფაქტორებით და ეს გამოიწვევს მისი მეხსიერების ხატების სახეცვლას და აქედან გამომდინარე მცდარ ჩვენებებსაც. მეორეს მხრივ ადამიანები, რომლებიც განიცდიან საღი აზრის ნაკლებობას ან ემოციური აშლილობის გარკვეულ ფორმებს, სხვადასხვა სიტუაციაში მოხვედრის შემდეგ იძლევიან მომხდარი ფაქტის ზუსტ სურათს. ამიტომ დაშვება, რომ ყოველი მოწმისათვის დამახასიათებელია კონსტანტური სანდოობის ხარისხი, რომელიც დამოუკიდებელია გარეშე სიტუაციისაგან, მოკლებულია რეალურ საფუძველს.

ეს რა თქმა უნდა არ ნიშნავს, რომ მოწმის ჩვენების ანალიზის დროს შეიძლება მისი პიროვნული თვისებების იგნორირება. ნებისმიერი მოწმე უნიკალური პიროვნებაა და ეს ზშირად გადამწყვეტ გავლენს ახდენს მისი ჩვენების ფორმასა და შინაარსზე. ყოველი ადამიანი კი თავისებურ, რთულ ურთიერთობას ამყარებს გარეშე სამყაროსთან და სხვა ადამიანებს, სხვადასხვა სიტუაციებს შეუძლიათ ასევე მნიშვნელოვანი როლი შესარულონ იმაში, თუ რას აღიქვამს, გაიაზრებს და იტყვის კონკრეტული პიროვნება.

ჩვენი ქცევა, როგორც მოწმისა, მსგავსად სხვა ქცევებისა არის გარე სამყაროსთან ჩვენი აქტუალური ქცევითი დისპოზიციების ურთიერთობის პროდუქტი.

მოწმის ჩვენებებში ქცევითი დისპოზიციის როლი რომ შევფასოთ, საჭიროა საიმედო ინფორმაცია იმის შესახებ თუ რა გავლენა შეუძლია მოახდინოს მოწმის პიროვნულმა თვისებებმა მის ჩვენებებზე ასეთ ინფორმაციას აქ ავლნიშნავთ როგორც ინდივიდუალურ ფსიქოლოგიურ მონაცემებს. თანამედროვე ფსიქოლოგს პიროვნების თვისებების გასაშუქებელი მეთოდების დიდი არსენალი გააჩნია. მათი ჩამოთვლა ახლა შორს წაგვიყვანდა და არც იქნებოდა მიზანშეწონილი.

მსგავსად ექიმისა, რომელიც მკურნალობის უამრავ მეთოდთაგან პაციენტისათვის შესაბამისს ეძებს, ასევე ფსიქოლოგიც შეარჩევს პიროვნების საკვლევ მეთოდებს, იმისდა მიხედვით თუ ვინ არის გამოსაკვლევი. მაგალითად, თუ მოზარდების მიმართ წარმატებით შეიძლება ინტელექტის ტესტის გამოყენება, ასაკოვან ადამიანებთან ამ ტესტს ნაკლები ღირებულება აქვს.

ინდივიდუალური ფსიქოლოგიური მონაცემები მრავალმხრივ ახდენს გავლენას მოწმის ჩვენების ფორმასა და შინაარსზე. ზშირად ზდება საჭირო ფსიქოლოგიურად შემოწმდეს სხვადასხვა პიროვნული თვისებები და უნარები. მათ შორის: მოწმის უნარი - მთლიანობაში დაინახოს და შეაფასოს მოვლენა, დროისა და მანძილის შეფასების უნარი; მოწმის შთაგონებადობა ანუ სხვათა აზრების მიმართ მორჩილება და ამ აზრების მითვისება, რაც ზშირად ვლინდება ავტორიტეტული პიროვნებების ფრაზების გამეორებაში.

შეგუების მექანიზმებისა და ემოციური აშლილობის თავისებურებები განსაზღვრავენ მოწმის პიროვნების მრავალ უნარსა და თვისებას, რომელნიც ზოგადი ფსიქოლოგიის სხვადასხვა ნაწილში შეისწავლება. დაინტერესებული მკითხველი ადვილად მონახავს ასეთ სახელმძღვანელოებს ახლა განვიხილოთ შემთხვევა, სადაც პიროვნების ერთი თვისება გადამწყვეტ როლს ასრულებს მისი ჩვენების ჩამოყალიბებაში.

პიროვნება K-მ გამოკითხვის დროს გაანცხადა, რომ იმ ღამეს, როდესაც ზანძარი მოხდა, ის მეგობრებთან ერთად მანქანით ბრუნდებოდა შინ. როდესაც მანქანა გარაჟში შეიყვანეს, კომპანიის ერთ-ერთი წევრი რაღაც ამბავს მოუთხრობდა დანარჩენებს და ამიტომ მანქანიდან მაშინვე არ გადმოსულან. ამ დროს K-მ გარაჟის ფანჯარაში სხვა მანქანის ფარების შუკი შეამჩნია. მან შუკის მიხედვით განსაზღვრა, რომ მანქანა მოსახვევთან უნდა ყოფილიყო მისი თქმით, ამ დროს მას უსიამოვნო გრძნობა დაეუფლა, ისეთი რომ კინაღამ მანქანიდან არ გადმოხტა. მან დაასკვნა, რომ ეს მისი „მეექვსე გრძნობა“ იყო, რომელიც მას საფრთხეს ანიშნებდა. ხუთიოდე წუთის შემდეგ, როცა მანქანის შუკი გაქრა და მეგობრებმა დატოვეს გარაჟი, K სიბნელეში შეხვდა „იღუმალ კაცს“. ამ მომენტშიც ამოქმედდა მისი „მეექვსე გრძნობა“ და მან იგრძნო, რომ ეს კაცი ღამნაშავე უნდა ყოფილიყო. რამდენიმე კვირის შემდეგ კი, როცა მან გაზეთში ექვმიტანილი პიროვნების სურათი ნახა, განაცხადა, რომ ეს სწორედ ის კაცი იყო, ვინც მას სიბნელეში შეხვდა.

K-ს კონცეფციის ახლოს გაცნობამ აჩვენა, რომ ის სერიოზულად იყო დარწმუნებული იმაში, რომ გააჩნდა „მეექვსე გრძნობა“. ეს „მეექვსე გრძნობა“ ასევე ჰქონდათ მისი ოჯახის სხვა წევრებსაც. ეს განსაზღვრავდა K-ს მაგიურ კონცეფციას, რომელიც ზებუნებრივი ფერებით იყო შეფერილი. ჩვენება, რომელიც მან მისცა როგორც მოწმემ, წარმოიშვა მას შემდეგ, რაც მან გაზეთში წაიკითხა დანაშაულის შესახებ და ღამნაშავეის სურათი ნახა.

საერთოდ, მაგიური კონცეფციის მქონე ადამიანებს ახასიათებთ მეხსიერებაში უსიამოვნო წინათგრძნობას ადგილი მიუჩინონ რაიმე ამბავის წინ, ხოლო მათ მიერ წარსულის რაციონალიზაცია ემყარება სურვილს, რომ წინათგრძნობა გამართლდეს K-მ ერთმანეთს დაუკავშირა ღამით ნანახი კაცი და გაზეთში წაკითხული ამბავი. K-ს მსგავსი ადამიანები სამყაროს ნაკლებ კორექტულად აღიქვამენ და მათი ჩვენების სანდოდ მიიღება შეუძლებელია.

ამ წიგნის ავტორის ცხრაშეტი წლის ვაჟი ხშირად სეირნობდა სტოკჰოლმის ქუჩებში. ერთხელ იგი მეტროში ჩადიოდა და მონეტის მიძღვრება აპარატმა შემთხვევით არ იმოქმედა. ყმაწვილი შესასვლელში გაიჭედა და მის გარშემო კურიოზების მოყვარული ხალხის წრე შეიკრა. ამ დროს შორიდან მობოდა ერთი საშუალო ასაკის კაცი ყვირილით: „რა მოხდა, მე მოწმე ვიქნება, რა მოხდა, მე მოწმე ვიქნები“. ალბათ, ეს კაციც K-ს მსგავსად ფიქრობდა, რომ მისია იპოვნა.

ორი მიდგომა ლარსის შემთხვევის მიმართ

იმის საჩვენებლად, თუ როგორ გამოიყენება მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიურ გამოკვლევებში სოციალური და ფსიქოლოგიური მონაცემები, უნდა ავლწეროთ შემთხვევა, სადაც მონაწილე ადამიანთა ურთიერთობები და ურთიერთქმედებები სრულად იქნება ნაჩვენები. აქ ასეთად შერჩეულია შემთხვევა, რომელიც ადრე მრავალჯერ იყო გამოქვეყნებული სხვადასხვა ჟურნალებში (Trankell, 1957, 1958).

მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიური პრობლემების გადასაჭრელად არსებობს ორი მიდგომა. ერთია ინდივიდუალური მიდგომა, რომლის დროსაც მკვლევარი ორიენტირებულია მოწმის პიროვნებაზე და დასკვნებს აკეთებს ინდივიდუალური საუბრებისა და ტესტირების შემდეგ, რომელთა დროს დგება მოწმის პიროვნების პორტრეტი.

მეორე მიდგომა ამ წიგნისათვის დამახასიათებელი ზოგად-ფსიქოლოგიური ხასიათისაა, რომლის დროსაც მკვლევარი ცდილობს ანალიზი გაუკეთოს გადამწყვეტი მნიშვნელობის მქონე ჩვენების ფორმასა და შინაარსს.

შემთხვევა პოლიციის ჩანაწერების მიხედვით

5 წლის ბიჭი, ლარსი თავის მშობლებთან ერთად ცხოვრობდა მოზრდილი ქალაქის გარეუბანში. ოჯახი ძველ სახლში ცხოვრობდა, თანამედროვე კეთილმოწყობის გარეშე, ახლადშენებული აპარტამენტების ახლოს. ერთ დღეს ლარსი ნახევარი საათით იყო დატოვებული ქუჩაში, ვიდრე მისი დედა და ბებია იქაურ მაღაზიებს შემოივლიდნენ. როდესაც ისინი სახლში დაბრუნდნენ, ლარსი სახლის კარებთან დახვდათ. ბიჭს მკვლავაქვემ გაზეთების შეკვრა ჰქონდა და ჭამდა კამფეტს, რომელიც ტუჩებს შავად უღებავდა. როდესაც დედამ ჰკითხა, თუ საიდან ჰქონდა გაზეთები და კამფეტი, ლარსმა უპასუხა, რომ გაზეთები მიიღო „ფანჯრების მწმენდავი კაცისაგან“. კამფეტის შესახებ თქვა, რომ იყიდა დიდი პენით, რომელიც ამავე კაცისაგან მიიღო. ეს თავზარდამცემი ამბავი რომ გაიგეს, ქალებმა ბავშვი სადარბაზოში შეიყვანეს, სადაც ბიჭმა უთხრა მათ, რომ იგი ლოკავდა კაცის penis-ს. ამის შემდეგ სასწრაფოდ შევიდნენ სახლში, სადაც ბებიამ შენიშნა, რომ ბავშვს ტანსაცმელზე ღილები

გახსნილი პქონდაეს ფაქტიც ბავშვმა ფანჯრების მშენებელთან შეხვედრით ახსნა.

როგორც თავად განუცხადეს პოლიციას, ბავშვის დედა და მამა ტელეფონით შეთანხმდნენ, რომ არაფერი ელონათ, ვიდრე პოლიცია ბავშვს არ მოუსმენდა. პოლიციის ჩანაწერებში ნაჩვენებია, რომ ბავშვის დედა იმავე საღამოს მივიდა პოლიციის განყოფილებაში და ინციდენტი განაცხადა. ამავე დროს, არ არის აღნიშნული ახლდა თუ არა მას ბავშვი. და მაინც პოლიციის ანგარიშში მოყვანილია ბიჭის რამდენიმე უშუალო ჩვენება, მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია შემდეგი: „მე ვლოკავდი მის doodle - ს, ის კი დაბლა იხრებოდა... ეს ისე საზიზღარი იყო“. გარდა ამისა, ბიჭმა თქვა, რომ კაცი იმავე სახლში ცხოვრობს, რომელშიც სანი ოლსონი.

პოლიციის ჩანაწერების მიხედვით, ლარსი პოლიციელის თანხლებით დანაშაულის ადგილზე წაიყვანეს, რომელიც მისი სახლიდან რამდენიმე საცხოვრებელი ბლოკის შემდეგ აღმოჩნდა. პოლიციამ სწრაფად დაადგინა, რომ ფანჯრების მშენებელი, უცხო ეროვნების, შესაძლოა რუსული წარმოშობის, ცხოვრობდა ამ სახლში. აგრეთვე დაადგინეს, რომ მომდევნო დღეს იგი გამგზავრებას აპირებდა უცნობი მიმართულებით. პოლიციამ გადაწყვიტა, რომ იგი სასწრაფოდ უნდა დაეპატიმრებინათ. 24 წლის ფანჯრების მშენებელი, რომელსაც S ერქვა, დააკავეს 5 საათისათვის, დაწესებულებაში, სადაც ხელშეკრულებით მუშაობდა. აქამდე პოლიციამ შესაშური სისწრაფით მოაწყო ბავშვის ჩვენების სანდოობის ფსიქიატრიული გამოკვლევა. ეს გამოკვლევა ჩატარდა იმავე დღეს, როდესაც S დააკავეს, 2 სთ და 4 სთ-ს შორის გამოკვლევას შეადგენდა ბავშვთა ფსიქიატრის ინფორმაციული საუბარი ლარსის დედასთან და ინტერვიუ ლარსთან, რომელიც მაგნიტოფირზე იყო ჩაწერილი. ბავშვის ფსიქიატრის ანგარიშში ხსენებულია აგრეთვე ინტელექტის მოკლე ტესტი, რომელიც ბავშვს ჩაუტარდა. გამოკვლევა ჩატარდა პოლიციის განყოფილებაში, სადაც ლარსი და მისი დედა იყო გამოძახებული.

ლარსთან ბავშვთა ფსიქიატრის საუბრის გარდა, პოლიციის ანგარიში მოიცავს აგრეთვე S - ის, S - ის სარძლოს, ამ უკანასკნელის დედის, შენობის მფლობელთა წარმომადგენლის, ტაბილულის მალაზიის მფლობელის და S - ის დამქირაველის გამოკითხვებს.

S - მა აჩვენა, რომ იგი აფთიაქის ფანჯრებს წმენდდა იმ ქუჩაზე, სადაც ლარსი დატოვეს დედამ და ბებიამ. როდესაც

სამუშაო დაამთავრა და სხვა ადგილზე აპირებდა წასვლას, მასთან მათხოვარი მივიდა და ფული სთხოვა. წაგაერდა ქუჩაში ცოტა ხნით, ვიდრე მათხოვარს ელაპარაკებოდა. საუბრის დროს მას პატარა ბიჭი მიუახლოვდა და ჰკითხა: „შეიძლება თქვენი კიბე წამოვიღო?“ S-მა უპასუხა, რომ კიბე ძალიან მძიმე იყო. ბიჭის მიახლოება მას არ შეუნიშნავს. როდესაც მათხოვარს დაშორდა, S-მა ველოსიპედი ტკბილეულობის მაღაზიისაკენ წაიყვანა, სადაც კონტრაქტით მუშაობდა. მან ველოსიპედი მაღაზიასთან დატოვა და კიბე იმავე მხარეს დადგა. შემდეგ სახლისაკენ გაემართა, ყავის დასალევად, ვიდრე მაღაზიის ფანჯრებს გაწმენდდა.

როდესაც დანაშაულის ადგილზე მიიყვანეს, ლარისის ინფორმაცია დაემთხვა S-ის ჩვენებას. ბიჭმა დამოუკიდებლად მიაგნო ადგილს, სადაც S-მა ველოსიპედი დატოვა და მაღაზიას, სადაც კიბე დადგა. მან აგრეთვე სწორად აღნიშნა S-ის სახლის შესასვლელი, რომლითაც იგი, მისივე თქმით „კაცის სახლში“ მივიდა.

S-ის ბინაში კიბე აღიოდა გრძელი საცხოვრებელი სახლის შიდა ეზოს მხრიდან. ამ კიბესთან მისვლა ქუჩის მხრიდან შეუძლებელი იყო, თუ სარდაფს არ გაივილიდი, ან საჭირო იყო მთელი სახლის შემოვლა, რაც ნიშნავდა დამატებით რამდენიმე ასეულ ნაბიჯ გზას. სახლისმფლობელთა აგენტმა დაადასტურა, რომ სარდაფის კარები ყოველთვის დაკეტილი იყო. პატარა ბიჭი ამ კარებს თავისით ვერ გაივლიდა.

S-მა გარკვევით აჩვენა, რომ სარდაფის კარები მარტომ გაიარა და რომ მან გააღო და გავლის შემდეგ დაკეტა ეს კარები. მას არაეინ შეუნიშნავს მის შემდეგ მიმავალი სარდაფის გზით. როდესაც თავის ბინაში მივიდა, რომელიც მთელი დღის განმავლობაში ცარიელი იყო, მომზადა ყავა და სენდვიჩი. როდესაც ყავას სვამდა, ვიღაცამ კარებზე ზარი დარეკა. კარები რომ გააღო, კიბეზე პატარა ბიჭი დაინახა, რომელმაც ძველი გაზეთები სთხოვა. S-მა კარები ღია დატოვა და სამზარეულოსაკენ გაემართა. იქ მან აიღო ქაღალდების შეკვრა ჭურჭლის კარადიდან, რომელიც მაცივრის ზემოთ იყო და სადაც მსგავს ნივთებს ინახავდა. შემდეგ დაბრუნდა შემოსასვლელში და ბიჭს ქაღალდები მისცა. ამის შემდეგ ბიჭი წავიდა. S-მა კატეგორიულად უარყო ბიჭისათვის ფულის მიცემა. როდესაც ჰკითხეს, ეს ის ბიჭი იყო თუ არა, ცოტა ხნის წინ რომ შეხვდა, S-მა დარწმუნებით ვერ უპასუხა. მისი აზრით, ეს სავსებით

შესაძლებელი იყო, რადგან ბიჭს კარგად არ დაკვირვებია. მას არ შეუნიშნავს, შევიდა თუ არა ბიჭი მის ბინაში იმ მცირე დროის განმავლობაში, ვიდრე თვითონ სამზარეულოში იმყოფებოდა. როდესაც ბიჭი წავიდა, S-მა დაასრულა სადილი და დაბრუნდა მაღაზიაში ფანჯრების გასაწმენდად. დაბრუნდა იგივე გზით, სარდაფის გავლით იმ შედარებით მცირე ინფორმაციიდან, რომელიც ფსიქიატრთან საუბარში ლარსისაგან სპონტანურად იქნა მიღებული, გამოკრთა, რომ S-ის ბინაში ვიზიტის შემდეგ ბიჭი ეზოში ჩავიდა. აქ ის სხვა ბიჭს შეხვდა. ამ ბიჭის სახელი მან არ თქვა, და როდესაც ფსიქიატრმა ჰკითხა თუ რას აკეთებდა მასთან ერთად, ლარსმა უპასუხა „მე არ ვყოფილვარ მასთან“. შემდეგ ლარსი დაბრუნდა ტკბილეულობის მაღაზიაში, სადაც დახარჯა მონეტა, რომლის შესახებაც თქვა, რომ მიიღო იგი ფანჯრების მწმენდავისაგან როდესაც ლარსი მაღაზიასთან მივიდა „ის კაცი“ უკვე ფანჯრებს წმენდდა.

როდესაც ლარსი მეორედ წაიყვანეს შემთხვევის ადგილზე პოლიციამ მას რამდენიმე კითხვა დაუსვა. პასუხებით აშკარა გახდა, რომ ბიჭმა კარგად იცოდა თუ რას წარმოადგენდა S-ის ბინა. როდესაც მას ჰკითხეს, იყო თუ არა ის S-ის ბინაში, მან უპასუხა, რომ იყო სამზარეულოში. კითხვაზე, იყო თუ არა სააბაზანოში, უპასუხა რომ იყო და კითხვაზე თუ რა იყო იქ, უპასუხა, რომ აბაზანა. თან დაამატა, რომ აბაზანას ჰქონდა საცობი, რომელიც ჯაჭვზე იყო დამაგრებული. მოგვიანებით პოლიციამ დაადგინა, რომ იმ ადგილიდან, სადაც S-ის ჩვენებით ბიჭი იმყოფებოდა, შეუძლებელი იყო სააბაზანოს დათვალიერება. საცობის კონსტრუქცია, რომელიც ბევრმა საკმაოდ ზუსტად აღწერა, შეუძლებელი იყო დაეთვალიერებინა ვინმეს სააბაზანო ოთახში შესვლის გარეშე. ამ თვალსაზრისით S-ის ჩვენება არასანდოდ გამოიყურებოდა. შემდეგში, როდესაც ამის შესახებ გამოკითხეს, მან უპასუხა, რომ თვითონ არ შეუნიშნავს ბიჭი სააბაზანო ოთახში. S-ს სავსებით აბსურდულად მიაჩნდა აზრი იმის შესახებ, რომ მან შეიყვანა ბიჭი სააბაზანო ოთახში და იქ ჩაიღინა უღირსი დანაშაული.

„სანდოობის ფსიქიატრიული შემოწმება“, რომელიც მოიცავდა მაგნიტოფირზე ჩაწერილ ინტერვიუს ლარსთან და საუბარს მის დედასთან, დამთავრდა ბიჭის სანდოობის დადასტურებით. ექსპერტის სიტყვებით ეს ასე შეჯამდა:

„ფსიქიატრიულმა გამოკვლევამ აჩვენა, რომ ლარსის ჩვენება სანდოა. იგი საზრიანი, ხალისიანი და ნორმალურად განვითარებული ინტელექტის მქონე ბავშვია. მიუხედავად დედის ჩვენებისა, რომ ბავშვი ფანტაზიურია, მას არ ახასიათებს ასეთი შეთხზვის ტენდენცია. არც აღამიანებთან დაპირისპირების ტენდენცია აქვს და მისი ჩვენებები თანმიმდევრულია. დაეას არ იწვევს, რომ აღნიშნულმა კაცმა ძალით გააკეთებინა ბიჭს ეს მე ვამოწმებ, რომ ლარსის ინფორმაცია, რომელიც მისმა დედამ აცნობა პოლიციას ჩემს მიერ ჩატარებულ გამოკვლევამდე, ზაისთდება მაღალი სანდოობით“.

S - ის წარსულის შესწავლა მთლიანად მის სასარგებლოდ მტკიცელებდა. იგი ყველგან მოსწონდათ, სადაც კი მუშაობდა და განსაკუთრებით კარგი დახასიათებები ჰქონდა. რუსული ელემენტის შესახებ აზრი წარმოიშვა იმიტომ, რომ იგი დაბადებული იყო ფინეთის იმ ნაწილში, რომელიც ბოლო სამშვიდობო მოლაპარაკების საფუძველზე რუსეთს გადაეცა. S კარგი შვედურით ლაპარაკობდა და სამნახევარი წელიწადი იყო, რაც დაინიშნა შვედ გოგონაზე, რომელთანაც დაქორწინებას აპირებდა მას შემდეგ, რაც მოქალაქეობას მიიღებდა. მისი საცოლე და საცოლის დედა დარწმუნებული იყვნენ, რომ მას არ შეეძლო ასეთი დანაშაულის ჩადენა. ასეთივე აზრი ჰქონდა ყველას, ვინც კი მას იცნობდა მისი შვედეთში ყოფნის პერიოდში.

მიუხედავად კარგი დახასიათებებისა, S - ის საქმემ პოლიციის გამოძიებით საკმაოდ მძიმე ხასიათი მიიღო. S - მა კატეგორიულად უარყო ძალადობის აქტის არსებობა, მაგრამ აღიარა, რომ აღნიშნულ დროს ბიჭი, რომელიც შეიძლებოდა რომ ლარსი ყოფილიყო, მის ბინაში იმყოფებოდა. მან უარყო, რომ ბიჭი მიიყვანა თავის ბინაში, მაგრამ გამოძიებამ აჩვენა, რომ ბიჭი იმავე გზით მოხვდა S - ის ბინაში და რომ ამ ასაკის ბავშვს მარტო ეს არ შეეძლო. S - ის მტკიცება, რომ ბავშვი მხოლოდ შემოსასვლელში იდგა, ეწინააღმდეგებოდა იმ ფაქტს, რომ ბიჭს შეეძლო სააბაზანო ოთახის დეტალების აღწერა, რომლის დანახვაც შემოსასვლელიდან არ შეეძლო. ამასთან, ეს ჩვენება ძლიერდებოდა იმიტაც, რომ ლარსის სახლში ასეთი კეთილმოწყობა არ იყო. საგულისხმო იყო, რომ აბაზანის საცობი, რომელსაც იგი აღწერდა, ადრე ნანახი არ უნდა ჰქონოდა. და ბოლოს, ბავშვთა ფსიქიატრის გამოკვლევა, რომელიც გამოძიებას უდასტურებდა, რომ ძალადობას ჰქონდა ადგილი იმ ფორმით,

როგორც ბავშვის დედა მოუთხოვდა პოლიციას

გრძნობდნენ რა შემდგომი განმარტებების საჭიროებას, ბრალმძებლებმა ამ სიტუაციაში მოითხოვეს ახალი სპეციალური გამოკვლევა. დაცვა, თავის მხრივ ვერ ხედავდა შემდგომი კვლევის საჭიროებას.

უსიძოლობიური გამოკვლევის საორიენტაციო ფაზა

ახალი გამოკვლევა ამ წიგნის ავტორმა ჩაატარა. პირველ ფაზას შეადგენდა ინფორმაციული ინტერვიუ ბიჭის დედასთან, რომლისგანაც ცნობილი გახდა შემდეგი:

ორივე მშობელს მიაჩნდა, რომ ლარსი იყო ძალიან ნიჭიერი და თავისი ასაკისათვის კარგად განვითარებული ბავშვი, რომელიც ცოცხალ ინტერესს იჩენდა ყოველივეს მიმართ, რაც მის გარშემო ხდებოდა. მან ადრე ისწავლა სიმართლის თქმა და რამდენადაც დედას შეეძლო განსჯა, იგი არასოდეს ატყუებდა დედას და მამას ამასთან ისინი მკაცრად უკრძალავდნენ ბავშვს ტყუილის თქმას მშობლები განსაკუთრებული ყურადღებით ზრუნავდნენ ლარსზე, რომელიც ბოლო ორ თვემდე მათი ერთადერთი შვილი იყო. ამის საჩვენებლად დედა მოყვა, თუ როგორ აგროვებდნენ გაზეთებს მათი კვარტალის ბავშვები სახლებში სიარულით, რათა შემდეგ გაეყიდათ. მაგრამ იგი უკრძალავდა ლარსს ასეთ საქმიანობას, თუ თან ვინმე მოზრდილი არ ახლდა. რამდენჯერმე იგი თვითონაც ახლდა ბავშვს ქალაქის შეგროვების დროს.

დედა ფრთხილობდა, რომ აღებული ფულით ბავშვს რაიმე არაკეთილგონივრული არ ეყიდა; ორივე მშობელი ფრთხილობდა, რომ ფულთან ურთიერთობით ბავშვს რაიმე ცუდი ჩვევა არ მიეღო. ამის მაგალითად დედამ მოიყვანა მეზობლად მცხოვრები უსუფთაო, ცუდად აღზრდილი ბიჭი, რომელსაც სანი ერქვა და რომელთანაც ლარსი ადრე ხშირად თამაშობდა. დედა უმაყოფილო იყო სანით, რომელსაც მთელ კვარტალში არ ჰქონდა კარგი სახელი. ცოტა ხნის წინ მან აუკრძალა ლარსს სანის კომპანიაში ყოფნა. ამ აკრძალვაში შედიოდა სანის სახლთან თამაშიც და ამის მიზეზი ის იყო, რომ იგი შეხვდა ბავშვებს, როდესაც სანის მთელი დოლარი ჰქონდა. მაშინ მათ უხვად იყიდეს ტკბილეული. როდესაც ლარსის დედამ გამოკითხა სანის, რომელიც ორი წლით უფროსი იყო ლარსზე, თუ საიდან

ჰქონდა ფული, დარწმუნდა, რომ სანიმ ეს ფული მოიპარა. ფანჯრის მშენებელთან ინციდენტამდე ლარსი სანის სახლთან რამდენჯერმე თამაშობდა. დედამისი დარწმუნებული იყო, რომ აკრძალვის შემდეგ ლარსი სანისთან აღარ ითამაშებდა. კითხვაზე, იცოდა თუ არა მან, თუ როგორ აგროვებდა მისი შვილი გაზეთებს, დედამ უპასუხა, რომ რამდენიმეჯერ ლარსი უფროს ბავშვებთან ერთად აკეთებდა ამას. მან არ იცოდა, თუ რომელ სახლებს აკითხავდნენ ამ მიზნით ბავშვები. როდესაც ამ საკითხთან დაკავშირებით გამოძიებას შენიშნა, რომ ლარსს უცხო კარებზე ზარის დარეკვისა და გაზეთების თხოვნის ამჟამად კარგი გამოცდილება უნდა ჰქონოდა, დედამ ეს დავის გარეშე მიიღო. თან დაამატა, რომ თვითონ უკრძალავდა ბავშვს ამის გაკეთებას და რომ იგი და მისი მეუღლე განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ მათი მითითების შესრულებას ლარსის მიერ.

იმის საჩვენებლად, თუ როგორი ცნობისმოყვარე და ყურადღებიანი მისი ბავშვი, დედამ მორიგ მაგალითად მოიყვანა ლარსის გატაცება სხვადასხვა საქმიანობით. ერთხელ იგი ქუჩაში მისულა პოლიციელთან და უკითხავს „ძია პოლიციელისათვის“ თუ სად ინახავდა იგი თავის რადიო - მანქანას. დედამ დაამატა აგრეთვე, რომ ლარსი ხშირად ესაუბრებოდა მეშვებს მათი სამუშაოს შესახებ.

საუბრის დიდი ნაწილი მიემდენა იმ სიტუაციას, რომელშიც ლარსმა პირველად ჩამოაყალიბა ბრალდება ფანჯრების მშენებლის მიმართ. ქალს აოცებდა, რომ მაშინ ბავშვი არ ავლენდა დისკომფორტის ან ზიზღის გაცდის რაიმე ნიშანს. მას ისეთი შთაბეჭდილებაც კი შეექმნა, რომ ბიჭი ქუჩაშიც დარჩებოდა სათამაშოდ, როდესაც შეშინებულმა დედამ და ბებია იგი შინ შეიყვანეს. დედამ არაერთხელ გაიმეორა ბავშვის ტონი და ჟესტები ამ სენსაციური ბრალდების წარმოთქმის დროს. მისი შთაბეჭდილებით, ლარსი გრძნობდა, რომ რაღაც საინტერესოს უამბობდა მათ, მაგრამ ნათქვამის მნიშვნელობას ვერ ხვდებოდა. მისი ბრალდების სწორი ვერსია ასეთი იყო: „წარმოიდგინე დედა, მე ვწუწნილი იმას“.

დედას აგრეთვე აოცებდა, რომ მოგვიანებით ბავშვს ვერ გაამეორებინეს ბრალდება. როდესაც ლარსის მამა შინ დაბრუნდა, შეეცადა ესაუბრა ბავშვთან, მაგრამ ვერ ათქმევინა ლარსს, თუ რა გაუკეთა იმ კაცმა. იმავე საღამოს, როდესაც ამბის განსაცხადებლად პოლიციის განყოფილებაში მიიყვანა დედამ, ლარსმა იქაც არაფერი უთხრა პოლიციელ ქალს, რომელმაც იგი გამოკითხა. გამოკითხვა

შეწყდა და მეორე დღეს ფსიქიატრი ესაუბრა ლარსს. მაშინ უამბო დედამ ექიმს, რაც იცოდა და იგი ვარაუდობდა, რომ ბიჭმაც ყველაფერი უამბო ექიმს.

იმ გარემოებებს შორის, რომლებიც ბავშვის დედასთან საუბარში გაირკვა, ყველაზე საინტერესო ის აღმოჩნდა, რომ ლარსს იმავე საღამოს უსაუბრია პოლიციასთან, როცა ინციდენტი განაცხადეს პოლიციის ანგარიშში კი ამ საუბრის შესახებ არაფერი იყო ნახსენები. როდესაც ინსპექტორს პკთხეს ამის შესახებ, მან აღიარა, რომ ჩანაწერები გადაყარა. მიზეზი ის იყო, რომ საუბარი უიღბლოდ ჩათვალეს, რადგან ბიჭს ვერაფერი ათქმევინეს. მრავალ მიზეზთა გამო, რომელთა დაზუსტება ინსპექტორმა ვერ შეძლო, მან არ ჩათვალა საჭიროდ, რომ ეს „უშედეგო საუბარი“ ანგარიშში მოეხსენებინა. სპეციალური მოთხოვნის შემდეგ პოლიციელმა ქალმა წარმოადგინა მოხსენება იმ საღამოს მომხდარის შესახებ. იმის გარდა, რაც უკვე ცნობილი იყო, მოხსენებით შევიტყვეთ რომ: „ბინის შესახებ საუბრის დროს ბიჭმა აღნიშნა, რომ ადრეც იყო იქ გაზეთების შესაგროვებლად, მაგრამ მაშინ იქ ქალი დახვდა. ძალადობის შესახებ კითხვაზე შესამჩნევად გაღიზიანდა და პირვანდელი კონტაქტი მასთან შეწყდა – ლარსი სკამზე იჯდა საუბრის დასაწყისში, როდესაც განსაკუთრებით იყო დაინტერესებული ხმის ჩამწერი მაგნიტოფონით. შემდეგ იგი დარბოდა ოთახში და ავეჯით ეთრობოდა“.

უდავოა, რომ საუბრის დაკარგულ ჩანაწერთან ერთად დაიკარგა მნიშვნელოვანი ინფორმაციის დიდი ნაწილი. პოლიციელი ქალის დაგვიანებულ ანგარიშში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ლარსის გატაცება გაზეთების შეგროვებით და ის, რომ ლარსს არ აღმოაჩნდა სურვილი თვითონ გაემეორებინა ბრალდება.

ამის შემდეგ გამოკვლევა წარიმართა პოლიციის ანგარიშში დაკარგული ინფორმაციის აღსადგენად. განსაკუთრებულ ინტერესს იმსახურებდა ლარსის მიერ უშუალოდ გამოთქმული ბრალდების აღდგენა, რომელიც შევიდა პოლიციის ანგარიშში და რამაც S - ის საქმეს ბევრად სერიოზული სახე მისცა. არც შერჩეული სტყვები და არც მათი შინაარსი არ შეესაბამებოდა ლარსის დედისეულ აღწერას შემდგომი გამოძიებით აღმოჩნდა, რომ ბრალდების ფორმულირების ავტორი იყო ადგილობრივი პოლიციის თანამშრომელი, რომელიც ინციდენტის განცხადების საღამოს მორიგეობდა. ჩანაწერი ასახავს პოლიციელის შთაბეჭდილებას და არა ლარსის რეალურ ნათქვამს იმ საღამოს.

ეს გარემოება არ იყო უმნიშვნელო: პოლიტიკის ანგარიშში ბიჭის სიტყვებად ჩაწერილია: „ეს ისე საზიზღარი იყო“, მაგრამ, ბავშვის დედასთან საუბარში გაირკვა, რომ ლარსი არასოდეს ხმარობდა ასეთ სიტყვებს და პირიქით, ისეთი შთაბეჭდილებაც იქმნებოდა, რომ იმ დროს იგი საერთოდ არ რეაგირებდა ემოციურად.

ეს ემოციური ფრაზა მომდინარეობდა საპოლიციო ანგარიშის ავტორისაგან, რომელმაც თავისდაუნებურად გააძლიერა ანგარიშის დროს ის შთაბეჭდილება, რომელიც დედის მიერ ნაამბობმა ამბავმა შეუქმნა მას ეს ფენომენი კარგად არის ცნობილი ეს ადვილი შესამჩნევია იმიტომ, რომ გაძლიერება ანგარიშში შეპარულია იმ ფორმით, რომელიც განსაკუთრებით საშიშია ბრალდებულისათვის შემდგომში, ლარსის ჩვენების საიმედოების შემოწმების დასკვნა, რომელიც ბავშვთა ფსიქიატრმა ჩაატარა, სხვებთან ერთად ემყარება პოლიტიკის ანგარიშში აღწერილ ბიჭის ზიზღის გრძნობას.

გამოკვლევის მომდევნო ეტაპი იყო თვით ლარსის შესწავლა. მისი ინტელექტუალური შესაძლებლობები შეამოწმა ამ სფეროს ექსპერტმა. შედეგი მან ასე ჩამოაყალიბა: „ინტელექტის შემოწმების დროს, რომელსაც ადგილი ჰქონდა შაბათს, 6 ივნისს, ლარსმა აჩვენა IQ 123 (Terman - Merrill - ის სკალა Sandels - ის მოდიფიკაციით) ლარსი ძალიან ადვილად ამყარებს კონტაქტებს და ტოვებს ნორმალური რეაქციების მქონე ბავშვის შთაბეჭდილებას ახასიათებს ძალიან დიდი ცნობისმოყვარეობა, რასაც სპონტანურად ავლენს და აღნიშნება ადვილად თავდაჯერებულობა“.

შემდეგ ლარსი შეამოწმა შთაგონებადობის ექსპერტმა. მე ვესწრებოდი ამ შემოწმებას. ძალიან ძნელი აღმოჩნდა ლარსისათვის რაიმე დავალების მიცემა. იგი გამუდმებით ერთობოდა აპარატურით, ჩამოხტებოდა სკამიდან და დარბოდა ოთახში. მისთვის დასმულ კითხვებზე პასუხის ნაცვლად თვითონ სვამდა კითხვებს ოთახში არსებული საგნების შესახებ და ამ გზით ავლენდა შეკითხვის თავიდან აცილებისა და ყურადღების გადატანის ტაქტიკას, როდესაც რაიმეში დარწმუნებული არ იყო.

საინტერესო რეაქცია ჰქონდა, როდესაც შესვენების დროს დაუესვი კითხვა: „მისმინე ლარსს, იცნობ ვინმეს, სანი რომ ერქვას?“ ლარსს ვერბალურად არ უპასუხია. ამის ნაცვლად იგი ჩამოხტა დივანიდან, მომიახლოვდა და ლოყაში გამარტყა. ეს არ იყო ნამდვილი გარტყმა, მაგრამ ერთდროულად აჩვენებდა ყურადღების

გადატანის სურვილს და სიმბოლურად გამოხატავდა ანტიპათიას ამ კითხვის გამო. ხუთიოდე წუთის შემდეგ კითხვა კვლავ გავემეორე, რაზედაც ლარსმა ზუსტად იგივე პასუხი გამცა. რამდენადაც სიტუაცია საკმაოდ ინფორმაციული აღმოჩნდა, 10 წუთის შემდეგ მესამედ გავიმეორე კითხვა. ამჯერად ბიჭი ჩამოხტა დივანიდან, ამოეფარა მაგიდის გადასაფარებელს და ხმოვნების გაწელებით მითხრა: „რა მომბეზრებელი ხართ“.

რამდენიმე დღის შემდეგ პირადად შევამოწმე ლარსი. ამჯერადაც, თუ საუბარში რაიმე სირთულე წარმოიშეობდა, იგი ყურადღების გადატანას ცდილობდა.

ახალი ჰიპოთეზის ჩამოყალიბება

ლარსის შესწავლის შემდეგ გამოკვლევამ ადრე გაუთვალისწინებელი მიმართულება მიიღო. აქ არ დასმულა საკითხი S - ის უდანაშაულობის შესახებ, მაგრამ შეისწავლებოდა ბრალდების დეტალების სისწორე, რაც განპირობებული იყო საპოლიციო გამოძიების შედეგებით.

ბიჭის ტენდენციამ, გადაეტანა უფროსების ყურადღება მისთვის უსიამოვნო ამბებიდან, წარმოშვა სრულიად ახალი ჰიპოთეზა. ლარსმა გამოავლინა ეს ტენდენცია ყველა გამოკვლევის დროს (გარდა ბავშვთა ფისქიატრის მიერ ჩატარებული გამოკვლევისა). ბიჭის საქციელის შედარება მშობლების რამდენადმე გულუბრყვილო აზრთან, რომ ლარსი არასოდეს იტყუებოდა და ყოველთვის იცავდა მათ მითითებებს თამაშისა თუ საქმიანობის დროს, წარმოშვა ჰიპოთეზა, რომლის მიხედვით, ლარსმა ახსენა კაცის penis, რათა გადაეტანა ყურადღება გაზეთებისა და მოთხუპნული ტუჩებისაგან, იმ ობიექტებიდან, რომელნიც თვითონ აწუხებდა. იგი მივიდა აკრძალულ ადგილზე, თვითონ შეაგროვა გაზეთები, შესაძლოა შეხვდა სანის და ასევე შესაძლოა, რომ მიიღო მისგან ფული და ყოველივე ამის სამხილი თან ჰქონდა გაზეთებისა და მოთხუპნული ტუჩების სახით. ლარსმა არ გაიმეორა ბრალდება, რადგან მან ამდენი შემფოთება და საშინელება გამოიწვია ბიჭი მიხვდა, რომ მისი ტყუილი გამოაშკარავდებოდა რამდენადაც ტყუილი აკრძალული ჰქონდა, იგი ცდილობდა ყურადღების გადატანის დახვეწილი მეთოდით თავიდან აეცილებინა საშიში ბრალდების წარმოთქმა.

დასაწყისისთვის გამოიკითხა S - ის დამქირავებელი, ანდერსონი, S - ის სატყეოლის შესახებ დაპატიმრების დროს დამატებითი ინფორმაცია მიღებულ იქნა პოლიციის ოფიცრებისაგან, რომელთაც წააქავეს და ინსპექტორისაგან, რომელიც საპოლიციო გამოძიებას ატარებდა. შემდეგ S გამოიყვანეს ციხიდან. მან ორი დღე გაატარა ფსიქოლოგიურ ლაბორატორიაში, სადაც მის ფსიქიკურ თავისებურებებს და ცხოვრების ისტორიას დეტალურად შეისწავლიდა ორი ფსიქოლოგი. დაწვრილებით გამოკითხეს იმ უიღბლო დღის და დაკავების მეორე დღის ამბები. S - ის შესწავლა მოიცავდა აგრეთვე ვიზიტს მის სახლში, სადაც მას შესაძლებლობა მიეცა შეხვედროდა თავის საცოლეს.

გამოკვლევამ აჩვენა, რომ S იყო ნორმალური აზროვნების მქონე, თავაზიანი და წესიერი სხვათა მიმართ, ფრთხილი და მომთხოვნი საკუთარი თავისადმი სხვა ადამიანებთან ურთიერთობაში. რამდენადაც მოქალაქეობის მიღებას ელოდებოდა, იგი განსაკუთრებით ერიდებოდა უსიამოვნო და საღაო ამბებში გარეგანს. მუშაობის დროს იყო გულმოდგინე, სანდო და ამბიციური. საკუთარ მომავალს კარგად გეგმავდა, იგი და მისი საცოლე ერთად აგროვებდნენ ფულს, რათა ბინა ეყიდათ, როგორც კი იგი შეედთის მოქალაქე გახდებოდა. ამ დროისათვის იგი ცხოვრობდა საცოლესთან და მის დედასთან ერთად ამ უკანასკნელის ბინაში.

როდესაც მასზე მიწერილ დანაშაულს იხილავდნენ, აღმოჩნდა, რომ მას საერთოდ არ შეეძლო ასეთი სიტუაციის დაშვება. იგი გამუდმებით იმეორებდა ბრალდებას და ცრემლითა და წყევლით განიცდიდა თავის აბსურდულ და დამამცირებელ მდგომარეობას დრო და დრო იმედიანად გამოთქვამდა, რომ სიმართლე საბოლოოდ დაეხმარებოდა მას. უკიდურესი ძალისხმევით ცდილობდა აღედგინა მეზსიერებაში ლარსის ვიზიტის დღის მოვლენები. ამასთან, იგი ჯიუტად იმეორებდა თავის ჩვენებას, მიუხედავად იმისა, რომ ეს აძლიერებდა ეჭვს მასზე. მაგალითად, მას დაუშვებლად მიაჩნდა, რომ ბიჭი შეიძლებოდა შესულიყო აბაზანაში, ვიდრე თვითონ სამზარეულოში იმყოფებოდა. აგრეთვე იმეორებდა, რომ არ შეუნიშნავს ვინმე, მის შემდეგ რომ გაველო სარდაფის კარები. S - ის ყველა ჩვენება შემდეგში დადასტურდა.

S - ის სექსუალური გამოცდილება და ამ თემაზე საუბრის მანერა ნორმალური იყო. არ ამჟღავნებდა ჰომოსექსუალურ აზრებს

და ამ მხრივ ბავშვებით დაინტერესებას. იგი მართლაც ერთგული იყო როგორც თავისი საცოლის, ასევე საერთოდ, ახლობლების მიმართ. აშკარა იყო, რომ მას არ შეეძლო მოტყუება და საერთოდ ტოვებდა გულახდილი და პატიოსანი ადამიანის შთაბეჭდილებას, რომელიც შეწუხებული იყო მის მიმართ წაყენებული ბრალდებით. საქმეში გარეული არცერთი ადამიანის მიმართ მას შენიშვნა არ გამოუთქვამს, უბრალოდ ცდილობდა მათი ქცევების გაგებას.

დაპატიმრების დროს მისი ქცევის შესახებ დადგინდა შემდეგი პოლიციამ მიაკითხა მას სამუშაო ადგილზე შუადღეს, მაგრამ ფირმის წარმომადგენელმა ანდერსონმა ზუსტად ვერ თქვა თუ სად იმყოფებოდა S, რადგან მისი სამუშაო პროგრამა მოიცავდა სულ მცირე 30 ობიექტს ქალაქის სხვადასხვა რაიონში. პოლიციელებმა შეატყობინეს ანდერსონს, რომ S-ს ეძებდნენ სერიოზული ბრალდების გამო და მრავალი წლის ციხეს დაიმსახურებდა, ვინც გაქცევაში დაეხმარებოდა მას. ანდერსონმა დაარწმუნა პოლიციელები, რომ დაახლოებით 5 საათისათვის დაბრუნებულიყვნენ, ამ დროისათვის S სამუშაო დამთავრების შემდეგ ბრუნდებოდა იქ. როდესაც ოთხი საათისათვის S დაბრუნდა, დამქირავებელმა აცნობა მას, რომ პოლიცია ეძებდა სერიოზული ბრალდების გამო S-ს ძალიან გაუკვირდა ეს, მაგრამ სულ მალე აღარც კი უფიქრია ამის შესახებ; თქვა, რომ რაიმე შეცდომა უნდა ყოფილიყო. ანდერსონი კვლავ აღელვებული იყო პოლიციასთან საუბრის შემდეგ და არწმუნებდა S-ს, რომ ნდობოდა მას, რათა ფირმის პროტექციით დროულად დახმარებოდა. მაგრამ S ამშვიდებდა მას და არწმუნებდა, რომ თვითონ არაფერი ჩაუდენია და რომ აქ რაღაც შეცდომა უნდა ყოფილიყო. გაურკვევლობის მოსაწესრიგებლად მან თავისი ინიციატივით დარეკა პოლიციაში, უთხრა მათ თავისი ვინაობა და იკითხა, თუ რატომ ეძებდნენ მას მან დარეკა ანდერსონისა და კიდევ ერთი ადამიანის თანდასწრებით, რომელიც იქვე იყო, მაგრამ ვერაფერი შეიტყო. მაშინ S-მა შესთავაზა მათ დამსხდარიყვნენ და ლუდი დაელიათ, ვიდრე პოლიცია მოვიდოდა. დაახლოებით ნახევარ საათში პოლიციელებიც მოვიდნენ და S დაპატიმრეს. აქ მცირე უსიამოვნებასაც ჰქონდა ადგილი ანდერსონის მხრიდან, რადგან მას არ მოეწონა პოლიციელთა საქციელი. თვითონ S-ს სკანდალი არ აუტეხია. პოლიციის ინსპექტორის ჩვენებით, მოგვიანებით S რამოდენიმეჯერ ძლიერ აღელდა და გაუწონასწორებლად იქცეოდა; თვითონ S-მა თქვა, რომ

როდესაც პოლიციის განყოფილებაში მიიყვანეს, გაპარსვის ნებართვა ითხოვა, რადგან სამუშაო დღის შემდეგ უწყესრიგოდ გამოიყურებოდა. პასუხად ხელი ჰკრეს და ენის გაჩერება უბრძანეს. „აქ ჩვენ ვიძლევიტ განკარგულებებს და არა შენ“ უთხრეს მას.

ფანჯრების მწმენდავის უდანაშაულობის ჰიპოთეზის შემოწმება

S - ის ცხოვრების გარემოებების შესწავლამ მოგვცა უდანაშაულო კაცის დამაჯერებელი სურათი და ამასთან, მისი პიროვნული თავისებურებების ანალიზმა არ გამოამჟღავნა რაიმე მსგავსის ნიშანიც კი, რაშიც ბრალს სდებდნენ. ამ შედეგებმა უფრო აუცილებელი გახადა S - ის უდანაშაულობის ჰიპოთეზის გულმოდგინე შესწავლა.

უდანაშაულობის ჰიპოთეზის მიღებისათვის საჭირო იყო სულ მცირე სამი მნიშვნელოვანი გარემოების ახსნა. ესენია: 1) როგორ მოახერხა ლარსმა დამოუკიდებლად სარდაფის დაკეტილი კარების გაღლა; 2) როგორ შეძლო ბავშვმა საცობის აღწერა S - ის სააბა-ზანოში ისე, რომ იქ არ ყოფილა და 3) ლარსს უნდა გაემეორებინა ბრალდება, რომელიც მან ფსიქიატრთან საუბარში წარმოთქვა. ინციდენტის მეორე დღეს.

გამოკვლევა ამ აუხსნელი დეტალების მიმართულებით წარიმართა S - თან და იმ პოლიციელთან ერთად, რომელმაც პირველად გამოიკვლია დანაშაულის ადგილი, გავემართეთ სახლისკენ, სადაც S ცხოვრობდა. აქ S - მა გვაჩვენა კარები, რომლითაც იგი სარდაფში გადიოდა. კარები დაკეტილი აღმოჩნდა: მაგრამ ეს ის კარები არ იყო, რომელიც ლარსმა მიუთითა. S - მა განმარტა, რომ იგი ამ კარებს ამჯობინებდა, რადგან ამ გზით უშუალოდ მისი ბინის კიბეებთან მიდიოდა. ამ კარებიდან პირდაპირ გასასვლელი იყო მეორე კარებთან, რომელიც უკვე უშუალოდ S - ის ბინის კიბეზე იღებოდა. ამავე დროს კარები, რომელიც ადრე ბიჭმა აჩვენა, აგრეთვე გადიოდა სარდაფში და ამ კარებით გასასვლელი იყო სხვა კარებთან, რომლითაც კიბის მხრიდან სახლის ეზოში შეიძლებოდა გასვლა. პოლიციელის გასაოცრად, ჩვენი მოულოდნელი ვიზიტის დროს ორივე კარები ღია იყო. ჩვენ იქვე ვეწვიეთ შენობისმფლობელთა აგენტს. როდესაც ვკითხეთ სარდაფის კარების დაკეტვის შესახებ,

მან გვიპასუხა: „ღიახ, ისინი ყოფელთვის დაკეტილი უნდა იყოს“, „მაგრამ არასოდეს იკეტება“ დამატა მისმა ცოლმა, რომელიც იქვე იყო და როგორც ჩანს ნაკლებად მზრუნველი იყო პროფესიული პრესტიჟის მიმართ, ვიდრე მისი ქმარი.

ამის შემდეგ ვესაუბრეთ სარდაფის ყარაულს. იგი გაწამებული აღმოჩნდა იმ სახლში და ახლოს მცხოვრები ბავშვებისაგან, რადგან ისინი ხშირად თამაშობდნენ სარდაფში და თავის ნებაზე იქცეოდნენ. შეუძლებელი იყო ამ კარების დაკეტილად დატოვება, რომელსაც ბავშვები იყენებდნენ, რამდენადაც ხალხი აქ ხშირად დადიოდა ველოსიპედით და დაკეტვა ხშირად ავიწყებოდათ. დარაჯი განსაკუთრებით შეწუხებული აღმოჩნდა პატარა ხულიგანისაგან, რომელსაც სანი ოლსონი ერქვა. ერთხელ მას ხანძარი გაუჩენია სარდაფში, სხვა დროს კი გაუფუჭებია ყველა ველოსიპედი, რომელიც დაბლა იდგა. სამი კვირის წინ სანი გადასულა აქედან, რამდენადაც მეზობლების მოთხოვნით ეს ოჯახი გაუსახლებიათ სხვაგან, რადგან მუდმივი უკმაყოფილება ჰქონიათ მეზობლებთან და ლაპარაკობდნენ უხამსი და ეულგარული სიტყვებით.

სანის საცხოვრებელი პირობების გასაცნობად მის ბინას ვეწვიეთ. ახალმა ბინადრებმა გვითხრეს, რომ ბინა ცუდად გამოიყურებოდა წინა მობინადრეების შემდეგ, როდესაც ისინი სასწრაფოდ გადასახლდნენ უცნობი მიმართულებით. ბინასთან დაკავშირებით საინტერესო ის იყო, რომ იგი ზუსტად S-ის ბინის მსგავსი აღმოჩნდა, რომ არ ვთქვით ზუსტი ასლი. იგივე იყო საბაზანო ოთახი და პირსაბანის საცობიც. ძველი აღარ იყო იმის. წარმოდგენა, თუ როგორ შემოირბენდა ცნობისმოყვარე პატარა ბიჭი ოლსონების ბინას. მას რომ აბაზანის საცობის აღწერა შეეძლო, აღარ იყო იმდენად უცნაური და მისი ნათქვამი, რომ კაცი იმავე სახლში ცხოვრობდა, სადაც სანი ოლსონი, ადვილად გასაგები გახდა, რადგან ბინებს შორის მსგავსება აშკარა იყო, ხოლო სახლის კიბეებს შორის მანძილი საკმაოდ დიდი და ბავშვს შეეძლო ჩაეთვალა, რომ ეს იგივე სახლი იყო.

პოლიციის თავგამოდებული შრომის შედეგად ოლსონების ოჯახი მოიძებნა ქალაქგარეთ, სადაც ისინი საზოგადოებისა და მეზობლების მოთხოვნით დაასახლეს. სანი წამოვიყვანეთ ძველ საცხოვრებელ ადგილზე და ვთხოვეთ ეჩვენებინა სარდაფი, სადაც ადრე თამაშობდა. გადმოვიდა თუ არა მანქანიდან, მან პირდაპირ იმ კარებს მიაშურა, რომელზეც ლარსმა მიუთითა თავის ჩვენებაში. ამ

სარდაფში, სადაც სანი ისე გრძნობდა თავს, როგორც შინ, მან გვაიმბო თავის ადრინდელი მეგობრების შესახებ. მან უმაღლვე გაიხსენა ვინ იყო ლარსი და საკმაოდ ზუსტად შეძლო მისი აღწერა. სანიმ თქვა, რომ ლარსს ბოლოს შეხვდა ეზოში, როდესაც ლარსს თან გაზეთები ჰქონდა. ნათქვამის გასამტკიცებლად დაამატა, რომ ლარსი მაშინვე წავიდა. კითხვაზე, მისცა თუ არა მაშინ ლარსს ფული, გარკვეული პასუხი არ გაუცია. იგი საერთოდ ამჟღავნებდა ისეთ ტენდენციას, რომ ძველად იტყოდა რაიმეს, თუ კითხვაში კრიტიკულობას შენიშნავდა. სანი ტოვებდა ისეთი ბავშვის შთაბეჭდილებას, რომელსაც ჩვევად ჰქონდა უნდობლობა, ეჭვიანობა, შიში უცხოების მიმართ და შეუთავსებლობა ოჯახის გარე საზოგადოებასთან.

იმპეე დღეს, მოგვიანებით სანის IQ შეფასდა 92 ქულით, ე.ი. საკვებით საკმარისი იმისათვის, რომ გაეგო თუ რის შესახებ ესაუბრებოდნენ მას.

ვიდრე სანის შინ წაიყვანდნენ, მისი ლექსიკონი შემოწმდა. ლექსიკონი საკმაოდ ღარიბი აღმოჩნდა, მაგრამ მას კარგად ესმოდა რამდენიმე ევლგარული გამოთქმის მნიშვნელობა. მან განაცხადა, რომ არ ესმოდა სიტყვა „doodle“-ს მნიშვნელობა, მაგრამ აღნიშნა მამაკაცის სასქესო ორგანოს რამდენიმე სახელი. მიწათმფლობელთა წარმომადგენელმა შეავსო ოლსონების ოჯახის სასაუბრო ჩვევების სურათი რამდენიმე მოთხრობით იმის შესახებ, თუ რა შემადარწუნებელი სიტყვებით უმასპინძლებოდა მეზობლებს სანის დედა. ადვილი სავარაუდოა, თუ საიდან გაჩნდა ლარსის ლექსიკონში სიტყვები, რომლებითაც მან ფანჯრების მწმენდავის მოქმედება აღწერა. ლარსმა რომ სიტყვა „doodle“ გამოიყენა თავის ვერსიაში არ ეწინააღმდეგება ამ ვარაუდს, რადგან ლარსი საკმაოდ გონიერი ბავშვი იყო იმისათვის, რომ ოჯახში აკრძალული სიტყვებით დედასთან არ ელაპარაკა.

საკითხი ფულის შესახებ კვლავ გაურკვეველი იყო. ლარსის დედის, მეპატრონეთა წარმომადგენლისა და ტყბილულულობის მაღაზიის გამყიდველი გოგონების ჩვენებით, სანის ხშირად ჰქონდა ფული. არავითარი აუცილებლობა არ არის ვირწმუნოთ ლარსის ჩვენება, რომ ფული მიიღო „ფანჯრების მწმენდავი კაცისგან“. ასევე კარგად შეეძლო ამ ფულის მიღება სანი ოლსონისაგან.

აუხსნელი დარჩა რამდენიმე პატარა დეტალი, რომელიც S - ის საწინააღმდეგო იყო. ასეთი იყო შეუკრავი ღილები. მაგრამ ამ

შემთხვევაში ეს არაფერს განსაკუთრებულს არ ნიშნავდა არაჩვეულებრივი არაფერია იმაში, რომ პატარა ბიჭებმა ღილების შეკვრა დაივიწყონ და ისე ირბინონ. ამასთან ეს არ ეწინააღმდეგება ლარსის საქციელს იმ შემთხვევის დროს, როდესაც მან ბრალი დასდო ფანჯრების მწმენდავს მას შემდეგ, რაც ბებიამ ჰკითხა ამის შესახებ.

ამ საქმის განხილვის დროს ვილაცამ განსაკუთრებულ გარემოებად მიიჩნია, რომ ბიჭმა სწორედ S-ის კარებზე დარეკა ზარი. ამ შემთხვევაში, ეს განსაკუთრებულობა მოჩვენებითია, რადგან ღლის იმ დროს, როდესაც ეს ამბავი მოხდა, შენობაში ბინების უმრავლესობა ცარიელი იყო, რაც განსხვავდებოდა S-ის ბინის კარებს სხვებისაგან, ის იყო, რომ ამ კარებს მიღმა იყო ვილაც, ვისაც შეეძლო კარის გაღება და პატარა ბიჭის სურვილის შესრულება.

ბავშვთა ფსიქიატრის მიერ ჩატარებული

გამოკითხვის ანალიზი

მიზანი, რომლის გამოც ასე დაწერილებით განვიხილეთ ეს შემთხვევა, არის ადრე აღნიშნული ორი მიდგომის შედარება. ლარსის შემთხვევის ანგარიში აჩვენებს, რომ სოციალური და ფსიქოლოგიური გარემოებების სრული ანალიზი იძლევა უფრო ფართო თვალსაზრისისა და მეტი საიმედოობის მქონე შედეგებს, ვიდრე ნებისმიერი მოწმის პიროვნების თავისებურებების ანალიზი. თუმცა მეთოდოლოგიური დისკუსია აქ არ მოითხოვს, მაგრამ ჩვენ მაინც მოგვყავს ლარსის ჩვენების სამედოობის გამოკვლევა, რომელიც ბავშვთა ფსიქიატრმა ჩატარა; გარკვეულწილად საინტერესოა მაგნიტოფონის ფირზე ჩაწერილი გამოკითხვის ახლოს გაცნობა, რადგან სწორედ ამ გამოკითხვის დროს გაიძვრა ლარსმა ბრალდება ფანჯრების მწმენდავის წინააღმდეგ. გამოკითხვის ტექნიკის ხარვეზები, რომლებიც ანალიზში წარმოჩნდება, არ არის დაკავშირებული გამოკვლევის მეთოდთან, რომელსაც შემსრულებელი იყენებს. ეს უფრო განპირობებულია გამოცდილების ნაკლებობითა და შვედეთში ფსიქიატრთა მომზადების დროს ასეთი პრობლემების მიმართ უწყურადღებობით.

S-ის დანაშაულის დამადასტურებელი ჩვენების ბოლო ნაწილის ანალიზი მოიცავს ორ განსხვავებულ მომენტს. დასაწყისისათვის

შევისწავლეთ ლარსის რეაქციები ისეთ კითხვებზე, როგორსაც იგი პასუხობდა „შთაგონებადობის გამოკვლევის“ დროს, რომელიც ადრე იყო მოყვანილი ამ გამოკვლევით, რომელიც შთაგონებადობის ექსპერტმა ჩაატარა, აღმოჩნდა, რომ ლარსს ახასიათებს დაეთანხმოს ისეთ ჩვენებას, რომელიც მის დაკვირვებას არ ემყარება. ასე მას არარსებული ნივთების აღწერაც კი შეეძლო ხმითა და ქესტებით. მაგალითად, ექსპერტმა ჰკითხა ლარსს, ზომ არ ზედავდა მაგიდაზე პატარა მაკრატელს. ლარსმა უპასუხა, რომ ზედავდა, თუმცა არანაირი მაკრატელი არ იყო იმ ნივთებს შორის, მას რომ აჩვენეს. როდესაც ჰკითხეს, თუ რა ზომის იყო მაკრატელი, მან ხელებით აჩვენა მიახლოებითი ზომა. მაშინ ექსპერტმა ჰკითხა, ზომ არ იყო მაკრატელი უფრო დიდი და ხელებითვე მიაჩვენა ეს ზომა. მონდომებულმა პატარა ბიჭმა თვითონაც იგივე ზომა აჩვენა ხელებით და დაეთანხმა „დიახ, მასეთი“.

მაგნიტოფირზე ჩაწერილი ტექსტის ანალიზი აჩვენებს, რომ ფსიქიატრი ძირითადად ისეთი ფორმით სვამს კითხვებს, რომ ბიჭს შეუძლია პასუხად თქვას მხოლოდ „დიახ“ ან „არა“. იმის ნაცვლად, რომ გაერკვია თუ რა მოხდა სინამდვილეში, გამოძიებადმა მოახერხა ბიჭისათვის გაემეორებინა ბრალდება. გამოკითხვის შედეგი იყო ის, რომ დედის ნათქვამი ბავშვის პირით ითქვა. ბრალდება ითქვა მხოლოდ მაშინ, როდესაც გამოძიებადმა გამოიყენა ჯილდოცა და სასჯელიც.

ექიმი: „მაგრამ კარგი იქნებოდა, რომ ახლავე გეთქვა, რა მოხდა იმ კაცთან. მერე წახვიდოდი სახლში დედასთან ერთად და თან აეროპლანს წაიღებდი. ჩვენ აღარ შეეცვლებოდით“.

ლარსი: „ვისია ეს სათამაშოები?“

ექიმი: „სათამაშოები ჩემია და მე შეგპირდი შენ, რომ აეროპლანს თან გაგატან. მაგრამ შენ უნდა მითხრა სწორედ, რა მოხდა კაცთან, ან იქნებ სხვა სათამაშო გსურს? თუმცა არა, შენ აეროპლანი მოგწონს, არა?“

ამ დიალოგის შემდეგ ლარსმა გამოძიებადის ყურადღება სხვა საგნებზე გადაიტანა და დიდი ხნის განმავლობაში საუბარი პერიფერიულ ამბებს ეხებოდა. ბოლოს, ბიჭმა დედასთან წასვლა მოინდომა.

ექიმი: „მაგრამ ჯერ რაღაც უნდა მითხრა კაცის შესახებ. მერე წახვალ დედასთან ერთად სახლში“.

არც ეს ცდა დამთავრდა უკეთესად. შესვენების შემდეგ რომლის დროსაც ბიჭი დედას ესაუბრებოდა, გამოკითხვა განახლდა და ამჯერად ექიმმა შეცვალა სიტუაცია. იგი თავაზობდა ლარსს, მოეყოლა მისთვის რაც ადრე დედამისს უამბო.

ექიმი: „ახლა მითხარი, რა უამბე დედას, როცა შეხვდი? შეგიძლია მეც მიაგზო ის?“

თუ ვივარაუდებთ, რომ ბიჭმა ტყუილი თქვა წინა დღეს და ახლა ემინოდა კვლავ ტყუილის თქმის, გამოძიების მოთხოვნა წაქეზებას ჰგავდა; ბავშვის თვალსაზრისით ტყუილის თქმა არ უნდა ყოფილიყო თუ ის ექიმს უამბობდა იგივეს, რაც წინა დღეს დედას უამბო. ოთხი ასეთი მოთხოვნის შემდეგ, ექიმის დახმარებით ლარსმა დაიწყო დანაშაულის ისტორიის მოყოლა.

გასაოცარი იყო, თუ როგორ ახერხებდა ლარსი უფროსი ადამიანის მართვას ამ სიტუაციაში. როდესაც კითხვაზე „იყავი იმ კაცთან ერთად რომელიმე ოთახში?“ ლარსმა უპასუხა „დიახ, მე ვიყავი მათ სააბაზანოში“, გამოძიების უფრო ყურადღებიანი გახდა და მოერიდა პასუხების კარნახს ბავშვისათვის. როდესაც ამჯერად ლარსი მინიშვნების გარეშე დარჩა, თუ როგორი პასუხები სურდა „ექიმ კაცს“, მან ძველებურ ხერხს მიმართა.

ექიმი: „რაიმე გაგიკეთა იქ კაცმა, ან შენ თუ გაუკეთე რაიმე იმ კაცს, და საერთოდ რა მოხდა სააბაზანოში?“

ლარსი: „გამოიცანი!“

უდავოა, რომ ასეთი მინიშვნების შემდეგ გამოძიებას სწორად გამოიცნო, თუ რა უთხრა ლარსმა დედას წინა დღეს ამრიგად, ამ გამოკითხვის მთავარი შედეგი იყო ბავშვის დედის მიერ ექიმისათვის ადრე ნაამბობის რეპროდუქცია.

ტექსტის ანალიზი აჩვენებს, რომ გამოძიების დასკვნები შორსაა იმისაგან, რასაც ბიჭის პასუხები ხსნის. ამის მიზეზი რა თქმა უნდა ექიმის გამოუცდელობაა. გამოცდილი და მოხერხებული გამოძიების ალბათ არასოდეს იქნებოდა ასე თავდაჯერებული და ალბათ გამოკვლევის გასაგრძელებლად სხვა გზებს მოძებნიდა; და მაინც, პრობლემების რეალური გადაჭრა ვერ მოხერხდებოდა, ვიდრე გამოკვლევა არ გაფართოვდებოდა სოციო-ფსიქოლოგიური ანალიზით, რომელმაც ახსნა მოუძებნა ლარსის სპეციფიკურ ქცევას.

სუბიექტური სიმართლის საზღვრები

ადამიანების შეხედულება მეცნიერებაზე ხშირად ცილდება მის რეალურ შესაძლებლობებს. ერთი ასეთი შეხედულების თანახმად ფსიქოლოგია, კიბია ან რომელიმე სხვა მეცნიერება ადრე თუ გვიან აღმოაჩენს ისეთ საშუალებას, რომელიც აიძულებს ადამიანს მხოლოდ სიმართლე თქვას მართლაც, ურიგო არ იქნებოდა ჩვენს მოსამართლეებს რომ ასეთი საშუალება ჰქონოდათ, მაგრამ სიმართლის წყალს, ტყუილის დეტექტორებს და მსგავს საშუალებებს სერიოზული გარემოებები უშლის ხელს, რათა ისეთი მნიშვნელობის იყვნენ, ოპტიმისტი ენთუზიასტები რომ სახავენ. თუ ადამიანი „სიმართლეს ლაპარაკობს“, ეს არ ნიშნავს რომ იგი მოვლენებს აუცილებლად „ობიექტურად“ აღწერს. „სიმართლის“ ცნებას ჩვენ ვუკავშირებთ ისეთ ნათქვამს, რომლის სინამდვილეს სუბიექტურად განვიცდით. იმის საიმედოობა, რასაც „სიმართლით“ ავლნიშნავთ, არ ცილდება ჩვენივე დაკვირვების უნარისა და მეხსიერების სიზუსტის საზღვრებს.

როდესაც ერთსა და იმავე მოვლენას ორი მოწმე ურთიერთ-შეუთავსებელი ვერსიებით აღწერს, ეს აუცილებლად არ ნიშნავს, რომ ერთი მათგანი ტყუილს ამბობს. ხშირად ორივე აღწერა სუბიექტური სიმართლეა. ამ შემთხვევაში ძირითადი პრობლემა ის კი არ არის თუ ვინ ლაპარაკობს სიმართლეს, არამედ ის თუ რომელი ჩვენება აღწერს რეალურ მოვლენებს. ამ პრობლემის გადაჭრის ერთი გზაა შევისწავლოთ დამოკიდებულება მოწმის ჩვენებებსა და იმ მოვლენების რეალურ განვითარებას შორის, რომელთაც ეს ჩვენებები ასახავენ (ჩვენების რეალობის ანალიზი). ასეთი შესწავლა ზდება იმავე გზით, რასაც ადრე ჰიპოთეზის ალბათობის შემოწმება ვუწოდოთ.

ჩვენების რეალობის ანალიზის ყველაზე მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტული საშუალებებია რეალობის კრიტერიუმები, რომელთაც ამ თავში დავახასიათებთ.

მეცნიერებაში კრიტერიუმი განსაზღვრულია როგორც ფენომენის სპეციფიკური პირობა, რომელიც აკუთვნებს მას იმ ფენომენების კატეგორიას, რომლისთვისაც არის ჩამოყალიბებული ეს კრიტერიუმი. ამდენად, რეალობის კრიტერიუმი არის პირობა, რომლითაც შეიძლება გამოკვლეული ჩვენება კლასიფიცირდეს როგორც რეალობის მაჩვენებელი,

ე.ი. ჩვენება, რომელიც შეესაბამება რეალურ მოვლენებს ან აქტუალურ დაკვირვებებს.

რეალობის კრიტერიუმების ჩამოყალიბებისათვის ძირითადი პრინციპი ის არის, რომ ჩვენ ვაყალიბებთ მათ იმ ცოდნის საფუძველზე, რომელიც საზოგადოდ გაგვაჩნია ადამიანის ორგანიზმის რეაქტიუბის შესახებ. როდესაც მათ შეეადარებთ საკვლევი ჩვენებების რეალურ ფორმასა თუ შინაარსს, შეგვეძლება: ა) მთლიანი ჩვენებისაგან გამოვყოთ აბსურდული და შეუსაბამო ნაწილი ბ) გარკვეულ შემთხვევებში შეიძლება ვაჩვენოთ, რომ ჩვენება მთლიანობაში არასაიმედოა გ) სხვა შემთხვევებში შეიძლება აღმოვაჩინოთ, რომ გარკვეული ჩვენება უფრო უახლოვდება რეალობას ვიდრე სხვები. თუ როგორ არის ეს შესაძლებელი წარმოვაჩინოთ სხვადასხვა მაგალითებით. ვიდრე ამას გაგვკეთებდეთ, შევეხებით უფრო ზოგადი მნიშვნელობის საკითხს.

რეალური დაკვირვების აღწერის მახასიათებლები

საკითხი იმის შესახებ, აქვს თუ არა „მართალ“ ჩვენებებს რაიმე მახასიათებლები, რომლებითაც იგი განსხვავდება შეთხზული მოვლენების ან ნამდვილი მოვლენების დამახინჯებული აწერისაგან, ხშირად ისმის მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიურ გამოკვლევებთან დაკავშირებით. პასუხი ამ კითხვაზე სრულიად დადებითია. მაგრამ, ეს მახასიათებლები იშვიათადაა იმდენად არაორაზროვანი, რომ რეალობის კრიტერიუმებად გამოდგენ.

მოწმეთა ჩვენებები, რომლებიც რეალურ დაკვირვებებს ასახავენ, გამოგონილი ჩვენებებისაგან განსხვავდებიან დეტალების მეტი სიმდიდრით. გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს იმ სპეციფიკური დეტალების ხასიათს, რომლებიც ჩართულია რეალური დაკვირვების ამსახველ ჩვენებაში. მაგალითად, როდესაც ჩვენ ვცდილობთ აღწეროთ რაიმე აქტუალურად განცდილი, ჩვენ ავტომატურად ჩავრთავთ აღწერაში რიგ დეტალებს, რომელთაც შემთხვევის ძირითად შინაარსთან არა აქვთ კავშირი. ეს დეტალები, რომელიც შეიძლებოდა არ გაგვხსენებოდა და ამით არაფერი შეიცვლებოდა, საერთოდ გამოხატავს დამკვირვებლის ემოციურ განცდებს შემთხვევის დროს მოწმის მონათხრობში სუბიექტური ელემენტები ხშირად სპონტანურად ვლინდება.

შეთხზულ ჩვენებას ყოველთვის აკლია სუბიექტურობის ხასიათი. ასეთი ჩვენების დეტალები ყოველთვის მიზანმიმართულია, რადგან მოგონილი აღწერის მიზანია შექმნას რაიმე ისეთის დამაჯერებელი სურათი, რაც არასოდეს მომხდარა. მოგონილი ჩვენება უფრო თანმიმდევრულია, ვიდრე რეალობის აღწერა. ამავე დროს იგი გაცილებით ღარიბია იმ სუბიექტური დეტალებით, რომელთაც სპონტანური მოწმე ვერ იშორებს, რადგან ვერ არჩევს საკუთარ სუბიექტურ განცდას მოვლენების რეალური მსვლელობისაგან.

რა თქმა უნდა, არსებობს მოწმეთა ჩვენებები, სადაც რეალური დაკვირვებები აღწერილია სუბიექტური დეტალების გარეშე, ასევე ყალბი ჩვენებები, რომელიც ნამდვილობის ხასიათს ატარებენ. რეალობის აღწერის მახასიათებლები ვერ გამოიყენება როგორც რეალობის კრიტერიუმები ჩვენების რეალობის ანალიზის დროს, ვიდრე არ მოიძებნება უფრო სპეციფიკური კრიტერიუმები. სიტუაცია, სადაც ეს შესაძლებელია, შეიძლება ვნახოთ „ოლანდის ხანძრის საქმეში“.

რეალობის კრიტერიუმი

„ოლანდის ხანძრის საქმიდან“

ალბიურ სექციაში ხანძრის მეორე დღეს, ჩვენება მისცა ცრლ - ქმარმა. ისინი გზის ახლოს ცხოვრობდნენ, ფიცრულ სახლში. ქმარმა ნანახი აღწერა შემდეგი სახით: ის და მისი ცოლი სახლში დაბრუნდნენ თერთმეტ საათამდე და ჩვეულებისამებრ ემზადებოდნენ დასაძინებლად. მისი ცოლი მალლა ავიდა, საძინებელ ოთახში, თვითონ კი რამდენიმე წუთით დაბლა დარჩა. მას გარე კარები უნდა დაეკეტა, ვიდრე ცოლს მიბაძვდა. ამ დროს მან გარეთ გაიხედა და მისი ყურადღება მიიქცია პატარა კაშკაშა სინათლემ P-ს ფიცრულიდან. ამავე დროს მოესმა მანქანის ადგილიდან დაძვრის ხმა. რამდენადაც სინათლე თანდათანობით იზრდებოდა ზომაში, მან იეჭვიანა, რომ P-ს სახლში ხანძარი იყო და დაუძახა თავის ცოლს ორჯერ თუ სამჯერ სახელი დაიძახა, შემდეგ კი დაამატა: „დაბლა ჩამოდი!“.

ცოლმა თავის მხრივ შემდეგი აღწერა: იგი და მისი ქმარი დაბრუნდნენ სახლში დაახლოებით საღამოს თერთმეტზე. თვითონ დასაძინებლად წავიდა, ქმარი კი დარჩა. ვიდრე მოემზადებოდა,

მანქანის ხმა მოესმა სადღაც გზის მხრიდან. მაშინვე გაიგონა ქმრის ხმაც, რომელიც მას ეძახდა სახელით და ბოლოს დახილი: „დაბლა ჩამოდი!“ ამ დროს იგი მოულოდნელმა შიშმა შეიპყრო. მან ქმარის ხმა მანქანის ხმას დაუკავშირა და წარმოიდგინა, რომ რაიმე შეემთხვა მათ ვაეს. ბიჭი სახლიდან სამი მილის დაშორებით უნდა ყოფილიყო ცეკვებზე და რადგან საკუთარი მანქანა არ ჰყავდა, მან „ჩაიღო თავში“, რომ მანქანამ მისი ვაჟი მოიყვანა.

ცოლის ნათქვამი მოიცავს კარგ მაგალითებს იმ ტიპის დეტალების საილუსტრაციოდ, რომელთაც ჩვენ ვამატებთ ნანახის აღწერას სუბიექტური ინტერპრეტაციის სახით. ამ შემთხვევაში ქალის განცდას განაპირობებს მოვლენები, რომელთა შესახებ იგი გათვითცნობიერებული არ არის, რამდენადაც დახილი, რომელიც მან გაიგონა, გამოწვეული იყო იმ ფაქტით, რომ მისმა ქმარმა P-ს სახლში ხანძარი შენიშნა. ამდენად, ცოლის ჩვენება ერთიანეთს აკავშირებს ორ მნიშვნელოვან შემთხვევას: თანდათანობით მზარდ სინათლეს ერთის მხრივ და მანქანის ხმას მეორეს მხრივ. მხოლოდ იმ დაშვებით, რომ ეს ორივე მოვლენა ერთდროულად მოხდა, ჩვენთვის გასაგები ხდება ქალის შიში მისი ბავშვის გამო.

რეალობის კრიტერიუმს, რომელიც ამ შემთხვევაში გამოვიყენეთ, ჩვენ ეუწოდებთ ორმხრივი ემოციის კრიტერიუმს. ამ კრიტერიუმის ზოადი განსაზღვრება შემდეგია: როდესაც ემოცია, რომელიც ჩვენებაშია აღწერილი, შეუძლებელია აიხსნას დაკვირვების შინაარსით, მოწმის პიროვნული სიტუაციის გათვალისწინების გარეშე, იზრდება ალბათობა იმისა, რომ ჩვენება რეალურ მოვლენებს ასახავს ამასთან, აუცილებელი პირობაა ის, რომ ემოცია გამოწვეული იყოს ორი ურთიერთდამოკიდებული სტიმულის კომბინაციით.

რა თქმა უნდა, ორმხრივი ემოციის კრიტერიუმი საკმაოდ რთულია და მისი გამოყენება მოითხოვს მასალის დაწვრილებით ანალიზს განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა მოთხოვნა, რომ ემოციის გამოწვევი სტიმულაციის წყაროები აუცილებლად რეალობის სხვადასხვა ურთიერთდამოკიდებელ ნაწილებს ეკუთვნოდნენ. შემთხვევები, სადაც ეს რთული პირობა იქნება დაცული, შესაძლოა საკმაოდ იშვიათად შეგვხვდეს. ამავე დროს, ორმხრივი ემოციის კრიტერიუმის მოთხოვნები ფაქტიურად სრულდება უმრავლეს შემთხვევაში, ადამიანთა დაკვირვებებს თითქმის ყოველთვის თან ახლავს ემოციური ხასიათის პიროვნული განცდები.

კომპეტენტურობის კრიტერიუმი და ჰომოგენურობის კრიტერიუმი

რეალობის კრიტერიუმების უმრავლესობა ნაკლებად რთულია, ვიდრე ორმხრივი ემოციის კრიტერიუმი. მარტივი კრიტერიუმების მაგალითად შეიძლება მივიჩნიოთ კომპეტენტურობის კრიტერიუმი. იგი ემყარება იმ დაკვირვებას, რომ მოწმეებს ზოგჯერ შეუძლიათ აღწერონ ისეთი მოვლენები, რომელიც ნამდვილად არ განუცდიათ ადრე ან არ არიან კომპეტენტურები იმისათვის, რომ ასეთი მოვლენების შეთხზვა შეძლონ. ჩვეულებრივი ახსნა ასეთ შემთხვევებში ის არის, რომ მოწმემ ნამდვილად დაინახა ის, რისი აღწერაც შეძლო.

კომპეტენტურობის კრიტერიუმის ზოგადი განმარტება ასეთია: თუ მოწმე არ არის კომპეტენტური იმისათვის, რომ გამოიგონოს ის, რასაც ამბობს, იზრდება ალბათობა იმისა, რომ იგი სინამდვილეს აღწერს.

კომპეტენტურობის კრიტერიუმი ხშირად გამოიყენება იმ შემთხვევებში, როდესაც ბავშვები სექსუალურ საკითხებზე იძლევიან ჩვენებას. მაგალითად, განვიხილოთ რვა წლის გოგონას ჩვენება.

გამომკითხავი: „შეგიძლია, ცოტა კიდევ მიაბო თუ რა მოხდა საქაბეში?“

გოგონა: „ღიახ, ბიორნი და მე გარეთ ვიყავით და ვთამაშობდით. მაშინ მისმა დედამ ფანჯრიდან დაუბახა და უთხრა ამოდი და ჭამეო. ბიორნი შევიდა და ჭამა, და მე ვუთხარი „ნახვამდის“, „ნახვამდის!“ მე ვუთხარი და სახლში წამოვედი. „მოდი აქ“, მითხრა R-მა მაშინ. მე გაჟერდი იქ მისი ქურთუკის ქვეშ, გაზეთთან. როცა შიგნით შევედი მან გაზეთი ამოიღო. „დაიკავე ცოტა ხნით!“ მითხრა მან. მაშინ ქურთუკი გაიხდა. „დაიკავე ეს!“ მითხრა. ასე გავაკეთე და მან აიღო ჩემი ხელი და ასე აკეთებდა წინ და უკან ვიდრე ეს ხდებოდა. მერე ეს საცეცხლეში დაწვა“.

კომპეტენტურობის კრიტერიუმის გარდა, აღწერილი ჩვენებისათვის შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ კიდევ რამდენიმე კრიტერიუმი. დეტალი გაზეთის შესახებ ასრულებს უნიკალურობის კრიტერიუმის მოთხოვნას, რომელიც შემდეგში მდგომარეობს: თუ ჩვენება მოიცავს დეტალებს, რომელთაც უნიკალური ხასიათი აქვთ, იზრდება შესაძლებლობა იმისა, რომ ჩვენება მივიჩნიოთ სინამდვილის აღწერად.

ეს კრიტიკუმი წარმოადგენს კომპეტენტურობის კრიტიკუმი სპეციფიკურ ვარიანტს. ეს უკანასკნელი შესრულებულად ითვლება მოწმის პიროვნების კომპეტენტიასთან კავშირში, მაშინ როდესაც უნიკალურობის კრიტიკუმი გამოყენება შეიძლება ინდივიდუალური კომპეტენტის გათვალისწინების გარეშე; უნიკალური დეტალების შეთხზვის უნარი არ იცვლება განათლების, სიმწიფის თუ ასაკის მიხედვით.

გოგონას ჩვენებაში კიდევ ერთი საინტერესო ნაწილის აღმოჩენა შეიძლება. ეს არის მისი ფრაზა „მერე ეს საცეცხლეში დაწვა“. ეს სიტყვები მიუთითებს დანაშაულის აღგის, ე.ი. საქებას, რომელიც გოგონამ საუბრის დასაწყისში აღნიშნა.

ამავე დროს ეს არის მოვლენათა მიმდინარეობის ლოგიკური ნაწილი. ამით ჩვენების ფორმალური სტრუქტურა უფრო მეტად ჰომოგენური ხდება. მისი ცალკეული ნაწილები განამტკიცებენ ერთმანეთს, ან რაც იგივეა, „განსაზღვრავენ“ ერთსა და იმავე ნაწილს. ამდენად, რეალობის მომდევნო კრიტიკუმი, რომელსაც შეიძლება ეწოდოთ ჰომოგენურობის კრიტიკუმი, მდგომარეობს შემდეგში: თუ ჩვენების დამოუკიდებელი ნაწილები განსაზღვრავენ ერთსა და იმავე მოვლენას, მაშინ იზრდება ალბათობა, რომ ჩვენება აღწერს სინამდვილეში მომხდარს.

დამატებითი ფორმალური კრიტიკუმი

კომპეტენტურობის კრიტიკუმი სპეციალური ვარიანტი შეიძლება ჩამოყალიბდეს იმ შემთხვევისათვის, როდესაც მოწმე აღწერს ისეთ დაკვირვებას, რომლის მნიშვნელობაც არ ესმის, მაგრამ რომელიც შემდეგ გასაგები ხდება სხვა ინფორმაციის დახმარებით. ამის მაგალითია მოწმე P-ს დაკვირვება 1957 წლის 9 თებერვალს, დაახლოებით 10 სთ. 40 წთ.-ზე, ოლანდის აღმოსავლეთის გზაზე მდებარე საცეკვაო კლუბის კიბეზე. P-მ დროისათვის გამგზავრებას აპირებდა და გზას გაჟერებდა, სადაც მანქანები მწკრივად იყო დაყენებული, მაშინ მან დაინახა „დიდი, ლამაზი მანქანა“, რომელიც ჩრდილოეთის მხრიდან მოდიოდა დიდი სიჩქარით. როდესაც მანქანა საცეკვაო კლუბს მოუახლოვდა, მარცხნივ შეუხვია, თითქოს მძღოლს იქ მდგომი მანქანების უკან სურდა თავისი მანქანის დაყენება როგორც კი P-მ გაიფიქრა, რომ მანქანა გაჩერდებოდა, მან

მარჯვნივ მოუხვია, სრული სიჩქარით დაიძრა სამხრეთით და გაუჩინარდა¹. ეს ჩვენება პროკურორმა გამოიყენა GJ-ს მანქანის მარშრუტის დასადგენად. თუ მანქანა, რომელიც P-მ შენიშნა, ნამდვილად GJ-ს ეკუთვნოდა, მაშინ იგი უნდა წასულიყო სამი კილომეტრით სამხრეთით მისი სოფლიდან, ხანძარის დაწყებამდე, დაახლოებით ოცი წუთით ადრე. რამდენადაც აღწერის დროს P შემოიფარგლა მხოლოდ მანქანის გამოჩენით, მისი ჩვენების მიხედვით ძნელად თუ შეიძლებოდა მანქანის იდენტიფიკაცია. მაგრამ მისი ჩვენება აღწერდა თუ როგორ ჩაუარა მანქანამ საცეკვაო კლუბს. როდესაც ამ დაკვირვებებს პოლიციას აღუწერდა, იგი კვლავ ვერ ერკვეოდა მის მიერ ნანახი მანევრების მნიშვნელობაში.

9 თებერვალს GJ-ს ქცევათა შესახებ უხვმა ჩვენებებმა მოგვცა მისი მარშრუტის მოტივების შედარებით ნათელი სურათი. რამდენიმე თვის მანძილზე მას საიდუმლო კავშირი ჰქონდა თანასოფელ გოგონასთან. 9 თებერვალს იგი შეხვდა ამ გოგონას შუადღემდე და შესთავაზა შეხვედროდნენ ერთმანეთს ქალაქში, იმავე საღამოს, მაგრამ ამჯერად გოგონამ უარყო მისი წინადადება, რადგან მას გადაწყვეტილი ჰქონდა საქმროსთან ერთად საცეკვაო კლუბში წასულიყო, აღმოსავლეთის გზაზე. უფრო ადრე, იმავე საღამოს, GJ ბავშვებთან იყო სახლში, ვიდრე მისი მეუღლე და სიდედრი ფილმის სანახავად იყვნენ წასულნი. მასთან რამოდენიმე მეგობარი იყო მისული. როდესაც მოსაღამოვდა, მან ერთ-ერთ მეგობარს მოტოციკლი სთხოვა, რათა გოგონასთან წასულიყო. სხვა მეგობარს უფრო საფუძვლიანად გაენდო და ბევრი ელაპარაკა გოგონას შესახებ, რომელსაც მისი გონება დაეპყრო. როდესაც მისი მეუღლე და სიდედრი შინ ბრუნდებოდნენ, იგი მათ უკვე გზაში შეხვდა. ხანმოკლე საუბრის შემდეგ მან მანქანა წაიყვანა, მისივე თქმით, საცეკვაო კლუბისაკენ. პროკურორის თვალსაზრისითაც იგი სამხრეთის მიმართულებით წავიდა. იგი მრავალჯერ შენიშნეს აღმოსავლეთის გზატკეცილით მიმავალი და უფრო მეტჯერ დასავლეთის გზატკეცილით უკან მიმავალი. მისი მგზავრობის მოტივად დიდი ალბათობით შეიძლება აღბიურ სექციაში გოგონას ნახვის სურვილი მივიჩნიოთ.

---

¹ აღნიშნული დროისათვის შევლეთში კვლავ მარცხენა მხარეს მოძრაობის წესს იცავენ

თუ დაეუშვებთ, რომ მისი წასვლის მთავარი მიზეზი ეს იყო, ადვილად წარმოვიდგენთ GJ-ს მოგზაურობას იმ დროიდან, როდესაც სოფლიდან გამოსვლისას ჩრდილოეთით გადაუხვია და აღმოსავლეთის გზატკეცილით გაემართა საცეკვაო კლუბისაკენ. სავარაუდოა, რომ მოგზაურობა საკმაოდ სწრაფად წარიმართა. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ტანთ ეცვა ლურჯი სამუშაო ხალათი და რეზინის ფეხსაცმელი, საცეკვაო კლუბთან მიახლოებისას, სადაც შესატყვისად ჩაცმული ხალხი იქნებოდა თავმოყრილი, მას უნდა შეემცირებინა სიჩქარე მან წარმოიდგინა გოგონა და ადგილი. ამ ადგილისაკენ მას იზიდავდა გოგონას ნახვის სურვილი და აბრკოლებდა ხალხი, რომელიც იქ იყო და არაფერი იცოდა მათი ურთიერთობის შესახებ. ასეთ სიტუაციაში ყოველთვის გონივრულად ვერავენ მოიქცევა. ამ დროს ადამიანი ემოჩილება ნახვის ძლიერ სურვილს, მოუხედავად მოახლოებული უიმედო ფინალური სცენისა. როდესაც მარჯვნივ კლუბი გამოჩნდა, შეამცირა სიჩქარე, მანქანა გზის გვერდით გადაიყვანა და ამ დროს, როდესაც იგი მიუხალოვდა მას იმდენად, რამდენადაც გარემოება აძლევდა საშუალებას, სიტუაციის ახსურდულობა ერთბაშად აშკარა ხდება, იგი ფხიზლდება, გადის გზაზე და შორდება იმ ადგილს.

მგზავრობის დროს GJ-ის ემოციური მდგომარეობის ეს აღწერა არის იმის ჰიპოთეტური მოდელი, თუ როგორ შეიძლება მოიქცეს ადამიანი მის სიტუაციაში. ანალიზის თვალსაზრისით იგი არ საჭიროებს დეტალურ შემოწმებას ამასთან, იგი მიზანშეწონილად შეიძლება ჩაითვალოს როგორც ფსიქოლოგიური, ასევე ფაქტობრივი თვალსაზრისითაც, რადგან ასახავს GJ-ს გარემოებებს, როდესაც იგი მოძრაობას იწყებს 10 სთ. 30 წთ.-ზე. რამდენადაც P-ს ჩვენება აღწერს მხოლოდ მოძრაობის გარეგან მხარეს, ჩვენ შეგვიძლია ვიმსჯელოთ ორი ურთიერთდამოუკიდებელი ჰიპოთეზის შესახებ: (1) რადგან P-ს მიერ აღწერილი მანქანის გამოჩენა ემთხვევა GJ-ს მანქანის გამოჩენას და P-ს დაკვირვება ავსებს სხვა ჩვენებებს შორის პაუზას, დასაშვებია, რომ მანქანა, რომელიც მან დაინახა GJ-ს ეკუთვნის (2) თუ GJ-მ იმოგზაურა სამხრეთით, კლუბის მიმართულებით, იგი უნდა ყოფილიყო ისეთ ემოციურ მდგომარეობაში, რომელიც ახსნიდა მისი მანქანის მოძრაობას.

რეალობის კრიტერიუმში ამ შემხვევაში შესრულებულად შეიძლება ჩაითვალოს, რამდენადაც P-ს ჩვენება არა მხოლოდ

საფუძველს უქმნის პირველ ჰიპოთეზას ამავე დროს იგი აღწერს მოქმედებას, რომლის მნიშვნელობა P-ს თვითონ არ ესმის, მაგრამ რომელიც შეესაბამება მეორე ჰიპოთეზის ვარაუდს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ანალიზის შედეგი ორმხრივი ემოციის კრიტერიუმის მაგალითისაგან განსხვავებით არ გამოირიცხავს სხვა შესაძლო ჰიპოთეზებს მაგალითად, წარმოუდგენელი არ იქნებოდა, რომ იმ საღამოს სხვა ახალგაზრდებს ეტარებინათ მანქანები აღმოსავლეთის გზატკეცილზე და რომ რამდენიმე მათგანს განეზრახა იმ საცეკვაო კლუბში შესვლა. რაღა თქმა უნდა ერთ მათგანს შეეძლო განზრახვის შეცვლა ბოლო მომენტში; შესაბამისად, ანალიზის ერთადერთი შედეგი ამ შემთხვევაში ის არის, რომ გარკვეულად იზრდება პირველი ჰიპოთეზის მიღების ალბათობა.

მიმდევრობის კრიტერიუმი

კრიტერიუმები, რომელიც უკვე ავლწერეთ, გამოიყენება ინდივიდუალური ჩვენებების შესასწავლად. საინტერესო უნდა იყოს რეალობის კრიტერიუმის შემუშავება რამდენიმე, დროში მიმდევარი ჩვენების შესახებ, რომლებითაც ერთი და იგივე პირი ერთსა და იმავე მოვლენას აღწერს. ჩვენებათა მიმდევრობა აღმოცენდება მაშინ, როდესაც ადამიანს რამდენჯერმე გაშეორებით გამოკითხავენ რაიმე საქმის გამო. კარგად არის ცნობილი, რომ ხშირად საკმაო შეუსაბამობა არსებობს მოწმის მიერ სხვადასხვა დროს მიცემულ ჩვენებებს შორის და ეს შეუსაბამობა სასამართლო პროცესის დროს ხშირად იწვევს დავას მოწმეთა ჩვენებების სანდოობის შესახებ. როდესაც საქმე ეჭვმიტანილ ადამიანს ეხება, ეს დავა მეტად თუნაკლებად გამართლებულია, რადგან ცვლილებებს ეჭვმიტანილის ჩვენებებში შესაძლოა იწვევდეს თავის გამართლებების სურვილი. როდესაც ჩვეულებრივი მოწმე იძლევა ცვალებად ჩვენებებს სხვადასხვა გამოკითხვის დროს, ეს კიდევ არ ადასტურებს მის ნაკლებსაიმედოობას სტაბილურ ჩვენებასთან შედარებით.

უნდა აღინიშნოს, რომ სხვადასხვა გამოკითხვის დროს მოწმის ჩვენების გარკვეული ცვალებადობა კანონზომიერი პროცესია. ამას განაპირობებს მოწმის მეხსიერების შინაარსის განუწყვეტელი ცვალებადობა გამოკითხვიდან გამოკითხვამდე. ასეთ შემთხვევაში მოთხოვნა, რომ ჩვენება სტაბილური იყოს, არარეალურია.

ეს მოსაზრებები შეიძლება მივიჩნიოთ „უცვლელი ინფორმაციის“ კანცეფციის ახლებურ შეფასებად, რამდენადაც ამჯერად ჩვენ საკმაოდ სკეპტიკურად ვეპყრობით ისეთ მოწმეებს, რომელთა ჩვენებები გამოკითხვიდან გამოკითხვამდე უცვლელი რჩება. ეს ისევე არაგონივრულია, როგორც დაშვება, რომ ცვლილება ბრალდებულის ჩვენებაში ნიშნავს მის დამნაშავეობას.

როდესაც მიმდევრობის კრიტერიუმს ვაყალიბებთ, უნდა მოვერიდოთ როგორც ტრადიციულ გამარტივებას, ასევე მის საპირისპირო არაადეკვატურ შეხედულებას: როდესაც რიგ ჩვენებებში ცვლილებები შეესაბამება მეხსიერებისათვის დამახასიათებელ ცვლილებებს, იზრდება ალბათობა იმისა, რომ მოწმის ჩვენება მივიჩნიოთ რეალურად მომხდარის აღწერის ცდად.

რეალობის სხვა კრიტერიუმების მსგავსად ეს კრიტერიუმიც კონვერტირებადია. ამ ფორმით იგი ხდება კრიტერიუმი ისეთი ჩვენებათა რიგისათვის, რომელნიც რეალობას არ ასახავენ.

მიმდევრობის კრიტერიუმის დემონსტრირება მოითხოვს შემთხვევის შედარებით ფართო აღწერას. მოგვყავს მაგალითი ცრუმოწმების საქმიდან, რომელიც საკმაოდ გახმაურებული იყო შვედეთში რამდენიმე წლის წინ.

A პიროვნება მოწმედ გამოდიოდა სასამართლოზე იატაკის დაგების ახალ მეთოდთან დაკავშირებით. საქმე მოიცავდა დევას A-ს სამსახურობრივ უფროსსა და B პიროვნებას შორის; ეს უკანასკნელი ამტკიცებდა, რომ მეთოდი მან გამოიგონა და მოითხოვდა ჰონორარს დიდ ფარსობზე დაგებული იატაკისათვის, რომელიც A-ს უფროსმა ამ მეთოდით დააგო. A ამტკიცებდა, რომ მან თვითონ მიაგნო ამ იდეას ერთ დღეს, რამდენიმე წლის წინ, როდესაც ჩუარა მუშათა ჯგუფს, რომელიც ტროტუარს აგებდა S ქუჩაზე, X ქალაქში. მას აზრად მოუვიდა, რომ იატაკის დაგების დროს ქვიშის გამოყენება ზედაპირის მოსასწორებლად საკმაოდ ბუნებრივი იქნებოდა და რომ ეს გამოიციხავდა რიგ სიძნელებებს, რაც იმ დროისათვის არსებობდა იატაკის დაგების მეთოდებში. მან ამ იდეის შესახებ თითქმის მაშინვე შეატყობინა თავის უფროსს სამსახურში, სადაც დაიწყო ამ იდეის განვითარება A-ს ხელმძღვანელობით. ბევრი ცდისა და წარუმატებლობის შემდეგ მეთოდი საბოლოოდ განვითარდა იმ დონემდე, რომ შესაძლო გახდა მისი დაპატენტება A-ს ხელმძღვანელის სახელზე. A-ს ჩვენების შედეგად B-მ სასამართლო საქმე წააგო.

მეგობრული მორიგების მიღწევის რამდენიმე უშედეგო ცდის შემდეგ B-მ განაგრძო თავისი საქმე ამჯერად მან A-ს უჩივლა ცრუოწმეობის გამო. B აცხადებდა, რომ მან იატაკის დაგების ახალი მეთოდი გაუზიარა A-ს X ქალაქის რესტორანში, რამდენიმე თვით ადრე, ვიდრე A, S ქუჩაზე დააკვირდებოდა მუშებს. მას მოწმეც კი ჰყავდა, რომელსაც შეეძლო დადასტურება, რომ შეხვედრას სინამდვილეში ჰქონდა ადგილი და რომ B-ს იდეა მაშინ განიხილეს. A-მ გაიხსენა შეხვედრა რესტორანში, მაგრამ ვერ გაიხსენა, რომ მათ ქვეშის ღაფრის მეთოდის შესახებ ისაუბრეს. ამის საწინააღმდეგოდ, ამჯერად A-მ მოწმეთა ჩვენებით დაადასტურა, რომ მან საკუთარი აზრი გამოთქვა S ქუჩაზე რამდენადაც მისი მამა და ცოლი იმჯერად ნამდვილად მასთან იმყოფებოდნენ, ამ ადამიანებმა გაიხსენეს ეს შემთხვევა და სასამართლომდე დაადასტურეს, რომ A-მ კომენტარი გამოთქვა მუშაობის მეთოდის შესახებ, ისე, როგორც შემდეგში გახდა ცნობილი.

მიუხედავად ამისა, სასამართლოს სადაოდ არ მიაჩნდა, რომ რესტორანში საუბრას სინამდვილეში ჰქონდა ადგილი და A-მ მაშინ შეიტყო ამ მეთოდის შესახებ. შესაბამისად, A დამნაშავედ იქნა მიჩნეული და მიესაჯა ერთი წლით თავისუფლების აღკვეთა. A-მ გაასაჩივრა განაჩენი.

სააპელაციო სასამართლოს დროს აშკარა გახდა, რომ A-ს მიერ აღწერილი შემთხვევა კვირა დღეს უნდა მომხდარიყო. ეს არაპირდაპირ დადგინდა A-ს ინფორმაციით, როდესაც მან აღნიშნა, რომ შემთხვევას ადგილი ჰქონდა დაბადების დღის აღნიშვნის შემდეგ; მისი მამა და ცოლი ერთ დღეს იყვნენ დაბადებულნი.

ეს ინფორმაცია გამოყენებულია სააპელაციო სასამართლოს განაჩენში როგორც გარემოება, რომელიც ამცირებს სასამართლოს ნდობას A-ს სხვა ჩვენებების მიმართ; „სააპელაციო დაკითხვების დროს და სამოქალაქო სასამართლომდე A-მ აღწერა თავისი დაკვირვება, რომელიც ნათლად გადმოგვცემს მუშების მიერ ტროტუარის დაგებას. ამავე დროს, სააპელაციო სასამართლოს მსვლელობის დროს ცნობილი გახდა, რომ დაკვირვება მოხდა კვირა დღეს, როდესაც არანაირი სამუშაო არ წარმოებს“.

აქ საქმე გვაქვს ჩვენებათა მიმდევრობასთან, რომელიც შედგება სამი ურთიერთმიმდევარი ვერსიისაგან: (1) A-მ დაინახა მუშები, რომელნიც ტროტუარს აგებდნენ, როდესაც სამსახურში

მიდიოდა ან ბრუნდებოდა სამსახურიდან. (2) მან დაინახა მუშები, როდესაც სეირნობდა ცოლთან და მამასთან ერთად; (3) მან დაინახა მუშები, როდესაც სეირნობდა მამასთან და ცოლთან ერთად. მათი დაბადების დღის აღნიშვნის შემდეგ. დაბადების დღის თარიღის დაზუსტების შედეგად აღმოჩნდა, რომ ეს უნდა მომხდარიყო კვირა დღეს.

ამ მიმდევრობის ანალიზი აჩვენებს, რომ აღნიშნული ცვლილებების ფსიქოლოგიური მიზანშეწონილობის შეფასება შესაძლებელია პასუხით შემდეგ კითხვაზე: შეესაბამება თუ არა ეს ცვლილებები მეხსიერების პროცესისათვის დამახასიათებელ კანონზომიერებებს? ამ კითხვაზე პასუხისათვის A-ს ჩვენებები უნდა განვიხილოთ მათ საკუთარ სიტუაციურ კონტექსტში და შესაძლებლობის გვარად განვმარტოთ თუ რამდენად აიხსნება განსხვავება აღნიშნულ სამ ვერსიას შორის A-ს პირად სიტუაციურ ცვლილებებთან კავშირში. ასეთი ანალიზი უნდა დაიწყოს იმ ჰიპოთეტური დაშვებით, რომ A-ს ჩვენება რეალობას აღწერს.

თუ ამ დაშვებას ამოსავალ წერტილად მივიჩნევთ, შეგვიძლია ვივარაუდოთ შემდეგი: როდესაც A-ს, როგორც მოწმეს პირველად გამოკითხეს სამოქალაქო სასამართლოზე, მას რამდენიმე წლის მანძილზე არ ჰქონია მიზეზი, რომ მისი იდეის წარმოშობის დეტალები გახსენებოდა. ამიტომ მისი მეხსიერების შინაარსი უნდა შეცვლილიყო ჩვეულებისამებრ, როგორც იცვლება იგი როდესაც შინაარსის აღდგენის ცდებით არ მტკიცდება: ასეთ შემთხვევებში დროის მაჩვენებელი, თარიღი, კვირის დღე და სხვა უმნიშვნელო დეტალები უფრო ადრე ეძლევა დავიწყებას ვიდრე შთაბეჭდილების შინაარსი.

დიდი ალბათობით შეიძლება ვარაუდი, რომ A-ს მეხსიერების შინაარსი ამ მხრივ გადარიბებული იყო, როდესაც იგი მოწმედ გამოდიოდა სასამართლოზე. მოსალოდნელი იყო, რომ მის ჩვენებას აკლდა თარიღის მონაცემები, მაგრამ იგი გადმოსცემდა გამოცდილების არსს: მან დაინახა მუშები, რომლებიც ქვებს ალაგებდნენ ქვიშის ფენაზე. ზოლო მისი დამატებითი შენიშვნა, რომ ეს იყო მაშინ, როდესაც იგი მიდიოდა სამსახურში ან ბრუნდებოდა იქიდან, იყო დასკვნა. მან დაინახა მუშები, რომლებიც ტროტუარს აგებდნენ: შესაბამისად, ეს უნდა მომხდარიყო კვირის ისეთ დღეს, როდესაც იგი სამსახურში მიდიოდა ან ბრუნდებოდა იქიდან. A-ს პირველი

ჩვენების დროს მეხსიერების შინაარსი შემოიფარგლა მხოლოდ ქვის ღამეები მუშების წარმოდგენით. ეს წარმოდგენა შეუძლებელი იყო რეალურ დაკვირვებას დაყრდნობდა, რადგან მესამე ჩვენების მიხედვით ეს ამბავი კვირას მოხდა. აქ გაურკვეველობა არ არის. A-ს ძირითადი იდეა, რომელიც ჩამოუყალიბდა მას და შემდეგ იატაკის დაგების მეთოდამდე განვითარდა, სახელდობრ ის იყო, რომ შეიძლებოდა იატაკის დაგება ქვიშაზე. ეს იდეა ადვილად შეიძლება აღმოცენდეს კვირა ღღეს, როდესაც ადამიანი ნახავს ნახევრად დაგებულ ტროტუარს ქუჩაში, ისევე, როგორც შეიძლება აღმოცენდეს სხვა ღღეს, მუშების დანახვისას. ასოციატია იატაკსა და ქვიშას შორის ერთნაირად ადვილად აღმოცენდება ორივე შემთხვევაში. თუ შემთხვევა კვირა ღღეს მოხდა, სავსებით შესაძლებელია, რომ წლების განმავლობაში მიტოვებული საშუაოს ადგილი მის მეხსიერებაში იქვე მუშაობის სცენას შეეცვალა. ეს ცვლილება არის მაგალითი იმ კარგად ცნობილი ტენდენციისა, როდესაც მეხსიერებაში ხდება მოვლენის დრამატიზაცია, რასაც ამ შემთხვევაში ბიძგი მისცა მოძღვენო წლების განმავლობაში მეთოდის სრულყოფისათვის ინტენსიურმა შრომამ.

ამდენად, ცვლილებები მეხსიერების შინაარსში პირველი ჩვენების დროს მთლიანად შეიძლება აიხსნას მეხსიერების პროცესისათვის დამახასიათებელი კანონზომიერებებით.

ნაბიჯი სამოქალაქო სასამართლოს დროს მიცემული პირველი ჩვენებიდან ცრუმოწმობასთან დაკავშირებით მეორე ჩვენებამდე საკმაოდ მნიშვნელოვანია. ამასთან ეს ნაბიჯი განაპირობებს დრამატულ ცვლილებას A-ს ცხოვრებაში. მოწმიდან იგი ბრალდებულად იქცა, თან დიდი სირცხვილი ემუქრებოდა. ამის გამო მან დეტალურად აღწერა შემთხვევა, რომელმაც მისი აზრით შთააგონა მას მეთოდის იდეა.

ასეთ ვითარებაში არავინ დაკმაყოფილდება იმ არასრული აღწერის უბრალო გამეორებით, რომელიც მან პირველად მოიყვანა სასამართლოზე.

ამის ნაცვლად, ბუნებრივია რომ ადამიანი იწყებს სისტემატურ ცდას მოვლენის აღსადგენად და მეგობრების დახმარებით ცდილობს აღმოაჩინოს ისეთი გარემოებები, რომლებიც მის მეხსიერებაში აღადგენს შემთხვევის უფრო ნათელ სურათს. A-მ ეს გააკეთა. მან შეძლო შემთხვევის არსებობის დადასტურება ოჯახის ორი წევრის

დამოწმებით. ამდენად, ცვლილებები პირველსა და მეორე ჩვენებას შორის განპირობებულია A-ს მცდელობით, აღადგინოს შემთხვევა დეტალები, რომელიც მეორე ჩვენების დროს დაემატა პირველს, ტიპიურია ასეთი სიტუაციისათვის, როდესაც ადამიანები ცდილობენ გაიხსენონ მოვლენები, რომელთაც დიდი ხნის წინ ჰქონდათ ადგილი ასე რომ, ინფორმაცია, რომელიც A-მ თავის მეორე ჩვენებაში გადმოსცა, ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით გამართლებულად შეიძლება ჩაითვალოს.

მაგრამ ყველაზე თვალსაჩინო ცვლილება ამ მიმდევრობაში აღმოჩნდა მეორე და მესამე ჩვენებას შორის: A-ს ჩვენება სააპელაციო სასამართლოზე გულისხმობს, რომ მიუხედავად მის მიერ ადრე ნათქვამისა მუშების შესახებ, შემთხვევას კვირა დღის უნდა ჰქონოდა ადგილი ეს ცვლილება შეიძლება მივიჩნიოთ A-ს მცდელობის შედეგად, გაიხსენოს შემთხვევა და ეს მცდელობა არ მცირდება მას შემდეგაც, რაც სასამართლომ იგი ცრუმოწმედ მიიჩნია. აღსანიშნავია აგრეთვე A-მ თვითონ აღმოაჩინა, რომ მოვლენას ადგილი ჰქონდა კვირა დღეს.

ჩვენებების მთლიანი რიგი, პირველი ჩვენებიდან სააპელაციო სასამართლოს ჩათვლით, აქ წარმოადგენს ტიპიურ შესწორებებს, რომელთაც აკეთებს ადამიანი, როდესაც მეხსიერების სპონტანურ მასალას ცვლის ფაქტის რეკონსტრუქციით, რომელიც გარეშე ფაქტორებს ემყარება. ამდენად, მიმდევრობის კრიტერიუმში შესაძლოა შესრულებულად ჩაითვალოს A-ს ჩვენებათა მიმდევრობისათვის: შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეს ჩვენებები ასახავს A-ს გულწრფელ მცდელობებს, აღწეროს სინამდვილეში მომხდარი შემთხვევა.

მაგრამ ეს არ გულისხმობს კერძო სრულ დარწმუნებას; ეს უბრალოდ ნიშნავს, რომ ჩვენი ჰიპოთეზის ალბათობა გაიზარდა. ეს გაზრდილი ალბათობა ისევე როგორც სხვა შემთხვევებში, როდესაც კრიტერიუმის შესრულება განამტკიცებს ჰიპოთეზის სინამდვილეს.

შემდეგში გადაიზრდება ალტერნატიული ჰიპოთეზის შემოწმებაში. ამ მიზნისათვის შეიძლება გამოვიყენოთ კრიტერიუმის სახეობა, რომელსაც ავლენიშნავთ, როგორც შედეგის კრიტერიუმს.

როდესაც შედგების კრიტერიუმს ვაყალიბებთ, ვიწყებთ რეალობის ჰიპოთეზით, რომელიც უკვე შემოწმდა და დადასტურდა რეალობის ერთი ან რამდენიმე კრიტერიუმით. ყველა მოაზრებადი ალტერნატიული ჰიპოთეზა ფორმულირდება, რათა შეცვალონ სინამდვილის ჰიპოთეზა, მაგალითად, ჰიპოთეზა, რომ ჩვენს მიერ გამოკვლეული ჩვენებები მოგონილი იყო სინამდვილეში მომხდარის დასამალავად.

ასეთი ალტერნატიული ჰიპოთეზების შედეგები მიიჩნევა როგორც კრიტერიუმები ჩვენებებისათვის, რომელნიც არ ასაზავენ სინამდვილეში მომხდარს და შეთხზულნი არიან. თუ ყველა მოაზრებადი ჰიპოთეზა წარმოჩნდება როგორც აბსურდული და გაუპართლებელი შედეგების მქონე ანალიზის შედეგი უფრო გარკვეული გახდება. ასეთი შემთხვევაში სინამდვილის ჰიპოთეზის ვალიდურობას განამტკიცებს არა მხოლოდ რეალობის ერთი ან რამდენიმე კრიტერიუმის შესრულება, არამედ ის ფაქტიც, რომ ყველა ალტერნატიული ჰიპოთეზის შედეგი ხდება აბსურდული ან გაუპართლებელი.

ამ საშუალების საილუსტრაციოდ შეიძლება მისი გამოყენება ჩვენებათა მიმდევრობისათვის, რომელიც უკვე განვიხილეთ. ჰიპოთეზა, რომლის მიხედვითაც A სინამდვილეში მომხდარს აღწერდა თავის სამ ვერსიაში იმის შესახებ თუ როგორ მიაგნო მან ქვიშის დაყრის იდეას, უნდა შეიცვალოს ალტერნატიული ჰიპოთეზით. ამ ჰიპოთეზის შესაბამისად, A-მ იცოდა, რომ იდეა B-გან მიიღო და მისი მტკიცება S ქუჩაზე შემთხვევის შესახებ გამიზნული იყო იდეის მოპარვის ფაქტის დასამალავად. ეს ჰიპოთეზა შეიძლება გაიყოს ორ ურთიერთგანსხვავებული შედეგების მქონე ქვე-ჰიპოთეზად.

პირველი ქვე-ჰიპოთეზის მიხედვით A-მ გაითამაშა შემთხვევა S ქუჩაზე, რათა ახლობელთათვის შეექმნა შთაბეჭდილება, რომ თვითონ მიაგნო ამ იდეას მათი თანდასწრებით. ამ ვარაუდის ერთი შედეგი ისაა, რომ ამ შემთხვევაში პირველ სასამართლოზე A-ს ჩვენება გაცილებით ნაკლებად ბუნდოვანი უნდა ყოფილიყო. ასეთ შემთხვევაში, ცენტრალური ადგილი ჩვენებაში ტროტუარის დამგებ ბუშებს კი არ ექნებოდათ, არამედ მისი მოწმეების რეაქციებს მისივე კომპლიმენტის თამაშის დროს. ამასთან, იგი დასაწყისშივე გაიხსენებდა თავის მოწმეებს და მისი წინააღმდეგობრივი ჩვენებები იმის შესახებ, თუ რომელ დღეს დაინახა მან ბუშები, არასოდეს აღმოცენდებოდა. ამდენად, A-ს ჩვენება არ შეესაბამება პირველი ალტერნატიული ქვე-ჰიპოთეზის შედეგებსა თუ მოთხოვნებს. აქ უკვე

საკმაო საფუძველი გვაქვს დავიჯეროთ, რომ A-ს არ გამოუყენებია ცრუმოწმებები, როგორც ამას პირველი ქვე-ჰიპოთეზა გულისხმობს.

მეორე შესაძლო ახსნა A-ს ჩვენებებს იმ დაშვების შემთხვევაში, თუ მან ცრუ მოწმეები გამოიყენა, არის ის, რომ მან უბრალოდ გამოიგონა ისტორია მუშების შესახებ ამ ქვე-ჰიპოთეზის გარდაუვალი შედეგია, რომ მოწმეები მოლაპარაკებულნი უნდა ყოფილიყვნენ მხარი დაეჭირათ A-თვის ყალბი ჩვენების მიცემით. ასეთ შემთხვევაში ისინი არ მისცემდნენ ჩვენებას ისეთი ფორმით, რომ A იტყუებული ყოფილიყო შეესწორებინა თავისი პირველი ჩვენება. თუ A-მ შეძლო შეთანხმებოდა ცოლსა და მამას იმის შესახებ თუ როგორი ტყუილი ეთქვათ შემთხვევის შესახებ, რომელიც სინამდვილეში არ მომხდარა, მათ არ გაუჭირდებოდათ აერჩიათ ხელსაყრელი დღე გამოგონილი შემთხვევისათვის. ასე რომ, A-ს ჩვენებათა მეორე შესაძლო ახსნას, როგორც გააზრებულ ტყუილს, მიეყვართ აბსურდულ შედეგებამდე.

თუ შევაჯამებთ A-ს ჩვენებათა მიმდევრობის ანალიზს, აღმოვაჩინოთ, რომ იგი აკმაყოფილებს მიმდევრობის კრიტერიუმის მოთხოვნებს აგრეთვე აღმოვაჩინოთ, რომ ყველა მოაზრებადი ალტერნატივა ჰიპოთეზისა, რომ A სინამდვილის აღწერას ცდილობდა, იძლევა შედეგებს, რომელთაც არ ადასტურებს მისი ჩვენებები თუ ქცევები.

შესაბამისად, ჩვენ საკმაო საფუძველი გვაქვს, რათა ქვიშის დაყრის მეთოდის მიგნების შესახებ A-ს მონათხრობის განსხვავებული ვერსიები მივიჩნიოთ სინამდვილის გახსენების გულწრფელ მცდელობად. ანალიზის მნიშვნელოვანი შედეგია აგრეთვე ის, რომ სააპელაციო სასამართლოს მიერ ჩამოყალიბებული მიზეზები A-ს ჩვენების მიმართ უნდობლობისა, გარკვეულად არაგონივრულია. გარდა იმისა, რომ ისინი ემყარება დაუშვებელ განზოგადებებს, ცვლილებები მის ჩვენებათა მიმდევრობაში წარმოაჩენდა, რომ A-ს საქციელი ბუნებრივი იყო მის სიტუაციაში მყოფი ადამიანისათვის¹.

---

¹ უნდა აღინიშნოს, რომ A-ს ჩვენებათა მიმდევრობის ანალიზი მხოლოდ ნაწილობრივ ეხება ცრუმოწმობის საკმეს მის წინააღმდეგ. ამიტომ ამ ანალიზის შედეგი ვერ გამოიყენება ბრალის საკითხის განხილვისას, რამდენადაც ეს მოითხოვს საქმის მთელი მასალის განხილვას ასეთი განხილვები კი არ შედის ანალიზის ამ ნაწილის მიზნებში, სადაც A-ს ჩვენებები განსაკუთრებულად შეისწავლება. ბუნებრივია, რომ მოწმის ფსიქოლოგიისათვის შეუძლებელი არაა ჩვენებების მთლიანობაში განხილვა ეს გაკეთდება შემდეგ ქვეთავში, სადაც აღწერილი იქნება A-ს და მისი მოწინააღმდეგის შესახებ სრული ინფორმაციის ანალიზი.

ემპირიული კონტროლის კრიტერიუმი

ადრე განხილული კრიტერიუმებისაგან განსხვავებით, ჩვენებათა ანალიზის დროს შედეგის კრიტერიუმის გამოყენება დამოუკიდებლად შეუძლებელია, ამის სანაცვლოდ იგი გამოიყენება რაიმეს დადასტურების მიზნით და მას მიმართავენ, როდესაც სინამდვილის ჰიპოთეზის შემოწმება არ იძლევა კონკრეტულ შედეგს. ასეთ შემთხვევაში ლოგიკურ ოპერაციათა სისტემის მეშვეობით განსახილველ ჩვენებას ვაანალიზებთ თეორიული დაშვების შედეგებთან მიმართებაში. ამ საშუალებას ხშირად ემატება ემპირიული შემოწმება, რომლის დროსაც წინასწარი დასკვნა მოწმდება ემპირიული კრიტერიუმის მეშვეობით; ეს უკანასკნელი აიგება „მართალი“ და „ყალბი“ ჩვენებების ჩვეულებრივი თვისებების შესახებ ჩვენი ცოდნის საფუძველზე. ეს არაა უმნიშვნელო, რადგან როდესაც სპეციფიკური კრიტერიუმის საფუძველზე შეირჩევა რეალობის ჰიპოთეზა (ან მისი საწინააღმდეგო ჰიპოთეზა) მისი სინამდვილის აღბათობა გაიზრდება, თუ ჩვენების ფორმალური სტრუქტურა ანალოგიური ჩვენებების მსგავსი იქნება.

ემპირიული კრიტერიუმი ზოგჯერ უფრო დამოუკიდებლადაც გამოიყენება. მაგალითად, ასეთია შემთხვევა, როდესაც ცნობილია თუ როგორ აყალიბებს ჩვენთვის საინტერესო მოწმე მის „მართალ“ და ყალბ ჩვენებებს. ამ შემთხვევაში ემპირიული შემოწმება მდგომარეობს საკვლევი ჩვენებისა და კრიტერიუმის (ცნობილი ჩვენებების) ფორმალური ასპექტების შედარებაში. ეს საშუალება განსაკუთრებით პრაქტიკულია ისეთ შემთხვევებში, სადაც გააზრებულ ტყუილს ვიყენებთ როგორც კრიტერიუმს.

ამ ტიპის კრიტერიუმს ავლნიშნავთ როგორც იზომორფიის კრიტერიუმს. თუ ჩვენება, რომელსაც ვადარებთ საკვლევ ჩვენებებს, არის უღაოდ ყალბი, იზომორფიის კრიტერიუმი ამ შემთხვევაში გამოიყენება როგორც ყალბი ჩვენების კრიტერიუმი: თუ საკვლევ ჩვენებას აქვს იგივე ფორმალური სტრუქტურა, როგორც იმავე მოწმის სხვა ჩვენებებს, რომელნიც ყალბი აღმოჩნდა, იზრდება საფუძველი რათა საკვლევი ჩვენება არასანდოდ მივიჩნიოთ.

ამის მაგალითი მოგვყავს ოლანდის ხანძრის შემთხვევის სააპელაციო სასამართლოდან. საოლქო სასამართლომ Göran Johanson-ის ხანძრის მრავალჯერ გაჩენის ბრალდებით მიუსაჯა ხუთი წლით საკატორღო შრომა. მათ შორის იყო ხანძარი ალბიურ სექციაში როგორც ადრე აღინიშნა, G-მ იმოგზაურა ოლანდის გარშემო

პირველი ხანძრის ღამეს 1957 წლის 9 თებერვალს. მოგვიანებით, მოგზაურობის მარშრუტი დაწვრილებით დადგინდა მოწმეების მეშვეობით, რომელთაც მანქანა შენიშნეს გზის სხვადასხვა მონაკვეთზე ექვმოტანლად იყო მიჩნეული, რომ G გასცდა ბრონპოვდას გზაჯვარედინს, როდესაც რანსტენის ღამის კლუბისაკენ მიდიოდა, სადაც იგი აღმოჩნდა ხანძრის გაჩენიდან დაახლოებით ნახევარი საათის შემდეგ: მათი მოწმობით, ვინც შეხვდა მას რანსტენის გზაზე, მან უკვე იცოდა, რომ „ჰალტერშტადტში ხანძარი იყო“ (ქალაქი, სადაც ალბიური სექცია მდებარეობდა.) აგრეთვე მან შესთავაზა რამდენიმე კაცს, წასულიყვნენ მასთან ერთად ხანძრის სანახავად. საოლქო სასამართლოს თვალსაზრისით, G-მ რომ იცოდა ხანძრის არსებობის შესახებ, ეს იყო გადამწყვეტი მტკიცება იმისათვის, რომ მან გააჩინა ხანძარი. როგორც მან მოწმეებთან და შემდეგ მრავალ გამოკითხვებზე განაცხადა, თვითონ ეს ამბავი შეიტყო ორი მოტოციკლისტიდან, რომელთაც ჩაუარეს მას და ამ ამბავის შეტყობინების შემდეგ გზა განაგრძეს.

ეს მოტოციკლისტები ველარსად მოძებნეს, მიუხედავად ყველგან კვლევისა და ძებნისა. განაჩენში საოლქო სასამართლო აცხადებდა:

„აღნიშნული გარემოებების გამო, საოლქო სასამართლოს მიაჩნია, რომ G-ს ჩვენება ორი მოტოციკლისტის შესახებ, ისევე როგორც მისი ჩვენება სახლიდან გამოსვლის შემდეგ რანსტენის მიმართულებით მოგზაურობის შესახებ, არის საკმაოდ არადაშვებელი. ვერ მოიძებნა ბუნებრივი ახსნა ხანძრისა საწყობში, სადაც არ იყო ელექტროგაყვანილობა. ამდენად, იმ გარემოებების გათვალისწინებით, რომ G-მ იცოდა ხანძრის არსებობა და მან შეასრულა აღნიშნული მოგზაურობა, ხანძარი S-ის საწყობში მას უნდა გაეჩინა. შესაბამისად, G დამნაშავეა ხანძრის გაჩენაში“.

ამ არგუმენტის ფორმალურ ლოგიკაში მცდარი არაფერია. ტყუილის გარდა ვერაფერს უწოდებ G-ს მტკიცებას, რომ ამ დიდი დროის მანძილზე იგი პირდაპირ სახლისაკენ მიდიოდა. ამ ტყუილის განხილვა ბრალმდებლის ვერსიასთან კავშირში, რომელმაც ნათლად წარმოაჩინა, რომ G-ს მოგზაურობის დროს ალბიურ სექციასთან უნდა ჩაეველო, ამ უკანასკნელის დანაშაულზე აშკარად მეტყველებს როდესაც მოწმეებთან დაპირისპირებით აჩვენეს, რომ რანსტენში ჩასვლისას G-მ იცოდა ხანძრის შესახებ, საოლქო სასამართლომ სადაოდ არაფერი მიიჩნია და საქმის მსვლელობა შეწყვიტა.

მაგრამ სააპელაციო სასამართლოზე ვითარება უფრო გართულდა. აქ დაცვამ დაამტკიცა, რომ G-ს შეიძლებოდა უფრო რეალური მოტივი ჰქონოდა მოგზაურობისათვის, ვიდრე ალბიში წასვლა და ზანძრის გაჩენა საწყობში, რომელიც მისთვის უცნობ ადამიანს ეკუთვნოდა. G-ს მიერ განცხადებული სურვილი, რომ გოგონას შეხვედროდა, რომელიც სტენაზას საცეკვაო კლუბში იმყოფებოდა, იმ სოფლიდან ჩრდილოეთით, სადაც ზანძარი მოხდა, დამცველის თვალსაზრისით მოგზაურობისათვის გაცილებით გამართლებული მოტივი იყო. შესაძლებელი იყო აგრეთვე, მისი აზრით, რომ როცა სტენაზას გასცდა, იგი შეხვდა რამდენიმე სხვა პირს, ვისი წარმოჩენაც არ სურდა. ამიტომ, დამცველის აზრით, შეუძლებელი არ იყო იმ ფაქტის ახსნა, რომ სააპელაციო სასამართლოზე გაქმდე ვერ აიძულეს რაიმე მისაღები ახსნა მოეძებნა თავისი ზანგრძლივი მოგზაურობისათვის, მიუხედავად იმისა, რომ დამცველისავე აზრით, მას ზანძართან არაფერი აკავშირებდა. ეს აშკარად რისიკიანი ჰიპოთეზა იყო. და მაინც 9 თებერვლის დღისა და საღამოს განმავლობაში G-ს ქცევა მიაჩნებოდა, რომ ეს ჰიპოთეზა სწორი უნდა ყოფილიყო.

ამ ჰიპოთეზის ალბათობა იზრდებოდა იმ ფაქტითაც, რომ თავისთავად იგი არ ეწინააღმდეგებოდა პროკურორის აზრს და იძლეოდა მისივე ინფორმაციის ალტერნატიულ ახსნას. გარკვეული თვალსაზრისით დამცველის ჰიპოთეზა შეიძლებოდა უფრო მიზანშეწონილადაც მიგვეჩნია, ვიდრე პროკურორის ვერსია, რადგან იგი უფრო გონივრულ მოტივს ითვალისწინებდა (საოლქო სასამართლოს დროს პროკურორი აცხადებდა, რომ G-მ საწყობში ზანძარი გააჩინა იმ მიზნით, რათა აეხულებინა თავისი შეფარებული „გარეთ გამოსულიყო და ელაპარაკა მასთან“. იგი ბრძნულად მოიქცა, როდესაც სააპელაციო სასამართლოზე ამ მოტივის დასახელებისაგან თავი შეიკავა).

დამცველის ჰიპოთეზა აგრეთვე გულისხმობს, რომ G-ს ზანძრის შესახებ უნდა შეეტყო მოტოციკლისტებისაგან, რაც საოლქო სასამართლოს აზრით მან შეთხზა რანსტენში ჩასვლის შემდეგ. დამცველის ნებით ჩვენ განვიხილეთ G-ს ინფორმაცია მოტოციკლისტების შესახებ რეალობის ანალიზის თვალსაზრისით და შედეგები სააპელაციო სასამართლოს წარუდგინეთ.

ეს ანალიზი, რომელიც კონცენტრირებული იყო G-ს ნაამბობის ორიგინალზე, ემყარებოდა დიდ მასალას. ამისათვის ჩვენ შევამოწმეთ G-ს ყველა სააპელაციო გამოკითხვა, რომელიც ზანძრის შემდეგ

ჩატარდა. გამოვიყენეთ აგრეთვე G-ს სპონტანური მონაცოლი, რაც მან უამბო პოლიციას თავისი ინიციატივით, ამ ამბიდან ორი დღის შემდეგ, როდესაც ხმა დაირხა, რომ მან საწყობში ხანძარი გააჩნდა და ბოლოს, გავანალიზეთ ყველა გამოკითხვა, რომელიც ჩატარდა საოლქო სასამართლომდე იმ მოწმეებთან, რომელთაც G-მ მოტოციკლისტებთან შეხვედრის შესახებ უამბო რანსტენში მისვლისთანავე მონაცემების შედარებამ აჩვენა, რომ G-ს მონათხრობს ჰქონდა შემდეგი შინაარსი:

როდესაც იგი რანსტენში ჩავიდა, მანქანა ღია ადგილზე გაჩერა, საცეკვაო კლუბთან მიმდებარე განათებულ სადგურთან ახლოს. ვიდრე მანქანიდან გადმოვიდოდა, ჩრდილოეთის მხრიდან მომავალი ორი მოტოციკლისტი მოუხლოვდა (აღმოსავლეთის გზატკეცილთ, რანსტენიდან ჩრდილოეთის მიმართულებით). ისინი გაჩერდნენ და ერთი მათგანი სალაპარაკოდ მივიდა მასთან. მანქანის ღია ფანჯრიდან G-მ შენიშნა, რომ კაცს სასმელის სუნი ასდიოდა. ამ კაცმა თხოვნით მიმართა G-ს, რომ მანქანა ისეთ ადგილზე გაეჩერებინა, სადაც სახანძრო მანქანებს გზას არ ჩაუკეტავდა. მისი ნათქვამის მიხედვით, პალტერშტადში ხანძარი მოხდა და შესაძლო იყო, რომ სახანძრო მანქანები გამოეძახათ. G-ს მიაჩნდა, რომ მისი მანქანა უხერხულად არ იყო გაჩერებული. მისი აზრით სახანძროები ადვილად გაივლიდნენ თავისი მანქანა იქვე რომ დაეტოვებინა, სადაც იყო. ხანმოკლე საუბრის შემდეგ მოტოციკლისტებმა დიდი სიჩქარით განაგრძეს გზა იმ ტრასით, რომლითაც მოდიოდნენ. ვიდრე საცეკვაო კლუბისაკენ გაემართებოდა, G-მ მანქანა გვერდით გადაიყვანა, რათა დარწმუნებულიყო, რომ სახანძროები თავისუფლად გაივლიდნენ.

ამ შემთხვევაში ჰიპოთეზის რეალობის შესამოწმებლად შეიძლება ორმხრივი ემოციის კრიტერიუმის გამოყენება. G-ს მხრივ თავისი მანქანის დაყენების შესახებ მოტოციკლისტებთან საუბრის სხვადასხვა სახით აღწერა განპირობებული იყო შენიშვნის გამო შეურაცხყოფის გრძნობით. ვისაც მანქანა უტარებია, მძღოლის პრესტიჟის შეურაცხყოფის გრძნობას ადვილად იცნობს. მისი ორმაგი ემოციური დამოკიდებულება რეალობასთან განპირობებულია ერთის მხრივ ადამიანების გამოჩენით, რომელთაც უკმაყოფილება გამოთქვებს და მეორეს მხრივ G-ს საკუთარი სიტუაცია, ე.ი. მანქანის გასაჩერებელი ადგილის შერჩევა. სტიმულთა წყაროები არაა სრულიად ურთიერთდამოუკიდებელი (ინფორმაცია მანქანის გაჩერების შესახებ არის ჩვენი საკვლევი

ჩვენების ნაწილი). ამასთან, ეს ჩვენება გარკვეულწილად აკმაყოფილებს ჰომოგენურობის კრიტერიუმს. G-ს მიერ თავისი მანქანის გაჩერების აღწერა „განსაზღვრავს იმავე სიტუაციას“, რასაც მოტოციკლისტების შესახებ ნაამბობი.

ამ შემთხვევაში, ზემოთ აღნიშნული კრიტერიუმის პირობების შესრულება მიანიშნებს, რომ G-ს მონაყოლი არ უნდა ჩაითვალოს წმინდა წყლის გამონაგონად. იგივეს მიუთითებს სხვა კრიტერიუმიც. მოტოციკლისტებთან შეხვედრის შესახებ G-ს ჩვენებათა რიგისათვის შეიძლება გამოვიყენოთ მიმდევრობის კრიტერიუმი ამ ჩვენებებში ყველაზე საინტერესოა ცვალებადი აზრი იმის შესახებ, თუ რამდენი მოტოციკლით იყვნენ მოსულები. ამ მხრივ G-ს ძალიან გაუჭირდა თანმიმდევრული ანგარიშის მოცემა. ზოგჯერ იგი ფიქრობდა, რომ მათ თითოეულს ჰყავდა მოტოციკლი. სხვა შემთხვევაში ირწმუნებოდა, რომ ორივე ერთი მოტოციკლით იყვნენ. ამ წინააღმდეგობრივმა ჩვენებებმა აიძულა პოლიცია დიდი შრომა ჩატარებინა. გამოკითხვების საბოლოო შედეგი ის იყო, რომ G დარწმუნებული იყო მხოლოდ ორ საკითხში: რომ იყო ორი პიროვნება და რომ ისინი მგზავრობდნენ მოტოციკლით. უშუალო ახსნა ამ გაურკვევლობისა ისაა, რომ G ცდილობდა გაეხსენებინა სინამდვილე, რომელშიც ტრანსპორტის რაოდენობას მნიშვნელობა არა აქვს და ამდენად ზუსტად ვერც აღიდგინა მეხსიერებაში. მეორეს მხრივ, თუ მართალია ჰიპოთეზა იმის შესახებ, რომ G-მ გამოიგონა ისტორია მოტოციკლისტების შესახებ, მაშინ იგი არ უნდა იყოს დაურწმუნებელი მოტოციკლისტების რაოდენობაში, მას დასაწყისშივე შეეძლო ერთ-ერთი ვერსიის შერჩევა. მიმდევრობის კრიტერიუმის გამოყენება შეიძლება G-ს ჩვენების სხვა დეტალებისათვისაც. ნაკლებად ალბათურია, რომ გამოგონილ მონათხრობში მოტოციკლისტები ჩრდილოეთიდან მოსულიყვნენ, მაშინ როცა ალბი რანსტენიდან სამხრეთით მდებარეობს; არც ორი მოტოციკლისტის შესახებ ნაამბობი ჰგავდა გამიზნული ტყუილისათვის შესაფერის დეტალს. ალბისათვის მოგონილ ამბავში უფრო ბუნებრივი იქნებოდა ერთი პიროვნების გამოყენება, რომლის გაუჩინარება შემდეგში პოლიციისათვის უფრო მისაღები იქნებოდა, ვიდრე უკვალოდ დაკარგული ორი ადამიანისა.

კიდევ ორი დეტალი მეტყველებს იმ დაშვების სასარგებლოდ, რომ G-ს მონათხრობი აღწერდა სინამდვილეში მომხდარს ერთი იყო ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ კაცს ალკოჰოლის სუნი ჰქონდა,

როდესაც G-ს მიმართა. ეს დეტალი არ უწყობს ხელს ალბიოსათვის მოგონილ ტყუილს, მაგრამ აშშვენებს ჩვენებას საკმაოდ მეორეხარისხოვან დეტალთან დაკავშირებული სუბიექტური განცდით ისე, როგორც სინამდვილის აღწერის უმრავლეს შემთხვევაში. მეორე დეტალი, რომელიც განამტკიცებდა რეალობის ჰიპოთეზას ის არის, რომ ის კაცი საუბრში შეეხო პალტერშტადტს და არა უშუალოდ იმ სოფელს, სადაც ხანძარი მოხდა. დასაშვებია, რომ G-ს შეეძლო გაეკეთებინა ასეთი ჩართვა იმ მიზნით, რათა შეენილბა თავისი ზუსტი ცოდნა ხანძრის შესახებ. მაგრამ მას რომ ეს ჩართვა შეგნებულად გაეკეთებინა, იგი უნდა ყოფილიყო საოცარი ფანტაზიის მქონე და ეს ვერსიაც მთლიანად შემოწმებას მოითხოვდა, ვიდრე მისაღები გახდებოდა.

გამოძიებისა და სასამართლო პროცესის ჩანაწერებში შესაძლებელი იყო G-ს რამდენიმე ყალბი ჩვენების დაფიქსირება. მათ შორის არის საკცარი ქცევის აღწერა სახლში დაბრუნების დროს უდაოა, რომ ეს აღწერა არ არის მართალი. სინამდვილეში მომხდარის დასაძალავად მოვლენების გამოგონების უნარის დემონსტრირებად შეიძლება მივიჩნიოთ მისი ჩვენება სახლში დაბრუნებამდე ერთი საათის განმავლობაში საკუთარი ქცევის შესახებ. საოცარი განსხვავებაა ამ ტყუილებსა და მის მიერ მოტოციკლისტების შესახებ ნაამბობს შორის. როდესაც ეკითხებოდნენ ამ ერთი საათის განმავლობაში მისი საქმიანობის შესახებ, მისი პასუხები ავლენდა ღარიბ ფანტაზიასა და სრულ უუნარობას, შეეთხზა უბრალო ახსნაც კი. მისი ფანტაზიის სიმწირის საჩვენებლად, ასეთი შენიშვნების მოყვანა შეიძლება საპოლიციო საუბრების ჩანაწერებიდან: „ახლა მე არაფერი მაქვს ამ კითხვაზე საპასუხო“ „არ არის ჩემი საქმე, ვიცოდე“.

თავისი დამცველის სადარდებლად, G განაგრძობდა მსგავსი განმარტებების მიცემას სასამართლო პროცესზეც. იმედის ნაპერწკალი, რომელიც გამოკრთა მაშინ, როცა ერთხელ მან განაცხადა, რომ გზად შეიარა მეგობარ პატერსონთან, რათა სასმელი გამოეტანა, მაშინვე გაქრა, როდესაც იქვე დასძინა, რომ ამას ორიოდე წუთი თუ მოანდომა.

მას რომ შეთხზვის უნარი არ ჰქონდა, ეს სასამართლოს სხვა მომენტებშიც გამოჩნდა. იგი ორივე პროცესზე დაადანაშაულეს თაღლითობაში, რაც გამოიხატებოდა სხვა პიროვნების კუთვნილ ქვითრებზე ხელმოწერასა და ფულის მიღებაში. ყველაზე უკეთესი,

რაც მან მოიფიქრა, ეს იყო საკუთარ გვართან ერთად დაეწერა თავისი მეორე სახელი. ფსიქიატრიულმა გამოკვლევამ, რომელიც სასამართლოს მოთხოვნით ჩატარდა, იგი აგრეთვე დაახასიათა როგორც პიროვნება, რომელსაც ძალიან სუსტი შეთხზვის უნარი აქვს.

აღნიშნულ გამონაგონებთან შედარებით ორი მოტოციკლისტის შესახებ ნააზრობი თავისი კარგად შეკრული სტრუქტურით არის წარმოდგენილად ოსტატური გამონაგონი. საფუძველი გვექმნება, დაეიჯეროთ, რომ ეს ნააზრობი რეალურ მოვლენას ასახავს. თუ დაეუშვებთ, რომ G-მ შეთხზა ეს ამბავი, მაშინ მისი დეტალების განხილვის დროს მნიშვნელოვანი სიძნელეების გადალახვა მოგიწევს.

სააპელაციო სასამართლოს საბოლოო განაჩენში აღნიშნული იყო:

„EP-ს ჩვენებით (მოწმეთა მეტსახელები) მანქანის ან მანქანების დანახვის შესახებ, ჩვენ შეგვიძლია მხოლოდ დავასკვნათ, რომ ეს შეიძლებოდა ყოფილიყო G-ს მანქანა, მაგრამ ასევე შეიძლებოდა, რომ ყოფილიყო სხვა მსგავსი მანქანა. B წყვილის ჩვენებათა მიხედვით ვერ გამოვრიცხავთ ორი მანქანის მონაწილეობის შესაძლებლობას... აშკარაა, რომ G-ს მოგზაურობა რანსტენისაკენ, როგორც თვითონ აღწერს, ვერ დაიკავებდა ერთ საათს... მეორეს მხრივ, R-ისა და გარკვეულწილად P-ს ჩვენებით გაირკვა, რომ იმავე საღამოს, უფრო ადრე G-ს ძლიერი სურვილი ჰქონდა ენახა გოგონა ალბის სექციაში აღნიშნული გარემოებების გათვალისწინებით დადასტურებულად უნდა მივიჩნიოთ, რომ G ალბიდან რანსტენისაკენ გაემართა, ამ გზაზე იგი გაცდა... (აღნიშნულია ადგილი, რომელიც მოწმეთა ჩვენებებშია დასახელებული)... და რომ, როდესაც ხორბლის საწყობში ხანძარი გაჩნდა, იგი ალბის მეზობლად იმყოფებოდა. ამდენად, შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ G-ს შეეძლო ხანძრის გაჩენა. მაგრამ ვერც იმ შესაძლებლობას გამოვრიცხავთ, რომ ხანძრის დაწყების მომენტში თავისი იქ ყოფნა G-მ უარყო ხანძრისგან სრულიად განსხვავებული მიზეზების გამო. უდაო ფაქტი, რომ G-მ არასწორი ინფორმაცია მიაწოდა სასამართლოს აღნიშნულ დროს თავისი მოქმედების შესახებ, არ მიიჩნევა სააპელაციო სასამართლოს მიერ გადამწყვეტ მტკიცებად მისი დანაშაულისა ხანძრის გაჩენაში.

წარმოდგენილი არ არის, რომ რანსტენში ჩასვლისას G-მ ხანძრის შესახებ შეტყობინება მიიღო ისე, როგორც თვითონ

აცხადებს ამ შემთხვევის მისული აღწერა არ არის იმდენად დაუშვებელი, რომ მისი სრულიად უარყოფა შეიძლებოდეს“.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სააპელაციო სასამართლო არ იყო ერთსულოვანი თავის გადაწყვეტილებაში. მისმა ორმა წევრმა მიიჩნია G დამნაშავედ ხანძრის გაჩენაში. საკუთარი თვალსაზრისის გადმოცემისას მოტოციკლისტების შესახებ ისინი წერდნენ: „ამას უნდა დაეუმატოთ... რომ G-ს მონაყოლი რანსტენში მისი მოგზაურობის მიზეზების შესახებ მართალი არ აღმოჩნდა, და მისი აღწერა, თუ როგორ შეიტყო ხანძრის შესახებ ძალიან არადამაჯერებელია“.

რალა თქმა უნდა, ეს განსხვავებული თვალსაზრისიც საკმაოდ გამართლებულია. მოსამართლეები, რომელთაც G დამნაშავედ მიიჩნიეს, განაჩენის გამოტანისას ხელმძღვანელობდნენ როგორც ზემოაღწერილი გარემოებებით, რაც მათ სასაცილოდ მიაჩნდათ, აგრეთვე იმ ფაქტით, რომ მოტოციკლისტების პოვნა ვეღარ მოხერხდა. მათი აზრით, G-ს ჩვენებები თავისთავად შეუძლებელს არ ასახავდა, თუმცა მათსავე კონტექსტში განხილვისას არადამაჯერებელი იყო ამ ორი მოსამართლის მიდგომა ჩვენებისადმი კარგად წარმოაჩენს ფუნდამენტურ განსხვავებას მოსამართლის შეფასებასა და ფსიქოლოგის მიზანს შორის.

ალტერნატიული ინტერპრეტაციის გამოყენება

ჰიპოთეზის შემოწმება ჩვენებათა ანალიზის დროს განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს როგორც ჰიპოთეზის შესაქმნელად, ასევე იმ მონაცემების გამოყენებისათვის, რომელზედაც აიგება ეს ჰიპოთეზა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ ვერ უგულებელვყოფთ ალტერნატიულ ინტერპრეტაციებს, რომელნიც სხვადასხვა მიზეზთა გამო ძნელი შესამჩნევია შედარებით ზედაპირული განხილვის დროს. ასეთი სიძნელების საჩვენებლად განვიხილოთ G-ს მონაყოლი ორი მოტოციკლისტის შესახებ.

ის ფაქტი, რომ G-მ ვერ მოახერხა აეხსნა, თუ რატომ დასჭირდა მას სახლიდან რანსტენისაკენ გზაზე ასე დიდი დრო, ახლახან მივიჩნიეთ იმის დამადასტურებელ მაგალითად, რომ მას არ შეუძლია ამბების შეთხზვა. მაგრამ, უფრო დაწვრილებით განხილვისას ეს შესაძლოა აგრეთვე გახდეს საესეებით განსხვავებული ინტერპრეტაციის

საფუძველი: ამ ალტერნატიული ინტერპრეტაციის მიხედვით G-ს მწირი პასუხების მიზეზი იყო არა მისი ფანტაზიის ნაკლებობა, არამედ გარკვეული მოტივის გამო, ინფორმაციის შეგნებული დამალვა. ეს დაშვება ემყარება იმ შესაძლებლობას, რომ მას შემდეგ, რაც საცეკვაო კლუბს გასცდა, G-მ გზა განაგრძო ვიღაც სხვა ქალთან. თუ შევადარებთ მის თავშეკავებას კითხვაზე, თუ რას აკეთებდა იგი ამ დროის განმავლობაში, მისსავე ჩვენებებს, რომ მოგვიანებით რაღაც მნიშვნელოვანი მოხდა („ამ დროისათვის მე არაფერი მაქვს ამ კითხვაზე საპასუხო პოლიციის საქმეა გაარკვიოს, რა მოხდა და არა ჩემი“), შევძლებთ სხვა ახსნა მივცეთ მოვლენებს. ალბელ გოგონასთან მისი ურთიერთობის შესწავლამ აჩვენა, რომ მას მორალური კოდექსი არ აძლევდა უფლებას დაესახელებინა ქალი, რომელთანაც ინტიმური ურთიერთობა ჰქონდა, რაც არ უნდა მომხდარიყო. G-ს დუმილი შეიძლება აგრეთვე მივიჩნიოთ თუმცა უმნიშვნელო, მაგრამ მაინც რეალური იმედიდან გამომდინარე, რომ ეს ქალი ადრე თუ გვიან თვითონ გაწირავდა თავის რეპუტაციას მის სასარგებლოდ. ასეთ ვითარებაში მას განსაკუთრებულად მიზანშეუწონლად უნდა მიეჩნია ყალბი ვერსიის გამოგონება. ეს ინტერპრეტაცია გასაგებს ხდის G-ს ჩვენებას მისი ქცევის შესახებ რანსტენში ჩასვლამდე. მაგრამ იგი გულისხმობს აგრეთვე, რომ G-ს ნამბობი მტოციკლისტების შესახებ არ უნდა შედარდეს ზედმეტად ზანგრძლივი მოგზაურობის მისივე არადამაჯერებელ ახსნას, და ვეღარ განიხილება, როგორც ფანტაზიის საყარაულო სიღარიბე. ამასთან, კვლავ ბევრი გარემოება მიანიშნებს, რომ მოტოციკლისტების შემთხვევა რეალობა იყო, რამდენადაც ალტერნატიული ინტერპრეტაციის შინაარსი ვერ ცვლის ორმხრივი ემოციის კრიტერიუმის, შედეგის კრიტერიუმის და მიმდევრობის კრიტერიუმის უმეტესი მაჩვენებლების სინამდვილეს. როგორც უკვე აღინიშნა, საქმის მასალებში სხვა მაჩვენებლებიც იყო, რომელნიც მიუთითებდნენ, რომ G-ს აკლდა ფანტაზია იმისათვის, რათა ეს ისტორია არაფრიდან შეექმნა. ამასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ ალტერნატიული ჰიპოთეზა არანაირად ხელს არ უშლის მოტოციკლისტების შესახებ ნამბობის მიღებას. მოგზაურობისას G დაკავშირებული იყო ზანძრისაგან სრულიად განსხვავებული შინაარსის საქმიანობით. ეს გულისხმობს, რომ მას შეეძლო ზანძრის შესახებ სხვა ადამიანისაგან შეეტყო.

რეალობის კრიტერიუმების მიმოხილვა

როგორც უკვე ვაჩვენეთ, ჩვენების რეალობის ანალიზი არის კრიტიკული მსჯელობის ფორმა, რომელშიც ჩვეულებრივი აზრი სისტემაშია მოყვანილი და მასალის ფორმალური მანიპულირების გზით მისაწვდომი ხდება კონტროლისათვის. შესაძლო იქნება, რომ ეს ფორმალიზაცია კვლავაც გაგრძელდეს. მოყვანილი მაგალითები არის ფორმალიზებული მსჯელობის წინასწარი ღებონსტრაცია ფუნქციების მიხედვით კრიტერიუმების დაყოფა კი მოგვცემს ამ პრინციპების სქემას.

ამ თვალსაზრისით განსხვავდება კრიტერიუმების ორი ძირითადი ჯგუფი. ერთს შეადგენს რეალობის ძირითადი კრიტერიუმები, რომელნიც გამოიყენება ისეთ შემთხვევებში, სადაც სრულდება გარკვეული ვარაუდები. თავის მხრივ ისინი იყოფა ორ ქვეჯგუფად; ერთი ეხება ჩვენების ფორმალურ სტრუქტურას, მეორე კი ჩვენების შინაარსის შესატყვისობას ადამიანის შესახებ ზოგად ცოდნასთან.

მეორე მნიშვნელოვანი ჯგუფი შედგება დამხმარე საკონტროლო კრიტერიუმებისაგან, რომელთაც არ გააჩნიათ დამოუკიდებელი ფუნქციები, მაგრამ ანალიზის დროს გამოიყენება როგორც ძირითადი კრიტერიუმების დამატებანი. კონტროლი ზორციელდება ორი გზით: ფორმალური ლოგიკით, რომლის დროსაც გამოიკვლევა ალტერნატიული პიპოთეზები და ემპირიული კონტროლით, როდესაც გამოიყენება კრიტერიუმი, რომელიც ემყარება „მართალი“ ან „ყალბი“ ჩვენებების ჩვეულებრივ ფორმას ან თავად მოწმის ასეთივე ჩვენებებთან მსგავსებას.

ამდენად, სქემა მოიცავს ძირითადი ან საკონტროლო კრიტერიუმების თითო ჯგუფს. ანალიზი თითოეული ჯგუფის ფარგლებში შეიძლება იყოს ან ფორმალური (ლოგიკური ანუ ჩვენების ფორმალურ სტრუქტურასთან დაკავშირებული) ან კონკრეტული (ემპირიული ანუ ჩვენების შინაარსთან დაკავშირებული). სქემაში შემავალი ყველა კრიტერიუმი უკვე განვიხილეთ მაგალითების მეშვეობით და მათი რაოდენობა გაიზარდება გამოცდილების ზრდასთან ერთად.

რეალობის კრიტიკერიუმები

სტრუქტურული ანალიზისათვის:
ორმხრივი ემოციის კრიტიკერიუმი
ჰომოგენურობის კრიტიკერიუმი

შინაარსის ანალიზისათვის:
კომპეტენტურობის კრიტიკერიუმი
უნიკალურობის კრიტიკერიუმი
მიმდევრობის კრიტიკერიუმი

საკონტროლო კრიტიკერიუმები

ფორმალური ლოგიკის:
შედეგის კრიტიკერიუმი

ემპირიული ვალიდობის:
იზომორფიის კრიტიკერიუმი

ფორმალური სტრუქტურის ანალიზი

ორი წესი მეცნიერული განმარტებისათვის

აქამდე ჩვენ საქმე გვქონდა პრობლემასთან, თუ როგორ გაგვეანალიზებინა მოწმის ჩვენება ან რიგი ჩვენებებისა, როდესაც ისინი მოცემულია როგორც ინფორმაციის დამოუკიდებელი ნაწილები. გამოკვლევის პროცედურა მთლიანობაში არ ყოფილა ხსენებული გარდა რამდენიმე შემთხვევისა ჩვენების რალობის ანალიზის ქვეთავში და უფრო გარკვევით „ლარსის შემთხვევის“ აღწერის დროს სოციო - ფსიქოლოგიური მონაცემების ქვეთავში.

ამის მიზეზი ისაა, რომ ჩვენ არ გვსურდა გამოკვლევა მთლიანობაში განგვეხილა, ვიდრე არ იქნებოდა ნაჩვენები ცალკეული საშუალებები. ამასთან ჩვენება, რომლის კავშირი რეალობასთან უნდა განისაზღვროს, საჭიროა განიხილებოდეს საქმესთან დაკავშირებულ სხვა ინფორმაციასთან ერთად. სრული გამოკვლევის დროს საჭიროა ინფორმაციის მთლიანი სტრუქტურა გადიოდეს უწყვეტ ანალიზს კვლევის პროცესში. საშუალებას, რომლებიც ამ მიზანს აღწევს, ეუწოდებთ ფორმალური სტრუქტურის ანალიზს.

ფორმალური სტრუქტურის ანალიზი ემყარება ჩვეულებრივი მეცნიერული განმარტების წესებს. ასე რომ, განმარტება, რომელსაც ამ მეთოდის საშუალებით იძლევა მოწმის ფსიქოლოგი არ განასხვავებს

მას სხვა სფეროში მომუშავე მეცნიერთაგან. ანალიზი, რომელიც შეიძლება გამოყენებული იქნეს ინფორმაციის მიმართ ნებისმიერ დროს, ტარდება ფორმალური სტრუქტურის ორი ფუნდამენტური კრიტერიუმის გათვალისწინებით.

როდესაც ვიყენებთ ამ ფორმალურ კრიტერიუმებს, ვიწყებთ კითხვით: რა გზით, ან გზებით შეიძლება მოცემული ინფორმაციის სრული ინტერპრეტაცია (ინტერპრეტაცია აქ გულისხმობს ისეთი ჰიპოთეზის შერჩევას, რომელიც ასახავს ხელზე არსებულ მონაცემებს)? როდესაც ამ კითხვაზე პასუხს გავცემთ, შერჩეული ინტერპრეტაციის ვალიდობა შეიძლება შემოწმდეს ორი ფორმალური კრიტერიუმით.

პირველი კრიტერიუმი მდგომარეობს შემდეგში:

თუ ინტერპრეტაცია აუხსნელად ტოვებს მონაცემების არსებით ნაწილს, ეს ინტერპრეტაცია არ შეიძლება მიღებული იქნეს როგორც რეალობის სწორი აღწერა.

ეს კრიტერიუმი განსაზღვრავს სიტუაციას, რომელშიც ინტერპრეტაცია არ უნდა იქნეს მიღებული. ადვილი შესამჩნევია, რომ მოთხოვნები არ არის აბსოლუტური. ინტერპრეტაცია, რომელიც ინფორმაციის არსებით ნაწილს აუხსნელს ტოვებს, რა თქმა უნდა უარყოფილი უნდა იქნეს ამასთან, უმნიშვნელო დეტალები ან არაპირდაპირი ინფორმაცია შეიძლება დარჩეს აუხსნელი. არ არის საკმარისი, რომ ინტერპრეტაცია ლოგიკურად ხსნიდეს მოცემულ ფაქტებს; საჭიროა რომ ის თავის თავადაც ლოგიკური იყოს.

ამრიგად, პირველი ფორმალური კრიტერიუმის თანახმად უნდა უარვყოთ ყველა ინტერპრეტაცია, რომელიც ინფორმაციის არსებით ნაწილს რაციონალურად არ ხსნის. თუ ჩვენ შეგვიძლია უარვყოთ ყველა გააზრებული ინტერპრეტაცია ამ მიზეზით, ეს ნიშნავს, რომ ან მნიშვნელოვანი ინფორმაცია ნაკლებია ან ამ ინფორმაციას არაკორექტული ანალიზი უკეთდება.

ასეთ სიტუაციაში ყველაზე კარგი გამოსავალია ახალი ინფორმაციის შეგროვება ან აუხსნელი ნაწილების უკეთ გაანალიზება. თუ ჩვენი ინტერპრეტაცია სწორია, ასეთი გაფართოება მიგვიყვანს ადრე აუხსნელი ნაწილების ახლებურ შეფასებასთან.

შეიძლება მოხდეს, რომ ახალი ინფორმაცია არ მიესადაგოს ინტერპრეტაციას. როცა ასე ხდება, საჭიროა მოვებნით სხვა ინტერპრეტაცია. ასეთ შემთხვევაში მასალის სხვა ნაწილები შეიძლება ძნელი ასახსნელი გახდეს ინფორმაცია ამ ნაწილების შესახებ უნდა

გაიზარდოს და შემდეგში გაანალიზდეს. საბოლოო მიზანია მივიღოთ ისეთი ყოველმხრივი და კორექტულად გაანალიზებული ინფორმაცია, რომელიც საქმის მონაცემებს აღწერს ერთი ინტერპრეტაციით და რომელსაც არ ექნება დარჩენილი რომელიმე მნიშვნელოვანი ნაწილი აუხსნელი. როდესაც ეს მიზანი მიღწეულია, პირველი ფორმალური კრიტერიუმი შეიძლება შესრულებულად ჩაითვალოს.

როდესაც გამოკვლევა ამ მიმართულებით ვითარდება, ჯერ კიდევ ვერ ვიქნებით დარწმუნებული, რომ ჩვენი ინტერპრეტაცია სწორად ასახავს მოცემულ საქმეს. გადამწვეტი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ ინტერპრეტაცია აკმაყოფილებდეს მეორე ფორმალური კრიტერიუმის მოთხოვნას, რომელიც მდგომარეობს შემდეგში:

თუ ინტერპრეტაცია მიიღება როგორც მონაცემების სწორი აღწერა, იგი უნდა იყოს არსებული ინფორმაციის ერთადერთი სრული და რაციონალური ახსნა.

ეს კრიტერიუმი ფორმულირებულია ისეთი სიტუაციისათვის, როდესაც საქმის მონაცემები საშუალებას იძლევა აეხსნათ ისინი ერთზე მეტი გზით. ასეთი სიტუაცია აღმოცენდება, როდესაც იმდენად ცოტა ფაქტია ცნობილი, რომ სიცარიელე მათ შორის შეიძლება შეივსოს რამდენიმე გზით.

შეიძლება მოხდეს, რომ როდესაც საქმის გამოძიება გარკვეულ ეტაპს მიაღწევს, განსხვავებულ ინტერპრეტაციებს შორის არჩევანის გაკეთება გაძნელდეს. მსგავსი რამ მოხდა, როდესაც სააპელაციო სასამართლომ „ოლანდის ხანძრის საქმესთან“ დაკავშირებით, ალბურ სექციაში ხანძრის შესახებ განაცხადა: „შესაბამისად, დასაშვებია, რომ G-ს ჰქონდა ხანძრის გაჩენის შესაძლებლობა ამასთან, ვერ გამოვრიცხავთ შესაძლებლობას, რომ G-ს აღნიშნულის გარდა, სხვა კავშირიც ჰქონდეს ხანძართან“¹.

ასეთი ვითარება მოითხოვს, რომ გამოკვლევა გაგრძელდეს. აქ მომდევნო ეტაპია იმ საკითხების შემდგომი გამოკვლევა, სადაც

---

¹ ეს არის სასამართლოს პოზიცია. ფორმალური სტრუქტურის ანალიზის ლოგიკა, როგორც აღვილი შესამჩნევია, გამოიყნება ყველა სახის ინფორმაციის ინტერპრეტაციის დროს. როდესაც სასამართლო ეყრდნობა არაპირდაპირ სამხილებს, იგი სურვილის მიუხედავად იძულებულია გამოიყენოს ეს წესები ფსიქოლოგის მიერ ამ წესების გამოყენება არ გულისხმობს, რომ იგი ინაწილებს სასამართლოს ფუნქციებს.

ალტერნატიული ჰიპოთეზები ერთმანეთს კვეთენ, ე.ი. სადაც ინფორმაცია ორაზროვანი ხდება. უმეტეს შემთხვევაში ასეთი საკითხების უკეთ შესწავლა განაპირობებს ალტერნატიული ჰიპოთეზების დაყვანას ერთმანეთს.

ერთი ინტერპრეტაციის დარჩენის შემთხვევაშიც ვერ ვიქნებით საესებით დარწმუნებული, რომ მივაგენით უეჭველ სინამდვილეს; ვერასოდეს ვიქნებით დარწმუნებული, რომ არ არსებობს ჩვენთვის ინტერპრეტაცია, რომელიც ასევე წარმატებით ან უკეთესადაც ახსნის საქმის მონაცემებს. ვერც იმ შესაძლებლობას ურვეფოთ, რომ დამატებით ინფორმაციით ვითარება იქამდეც შეიცვალოს, რომ საწყისი ინტერპრეტაცია შემდეგში ვეღარ გამოდგეს მონაცემების ასახსნელად.

ასეთი მოსაზრებები მნიშვნელოვანია თეორიული განხილვის თვალსაზრისით. და მაინც, ფორმალური სტრუქტურის ანალიზი ვერ გამოდგება სინამდვილეში მომხდარის უეჭველი დადასტურების საშუალებად. ფორმალური კრიტერიუმების საშუალებით შესაძლებელია ჩვენებებში მცდარი ან არადამაჯერებელი ინფორმაციის მიგნება და უარყოფა.

პრაქტიკული გამოყენება

იმის საჩვენებლად, თუ როგორ გამოიყენება ფორმალური სტრუქტურის ანალიზის წესები პრაქტიკულად, შეგვიძლია განვიხილოთ ცრუმოწმების საქმის ნაწილი. წინა თავში, A-ს შემთხვევის შესახებ ყურადღება ძირითადად გამახვილებული იყო ბრალდებულის ჩვენების მიმართ. ამ ჩვენებების ანალიზით საკმაოდ კარგი საფუძველი გვაქვს, რომ იგი რეალობის აღწერად მივიჩნიოთ. ამ ჩვენებების გამო საოლქო სასამართლომ A-ს ერთი წლის თავისუფლების აღკვეთა მიუსაჯა. ეს განაჩენი დაამტკიცა სააპელაციო სასამართლომ და მოგვიანებით შეედოთის უმაღლესმა სასამართლომ უარყო A-ს თხოვნა ახალი განხილვის შესახებ.

როგორ გახდა ეს შესაძლებელი?

უნდა აღინიშნოს, რომ A-ს ჩვენებათა ანალიზი ჩატარდა რამდენიმე თვის შემდეგ, რაც სააპელაციო სასამართლომ საბოლოო განაჩენი გამოიტანა. ასე, რომ ანალიზის შედეგები სასამართლოს დროს განხილული არ ყოფილა. უნდა აღინიშნოს აგრეთვე, რომ ამ დროისათვის მხოლოდ ჩვენ ვიზიარებდით და ვიზილავდით მომხდარის შესახებ A-ს ვერსიას. A-ს გარდა, ინფორმაცია ქვიშის დაყრის მეთოდის წარმოშობის შესახებ მიღებული იქნა აგრეთვე A-ს

მოწინააღმდეგე B-გან. ეს ინფორმაცია შემდეგში დადასტურა მესამე პირის, E-ს ჩვენებამ. საკმაო ინფორმაცია არსებობდა B-გან, რომელიც მიანიშნებდა, რომ მეთოდი მისი მოგონილი იყო.

B-ს ვერსიაში საკვანძო მომენტი იყო მისი შეხვედრა რესტორანში A-თან, რამდენიმე თვით ადრე, ვიდრე A მუშაობას ნახავდა S ქუჩაზე. ამ შეხვედრას აგრეთვე ესწრებოდა ვაჭარი E. ამ უკანასკნელმა თავის ჩვენებაში დაადასტურა, რომ ისინი შეხვედნენ A-ს რესტორანში და იქ ვიდრე ერთად იყვნენ B-მ უამბო თავისი იდეის შესახებ A-ს.

მათ ბევრი დღიეს და მომავლის შესახებაც ბევრი ილაპარაკეს B-ს და E-ს ჩვენების მიხედვით, A თამამად იქცეოდა და B-ს უთხრა, რომ მისი ბედი ახლა წყდებოდა. B-მ ჩანახაზი გააკეთა მაგიდის გადასაფარებელზე (გადასაფარებელი ქაღალდის იყო), რაც მოგვიანებით A-მ გამოსტაცა და თან წაიღო. ამან აფიქრებინა დანარჩენებს, რომ A აპირებდა მოეპარა B-ს იდეა. B-მ და E-მ შემდეგში გაიხსენეს, რომ ისინი შეთანხმდნენ, დაეხსომებინათ ეს საღამო. A უშვებდა, რომ ისინი რესტორანში შეხვედნენ იმ დროისათვის. რესტორნის ანგარიშიც ამის დადასტურებად მიაჩნდა. არც იმას უარყოფდა, რომ საუბარი შეიძლებოდა იატაკს შეხებოდა, რადგან ეს ყველაზე ჩვეულებრივი სასაუბრო თემა იყო ამ წრეში. მაგრამ ვერ გაიხსენა, რომ საუბარს ის შინაარსი ჰქონოდა, რასაც B და მისი მოწმე ამტკიცებდნენ.

ორივე, საოლქო და სააპელაციო სასამართლო თვლიდა, რომ რესტორანში საუბარს სინამდვილეში ჰქონდა ადგილი ორივე სასამართლოს მიაჩნდა აგრეთვე, A-ს უარყოფის მიუხედავად, რომ მას B-მ მიაწოდა კვიშის დაყრის იდეა საუბრის დროს. როდესაც A-მ ჩვენებებში განაცხადა, რომ იდეა სხვა გზით მიიღო, ორივე სასამართლომ მიიჩნია, რომ იგი ცრუობდა.

ამდენად, A-ს ქცევის კრიმინალური ბუნება სასამართლოს თვალსაზრისით მთლიანად ემყარებოდა შეხედულებას, რომლის თანახმადაც მისი ჩვენება საოლქო სასამართლოში შეგნებული ტყუილი იყო. იურიდიული თვალსაზრისით, რა თქმა უნდა, ეს ტრივიალური იყო, თუმცა გადამწყვეტი აღმოჩნდა ამ სიტუაციაში, რამდენადაც ორივე სასამართლომ განაჩენის გამოტანის დროს გაითვალისწინა მხოლოდ B-ს ჩვენება.

A-ს ჩვენებამ მხოლოდ ერთხელ ითამაშა გარკვეული როლი

ამ საქმის განხილვის დროს, კერძოდ მაშინ, როდესაც სააპელაციო სასამართლომ A-ს ჩვენებებში ცვლილებების გამო მიიჩნია, რომ მთლიანობაში A-ს ვერსია ყალბია. იმის გარდა, რომ ასეთი განზოგადებები საკმაოდ თამამია, მსგავსი დასკვნა ძნელად აიხსნება A-ს ჩვენებებში ცვლილებების გამო. მხოლოდ, უფრო არსებითია ის, რომ სააპელაციო სასამართლომ არანაირი ახსნა არ მოუძებნა S ქუჩაზე მომხდარ მოვლენას, რომელიც დაადასტურა ორმა ისეთმა მოწმემ, რომელთა სანდოობასაც სასამართლო არ ეჭვობდა.

სააპელაციო სასამართლოს დილემა ადვილად ჩანს მისი განაჩენის შემდეგი ნაწყვეტიდან: „სააპელაციო სასამართლოში, A-ს ცოლმა და მამამ დაადასტურეს, რომ 19- წლის 26 აგვისტოს, კვირას, მათი თანდასწრებით A აკვირდებოდა და შენიშვნებს გამოთქვამდა S ქუჩაზე ქვიშის დაყრის საშუალოს შესახებ. როგორი მნიშვნელობაც არ უნდა ჰქონდეს ამას, საოლქო სასამართლოში A აცნობიერებდა, რომ ქვიშის დაყრის მეთოდის იდეა B-გან მიიღო“.

აქ არსებითი ის არის, რომ A-ს ბრალდების უკეთ აღწერა არც შეიძლება. სასამართლომ მისი დამნაშავედ ცნობის დროს აირიდა გაურკვეველი ნაწილი სიტყვებით „როგორი მნიშვნელობაც არ უნდა ჰქონდეს ამას“, რაც ნიშნავს, რომ სასამართლო არ ზრუნავს იმ ფაქტზე, რომ არ შეუძლია ბრალდებულის ჩვენების ახსნა.

ყოველივე ეს შესაძლოა გასაოცარია, მაგრამ ეს მაგალითი მოვიყვანეთ იმისათვის, რათა გვეჩვენებინა ის სირთულეები, რომელნიც ფორმალური სტრუქტურის ანალიზის დროს წარმოიშობა.

პირველი წესის თანახმად, როდესაც ინფორმაციის არსებითი ნაწილი აუხსნელი რჩება, მასალას უფრო ინტენსიური ანალიზი უნდა ჩაუტარდეს. A-ს ვერსიის ასეთი ანალიზი უკვე გადმოვეცით. ამ ანალიზის შედეგი აჩვენებს, რომ A-ს ვერსია საქმის სასამართლოსეული ინტერპრეტაციით ვერ აიხსნება.

წესების მიხედვით, ასეთ შემთხვევაში სხვა ინტერპრეტაცია უნდა მოვძებნოთ. ამ სიტუაციაში ყველაზე ალბათურია, რომ A-ს ვერსია სუბიექტური სიმართლეა. ამდენად, პრობლემაა, თუ როგორ გავიგებთ B-ს ვერსიას.

არ უნდა მივიჩნიოთ უცნაურად, როდესაც გამოძიების ჯილდოს ერთდროულად რამდენიმე ადამიანი მოითხოვს. ასეთ სიტუაციებს შეიძლება მრავალგვარი ახსნა ჰქონდეს. ერთია, როდესაც გამოგონებას, როგორც განვითარების ბუნებრივ ეტაპს რამდენიმე

ადამიანი ურთიერთდამოუკიდებლად აღწევს ასევე შესაძლებელი იატაკის დაგების მეთოდის შემთხვევაშიც. გარკვეული პერიოდისათვის შესაძლებელია პრაქტიკაში მიღებული იყოს იატაკის დაგების ერთი ან ორი მეთოდი. დროის განმავლობაში მეთოდის ნაკლი წარმოჩნდება. მომავალ განვითარებას განაპირობებს უკვე არსებული მეთოდი და მისი ხშირი გამოყენება, რომელიც თავისთავში მოიცავს განვითარების მომდევნო საფეხურს სიტუაციურად ლატენტურს, მაგრამ მზას საჭირო დროისათვის.

სპეციალური თვალსაზრისით, ქვიშის დაყრის მეთოდს ამ სფეროში აქვს განვითარებული ეტაპის ყველა ნიშან-თვისება. ამ შემთხვევაში გამოჩნდა ორი ადამიანი, რომელნიც აცხადებდნენ, რომ გამოიგონეს მეთოდი. ამასთან, შეუძლებელი არ არის იმის წარმოდგენა, რომ ორივემ ურთიერთდამოუკიდებლად მიაგნეს ქვიშის დაყრის მეთოდს ორივე მათგანი ეკუთვნის იმ წრეს, სადაც ყოველდღიური შრომის პირობებში უზღუდათ საჭირო გამოცდილებისა და ცოდნის ფლობა. დაშვება, რომ A-ს ჩვენება სუბიექტური სიმართლეა, თავისუფლად ესადაგება ვერსიას, რომ B-მ ამ იდეას უფრო ადრე მიაგნო. თუ ეს ასეა, ჯერ-ჯერობით შეგვიძლია ავხსნათ B-ს და E-ს ინფორმაცია, რომ B-მ უამბო A-ს ამ იდეის შესახებ. აქ ყურადღება უნდა მიექცეს იმ ფაქტს, რომ გარკვეულ მოვლენას სხვადასხვა ადამიანებისათვის სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს ყოველი ადამიანის დაკვირვების უნარი განიცდის ინდივიდის განწყობილებებისა და მოლოდინების გავლენას, რომელნიც წარმართავენ მის აღქმას გარდა ამისა, ფაქტი, რომ ორ ადამიანს საათობით შეუძლია საუბარი ისე, რომ ერთმანეთის თვალსაზრისი შეუმჩნეველი დარჩეთ, გამოწვეულია არა ამრტო მოსაუბრეთა აღქმის სელექციურობით, არამედ იმ ფაქტითაც, რომ ადამიანში ლაპარაკის მოთხოვნილება ყოველთვის ამცირებს მოსმენის უნარს.

როდესაც ადამიანში ლაპარაკის მოთხოვნილება იზრდება, განსაკუთრებით ალკოჰოლის გავლენით, შესაბამისად მცირდება მოსაუბრის ნათქვამის გაგების უნარი.

A-ს და B-ს ურთიერთსაწინააღმდეგო ჩვენებები რესტორანში საუბრის შესახებ შეიძლება ამ ზოგადი დაკვირვებით აიხსნას. B-ს რწმენა, რომ რესტორნის საუბარი მნიშვნელოვანი იყო, უდაოა. მაგრამ ეს არ გულისხმობს, რომ A-საც იგივე აზრი უნდა ჰქონდეს მათი სიმთვრალე გაუგებრობის წარმოშობას უფრო ალბათურს ხდის.

საუბარი შეიძლებოდა შეხებოდა იატაკს, შემდეგ ქვიშას და ქვიშის დაყრის მეთოდს და მოსაუბრეთა პროფესიული ინტერესების შესაბამისად სხვა მრავალ პრობლემას. სასმელის გავლენით შეადგენდნენ გეგმებს, გააკეთებდნენ აღმოჩენებს და ერთმანეთს გააჩუბებდნენ. B-ს აზრით, საუბრის შინაარსი ეხებოდა მის იდეას ქვიშის დაყრის მეთოდის შესახებ. A-ს თანახმად, საუბარმა ქვიშის შესახებ უკვალოდ ჩაიარა. ფაქტი, რომ B-მ გაიხსენა A-სთვის იდეის მიწოდება, არ გამოირიცხავს შესაძლებლობას, რომ A-მ ცნობიერად ვერ დააფიქსირა ეს იდეა. A-ს შეიძლებოდა გამორჩენოდა ან ვერ გაეგო ანდა შემდგომში დაეიწყებოდა მოსმენილი. ეს ინტერპრეტაცია მისაღები ფორმით ხსნის S ქუჩის შემთხვევას. თუ A-მ იცოდა, რომ იდეა B-გან მიიღო, მაშინ მისი საქციელის გავება შეუძლებელი იქნებოდა.

შეჯამებული ფორმით სრული ინტერპრეტაცია (ყველა არსებითი მომენტის გათვალისწინებით) შეიძლება ჩამოვყალიბოთ შემდეგი სახით: ორივე A და B სიმართლეს ამბობდნენ. მიუხედავად სუბიექტურად განსაზღვრული თვალსაზრისისა, თითოეული ცდებოდა მეორის მოტივის შესახებ. B-მ ქვიშის დაყრის მეთოდის იდეას A-ზე აღრე მიაგნო და ერთხელ უამბო ამ უკანასკნელს მის შესახებ. A-მ ვერ აღიქვა ეს იდეა, ან თუ აღიქვა, სიმთვრალის გამო დაივიწყა. რამდენიმე თვის შემდეგ A-მ თვითონ მიაგნო ამ იდეას, ან არსებული მეთოდების კარგი ცოდნის გამო ანდა B-ს იდეის არაცნობიერი გავლენით, რომელიც კვლავ აღდგა მის გონებაში და მან იგი საკუთრად მიიჩნია.

ამ ინტერპრეტაციას გააჩნია რამდენიმე უპირატესობა: 1) იგი არ ტოვებს აუხსნელს ინფორმაციის რომელიმე არსებით ნაწილს; 2) იგი ამცირებს იმ წარმოდგენელ არაკეთილშესრულებას, რომლითაც მხარეები ბრალს დებდნენ ერთმანეთს; 3) კონფლიქტი მიიჩნევა ჩვეულებრივ გაუგებრობად, რომელსაც განაპირობებს ორი ადამიანის მიერ ერთი და იგივე მოვლენის სუბიექტური შთაბეჭდილებების ურთიერთსაწინააღმდეგო ინტერპრეტაცია!

---

¹ აქვე უნდა დავძინოთ, რომ უმაღლესი სასამართლოს ურას A-ს თხოვნაზე ახალი სასამართლოს შესახებ მოკცა შეწყალების თხოვნა. მიუხედავად იმისა, რომ შეედითში ჩვეულებიანებარ შეწყალება არ დაიშება, თუ მთხოვნელი უარყოფს დანაშაულს, A-ს თხოვნა მიღებული იქნა იუსტიციის მინისტრის მიერ. ასეთი გადაწყვეტილების მიზეზი არ იყო დასახელებული.

მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიური გამოკვლევის წარმოდგენილ მოდელში გამოკვლევის ყოველი ეტაპი ემყარება წინა ეტაპის წარმატებით გადაწყვეტას. მთლიანობაში ეს შეიძლება ვარჯენოთ სქემატურად (სქემა № 3), სადაც ნაჩვენებია ინფორმაციის დამუშავების მიმდინარეობა.

უშეტეს შემთხვევაში ფსიქოლოგს მუშაობის დაწყება უხდება ინფორმაციით, რომელსაც მის ექსპერტად მიწვევამდე აგროვებს პროკურატურა, პოლიცია და ზოგჯერ სასამართლოც. როდესაც სასამართლო ზუსტად განუსაზღვრავს ამოცანებს, ფსიქოლოგს შეუძლია გაითვალისწინოს წინასწარი გამოძიებისა და სასამართლო პროცესის ჩანაწერები, საპოლიციო გამოძიებისა და სხვა ექსპერტთა კვლევის შედეგები და ა.შ. სქემაზე ეს ინფორმაცია აღნიშნულია ორი დიდი ჩარჩოთი ზედა ნაწილში. საწყის ეტაპზე ეს ინფორმაცია შეისწავლება და დაჯგუფდება ისე, რომ მისი სტრუქტურა გამოიკვეთოს ეს გულისხმობს, რომ ფაქტები დაჯგუფდება მათი მსგავსების მიხედვით, რათა წინააღმდეგობები და ორაზროვნებანი ნათლად წარმოჩნდეს. მიღებული მასალის მიმართ ფორმალური სტრუქტურის ანალიზის კრიტერიუმების გამოყენებით ფსიქოლოგს შეეძლება განსაზღვროს თუ სად საჭიროებს მასალა ინფორმაციის დამატებას. სიტუაციის შეფასება სქემაზე მოცემულია ჩარჩოთი, რომელშიც აღნიშნულია „მართვის მექანიზმი.“ ყველა მოპოვებული ინფორმაცია და მიღებული შედეგი, რომელთაც ფსიქოლოგი მოიპოვებს, მოწმდება ამ ცენტრალური განყოფილებით. აქ უკვე განსაზღვრულია კვლევის პროცედურის თანმიმდევრობა, ე.ი. მკვლევარი აფასებს მასალის სტრუქტურას, ამის მიხედვით გამოაქვს გადაწყვეტილება, ამასთან განუწყვეტლივ განიხილავს მას.

ტერმინი „მართვის მექანიზმი“ აღნიშნავს მსგავსებას თანამედროვე ავტომატიზაციაში უკუკავშირის სისტემებსა და განხილვის იმ წესს შორის, რომელიც ჩვენს სქემაშია მოცემული. მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიური კვლევის მართვას აქვს ზოგადი წესები და კრიტერიუმები, რომელსაც ემყარება ფორმალური სტრუქტურის ანალიზი და პიპოთეზის ალბათობის შემოწმება.

მართვის მექანიზმის ქვეშ, ერთ სიმაღლეზეა განლაგებული ხუთი ჩარჩო. ისინი ასახავენ სხვადასხვა კატეგორიის მონაცემებს, რომლებითაც შეიძლება დაინტერესდეს ფსიქოლოგი. ბუნებრივია, რომ

ყველა მათგანი ყველა გამოკვლევაში არ გამოიყენება. ინფორმაციის შეგროვება და შეფასება დამოკიდებულია აქტუალურ ვითარებაზე. მაგალითად, შედარებით იშვიათად გამოიყენება ექსპერიმენტული ფსიქოლოგიის მონაცემები. გამონაკლისია ისეთი საქმეები, სადაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება დაკვირვების პირობების შესწავლას, ასეთია „ოლანდის ზანდრის შემთხვევა“ და „მოლერიის საქმე“.

მონაცემების ჩარჩოებს ქვემოთ განლაგებულია სამი ჩარჩო, რომელნიც წარმოადგენენ თეორიული ანალიზის განსხვავებულ სახეებს. ორსაფეხურიანი დაყოფა ნაწილობრივ მცდარია, რადგან მონაცემების შეგროვება და ანალიზი ჩვეულებრივ თანხედება ერთმანეთს და პარალელურად მიმდინარეობს. ეს განსაკუთრებით შეეხება ისეთ გამოკითხვებს, სადაც მონაცემების ნაკადი წარმოშობს ახალ ჰიპოთეზებს და ცვლილებებს გამოკითხვის მიმართულებაში. ორი დამოუკიდებელი საფეხური სქემაში აჩვენებს, თუ როგორ მუშაობს უკუკავშირის მექანიზმი.

მკვლევარის მუშაობა ერთდროულად სამი მიმართულებით გრძელდება:

- 1) ფორმალური სტრუქტურის ანალიზი;
- 2) მონაცემების შეგროვება;
- 3) მონაცემების ანალიზი.

მუშაობის კოორდინაცია ზორციელდება მართვის მექანიზმით, სადაც თითოეული ნაბიჯი ემყარება ახალი ინფორმაციის სტრუქტურის უწყვეტ შეფასებას.

ადრე თუ გვიან გამოკვლევა უნდა დამთავრდეს. კვლევის დასრულებისათვის ზოგჯერ არაა საკმარისი დროის დამატება, ზოგჯერ კი ყველა სახის დამატებითი ინფორმაცია ისე ამოიწურება, რომ კონკრეტული შედეგები ვერ მიიღწევა. გამოკვლევა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება დასრულებულად ჩაითვალოს, როდესაც მკვლევარს შეუძლია ჩამოაყალიბოს ინტერპრეტაცია, რომელიც ხსნის ყველა მნიშვნელოვან მონაცემს და ამასთან ერთადერთია.

ფსიქოლოგიის ამოცანის ბოლო საფეხურია გამოკვლევის შედეგების შეტყობინება სასამართლო ხელისუფალთათვის, მოხსენებისა თუ სხვა ფორმით. სქემის ბოლოს ეს საფეხური ჩარჩოთია გამო ყოფილი.

რაოდენ საიმედო და მნიშვნელოვანიც არ უნდა იყოს მოწმის ფსიქოლოგიური გამოკვლევა, მას საქმის მსვლელობაზე არანაირი გავლენა არ ექნება თუ სასამართლო არ გაითვალისწინებს მის შედეგებს. შედეგები ფსიქოლოგმა ისეთი სახით უნდა წარადგინოს, რომ მისი მნიშვნელობა აშკარა გახდეს რა თქმა უნდა, ეს მართებულია ყველა ექსპერტისათვის. სხვებთან შედარებით ფსიქოლოგიური გამოკვლევის შედეგები ძელი წარსადგენია ძირითადად ამას განაპირობებს ის, რომ ადამიანთა უმარველესობა დაინტერესებულია ფსიქოლოგიით, რის შედეგადაც მათ უწყობილობათ გარკვეული თვალსაზრისი ფსიქოლოგიურ საკითხებზე, მაშინ, როდესაც არ გააჩნიათ შესაბამისი საფუძველი. შემდეგ ასეთი საკითხების განსჯა ხდება ამ მცდარი თვალსაზრისით, მიუხედავად იმისა, რომ მათ სიმცდარეს ყოველდღიური ცხოვრება აშკარად აჩვენებს ამის გამო, რომ მოქალაქენი ხშირად ეწინააღმდეგებიან პროფესიონალ ფსიქოლოგთა არც თუ სასიამოვნო დასკვნებს. ამიტომ, გამოკვლევის შედეგების წარდგენის დროს ფსიქოლოგი უნდა ელოდოს ინტერესსაც და სკეპტიციზმსაც.

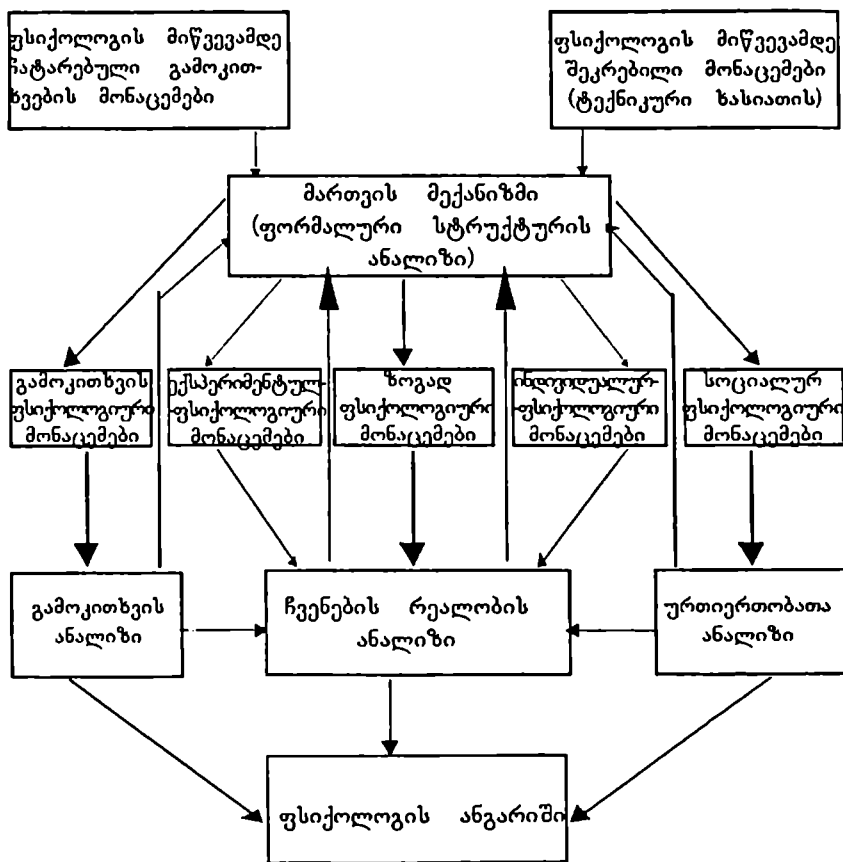
მოქალაქეთა კრიტიკულ განწყობას სპეციალისტ ფსიქოლოგთა მიმართ პრაქტიკული თვალსაზრისით ერთი სარგებლობაც აქვს. ექსპერტი იძულებული ხდება გააცნობიეროს, რომ მას საკუთარი თვალსაზრისის დაცვა მოუხდება.

ასეთ ვითარებაში ექსპერტ-ფსიქოლოგის დამაჯერებლობა ემყარება არა ამრტო მოსაზრებებისა და დასკვნების დასაბუთების უნარს, არამედ აზრის გასაგები და არაორაზროვანი ენით გადმოცემის უნარსაც. თავისი ამოცანების შესრულებისათვის მან გამოკვლევა უნდა აღწეროს კონკრეტული ტერმინებით, უნდა დაასაბუთოს მთავარი ნაბიჯები და ახსნას, თუ როგორ მივიდა დასკვნებამდე. აგრეთვე, მან უნდა დაახასიათოს გამოყენებული მეთოდები და აღნიშნოს ყველა ის შეზღუდვა, რაც გასათვალისწინებელია შედეგების ინტერპრეტაციის დროს.

დანაშაულის საქმის განხილვის დროს ექსპერტმა თავი უნდა შეიკავოს ბრალის საკითხზე თავისი აზრის გამოხატვისაგან. მისი ამოცანაა პასუხი გასცეს სასამართლოს მიერ დასმულ კითხვებს ან როგორც ფსიქოლოგიის ექსპერტმა, დააზუსტოს საქმის ფორმალური აღწერა.

სასამართლოზე ექსპერტ-ფსიქოლოგი აღმოჩნდება კიდევ ერთი, კომუნიკაციური პრობლემის წინაშე. როდესაც იგი წარადგენს კვლევის შედეგებს, დაცვა და სასამართლო შეუდგება მის დაწერილებით გამოკითხვას. როდესაც ფსიქოლოგი პირველად გამოჩნდება სასამართლოზე, როგორც ექსპერტი, ეს გამოკითხვა რაღაც შოკისმაგვარია, რადგან ერთი ან ორივე მხარე დაობს ყველაფერზე, რის საშუალებასაც შედეგების წარდგენა მისცემს; როგორც გამოყენებულ მეთოდებზე ასევე ექსპერტის მიერ ამ მეთოდების გამოყენების უნარზე. ფსიქოლოგი, რომელიც თავაზიანობასაა მიჩვეული კლიენტებისა და პაციენტებისაგან, ამას შეურაცხყოფად და უკანონოდ მიიჩნევს.

მიუხედავად ამისა, ექსპერტი, რომელმაც ნამდვილად იცის თუ რა გააკეთა და აცნობიერებს მიღებული შედეგების მნიშვნელობას, არ შეუშინდება ამ ახალი როლის შესრულებას.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ნაწილი პირველი ძირითადი დებულებები

აღქმა	6
მეხსიერება	12
გამოკითხვა	16

ნაწილი მეორე მოწმის ჩვენების ფსიქოლოგიის ექსპერიმენტული გამოკვლევის მეთოდი

შესავალი	20
მკვლელი კორიდორში	20
შეფუთული ამანათების სქელი შეკვრა	38

ნაწილი მესამე მოწმის ჩვენების ანალიზის მეთოდები

შესავალი	46
ექსპერიმენტული მონაცემები	47
გამოკითხვის მონაცემები	56
მონაცემები ზოგადი ფსიქოლოგიის სფეროდან	76
ინდივიდუალური თვისებების მნიშვნელობა	79
სოციალ - ფსიქოლოგიური მონაცემები	82
ჩვენების რეალობის ანალიზი	100
ფორმალური სტრუქტურის ანალიზი	126
მეთოდების კოორდინაცია	134
ფსიქოლოგი ექსპერტი	136

პატივცემულო მკითხველო!

იურიდიული ფორმა „ბონა კაუზა“ დაარსების დღიდან ხისტემატურად გამოხატავს ახალ წიგნებს სამართლის სხვადასხვა დარგში. ჩვენი ძალისხმევით არაერთმა საინტერესო გამოცემა იხილა მზის სინათლე. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ „ბონა კაუზა“ იქცა იურისტის ბიბლიოთეკის გაზიდვების საუკეთესო საშუალებად.

ქართული სამართლებრივი აზროვნების შემდგომი განვითარებისა და ნიჭიერ მეცნიერთა წახალისების მიზნით „ბონა კაუზა“ სამართლის მკვლევარებს გთავაზობთ ურთიერთხელსაყრელ თანამშრომლობას.

● „ბონა კაუზა“ უზრუნველყოფს იურისპრუდენციაში თქვენი სამეცნიერო ნაშრომების გამოცემას.

● წიგნები დაბეჭდება ფირმის ფინანსური მხარდაჭერით. ავტორებს გადაეცემათ პონორარი.

მზად ვართ, განვიხილოთ აგრეთვე თქვენი წინადადებები თანამშრომლობის სხვა ფორმატთან დაკავშირებით.

● „ბონა კაუზა“ გთავაზობთ წიგნების ოპერატიულ გამოცემას მაღალ პოლიგრაფიულ დონეზე შედავითიანი, ხელმისაწვდომი პირობებით.

დაინტერესებულმა პირებმა გთხოვთ მოგვმართოთ მისამართზე: ქ. თბილისი, რ. თაბუკაშვილის ქ. N12.

☎ 990 071 მობილური 8(99) 78 61 77

ელ. ფოსტა: bonacausa@yahoo.com

ქალაქი ოფსეტური, ბეჭდვა რიზოგრაფზე

ქალაქის ზომა 70X84 1/32

ფასი სახელშეკრულებო